Grant: Türkiye'ye gelen ilk ABD Başkanı

popüler tarih

populer.tarih@dunya.com Haziran 2004 Sayı 46 4.000.000 TL

İSTANBUL'DAKİ NATO ZİRVESİ

Beyaz Saray'dan İstanbul'a uzanan genişleme süreciyle Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü nereye gidiyor?

212323 04/06
ISSN 1302-6577
DÜNYA Yayıncılık
9 771302 657001

Abonelere her ay bir kitap armağanımız sürüyor

merakediyorum@googlegroups.com

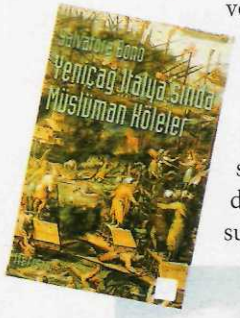
LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

NATO Zirvesi ve Akdeniz

Almanya'da yayımlanan tarih dergilerinden birinin adı, 'Aktüel Tarih'. Bu bakış açısı, yani geçmişe bugünün sorunları çerçevesinde bakmak; bugünün çözümsüzlüklerini düşünürken de, geçmişteki bağlantıları, çözümsüzlüğü körüklemek için değil, çözüm yollarına yardım etmek için gözden geçirmek, tarihle ilgilenen herkesin düsturu olmalı...

Popüler Tarih dergisi olarak, biz de bunu yapmaya çalışıyoruz. Geçmişin sıcak noktalarını bugüne taşırken amacımız, hep yarının dünyasına hizmet etmek. Tarih bilincinin böyle yorumlanması gerektiğine inanıyoruz. Bu ay 'Haritacının Rüyası' kitabını (Literatür Yayınları) tanıttığımız çağdaş Avustralyalı yazar James Cowan'ın dediği gibi, "Dünya ancak insanların bilincinde değişir ve insan bilinci değiştikçe, dünya da değişir".

İşte biz de bu nedenle, Haziran için, İstanbul'da yapılacak 'NATO Zirvesi' çerçevesinde geniş bir dosya hazırladık. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Çağrı Erhan, Gökhan Erdem ve Ersin Embel'in hazırladıkları 27 sayfalık bu kapsamlı dosyanın, gündemdeki NATO konusunda tartışan, düşünmek isteyen herkese yardımcı olacağını biliyoruz.

Ord. Prof. Salvatore Bono'nun *(altta)* "Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler" adlı yapıtı, 2003'te İletişim Yayınları arasında yer aldı *(solda)*. 12 Mart 2004 tarihli Milliyet'te, Prof. Davis'in kitabının tanıtımı *(üstte)*.

Yine aynı nedenlerle, iki sayıdır Orhan Koloğlu'nun sürdürdüğü "Akdeniz'de Korsanlık" ve "Osmanlı Akdeniz'de" yazılarını, bu sayı da "Akdeniz'den Okyanuslara Korsanlık" çalışmasıyla devam ettiriyoruz. Çünkü son zamanlarda, konuya bölük pörçük bakarak Akdeniz tarihini olumsuz biçimde yorumlamaya çalışanlar da var.

Evet, Amerikalı Prof. Robert C. Davis'in "Hıristiyan Köleler, Müslüman Efendiler" kitabına bakarsanız, 'medeniyetler çatışması' zihniyetinin izlerini görürsünüz. Ama Türkiye'ye de gelip İRCİCA'nın düzenleyeceği "Akdeniz'de Korsanlık" [18 Eylül 2004, Yıldız Sarayı, İRCİCA Konferans Salonu] paneline katılacak olan İtalyan bilim adamı Ord. Prof. Salvatore Bono'nun Türkçe'ye de kazandırılan "Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler" kitabına bakarsanız, böyle bir çatışmanın bulunmadığını; hem Akdeniz korsanları arasında hem de bu bölgedeki köle ticaretinde, bir din cepheleşmesinin söz konusu olmadığını görürsünüz.

Tek tek ağaçlara sarılanlar, ormanı görmekte zorlanırlar. Evet; Roma İmparatorluğu'nun 'Mare Nostrum'u önce Avrupa'nın Hıristiyan devletlerinin sonra da Osmanlı'nın egemenlik mücadelesi verdiği bir Akdeniz'e dönüşmüştür. Üstelik bu mücadeleyi bir din, medeniyet ve kültür çatışması olarak göstermek isteyenler hep var olmuştur. Ama çağdaş Batılı tarihçilerin bakış açıları son zamanlarda hızla değişmektedir ve Ord. Prof. Salvatore Bono, bunlardan sadece biridir...

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

İçindekiler

Haziran 2004

KAPAK

Mart 2004'te, NATO ittifakı genişledi; 7 eski sosyalist ülke NATO üyesi oldu. Bu sürecin ardından, Haziran 2004'te yapılacak olan 'İstanbul Zirvesi' çerçevesinde, ittifakın geleceği tartışılacak. Bu çerçevede, *Popüler Tarih* de NATO'nun 55 yıllık geçmişine ışık tuttu.

Çağrı Erhan / Gökhan Erdem
Ersin Embel

30 NATO hangi şartlarda, nasıl kuruldu?

35 NATO nasıl çalışır?

38 'Atlantik Kalkanı'nın kilometre taşları

45 'Soğuk Savaş' ve sonrasında NATO nasıl genişledi?

50 Türkiye'nin NATO serüveni

4 Editörden

6 Ayın Tarihi

10 Basında Bu Ay

12 Karakutu
Kansu Şarman

14 Yıldönümü: Kanlı Meydan Savaşı
Işın Demirkent

18 Akdeniz'den okyanuslara: Korsanlık bir devlet kurumu idi!
Orhan Koloğlu

24 ABD Başkanı Grant İstanbul'da
Kansu Şarman

56 Anı: İngiliz gelin Nellie'nin tanıklığı
Meryem Fırat

62 Diplomasi: İran Şahı'na opera
Ertan Ünal

68 Normandiya çıkarması
M. Tanju Akad

74 Futbolun 'ordinaryüsü': Lefter
Vâlâ Somalı

78 Sinema: 60'lı yılların Türk filmleri
Füsun Koyutürk

84 Teknoloji: Bisikletin öyküsü
Fatih Toptan

90 Bilim Tarihi: Pavlov
Fatih Toptan

92 Kırk Ambar: 'Bakırköy'
Feza Kürkçüoğlu

94 Dergilerden
Lale Uçan

96 Kitap
Lütfü Tınç

98 Ajanda
Devrim Çakır

102 Televizyon
Olkan Özyurt

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

Popüler Tarih, mevcut aboneleri için yürüttüğü 'özel hediye' kitap sürprizlerini sürdürüyor

Dört aydan bu yana yürüttüğümüz 'abonelere özel hediye' girişimimizi bu ay da devam ettiriyoruz. Haziran 2004'ün özel hediyesi, İsmail Sivri'nin Nasrettin Hoca / 'Son Yılları' adlı kitabı... Mevcut abonelerimiz, bu kitabı, Popüler Tarih ellerine ulaştığında, dergiyle birlikte elde edecekler.

popüler tarih

Yıl: 4 Sayı: 2004/46 Haziran 2004
Her ayın başında yayımlanır

DÜNYA YAYINCILIK A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Editör
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Sorumlusu
GÜLNUR GÜZEL

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
NATO PHOTOS, MİRHAN BİLİR

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

© DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.

"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Tel: 0.212. 440 24 24
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

merakediyorum@googlegroups.com

1 HAZİRAN

1930

İstanbul'da, Galata Köprüsü'nde 70 yıldır süren ücretli geçiş uygulamasına son verildi.

1938

Atatürk, hekimlerin tavsiyesine uyarak İstanbul Boğazı'nda demirleyen 'Savarona' yatında kalmaya başladı.

1958

Fransa'da General De Gaulle başbakan oldu.

2 HAZİRAN

1851

Amerika'da içki yasağı, Maine eyaletindeki uygulamayla başladı.

1964

Çeşitli ulusal örgütleri bir araya getiren Filistin Kurtuluş Örgütü, Kudüs'te kuruldu.

3 HAZİRAN

1965

McDivitt ve White adlı iki astronot, uzayda ilk yürüyüşü gerçekleştirdiler.

1989

Pekin'deki Tienanmen Meydanı'nda öğrencilerce düzenlenen büyük gösteriye asker müdahale etti; bin 400 öğrenci hayatını kaybetti.

4 HAZİRAN

1961

ABD Başkanı John F. Kennedy ile SSCB Başkanı Nikita Kruşçev, Viyana'daki zirvede bir araya geldi.

5 HAZİRAN

1883

Orient Express, ilk seferi için, Paris'ten İstanbul'a hareket etti.

HAVALI LASTİK TEKERLEKLER

İrlandalı veteriner Jony Boyd Dunlop, oğlunun üç tekerlekli bisikletini geliştirmeye karar verdi ve böylece modern tekerlekler yaşamımıza girmiş oldu. Dunlop, bir lastik hortumu iki ucundan birleştirerek bir tahta tekerleğin üzerine sabitledi ve branda beziyle kapladı. Sonra da çocuk emziğinden yaptığı bir ventili monte ettikten sonra lastiği pompayla şişirdi. Dunlop'un bu buluşu, 23 Haziran 1888'de, İngiltere'de patent kayıtlarına işlendi.

1 Haziran 1938: Atatürk Savarona'da.

1967

İsrail ile Arap ülkeleri arasında 'Altı Gün Savaşı' başladı.

6 HAZİRAN

1926

Ankara'da, Türkiye, İngiltere ve Irak arasında Musul Antlaşması imzalandı.

1968

ABD Senatörü ve başkan adayı Robert Kennedy vurularak öldürüldü.

7 HAZİRAN

1557

Mimar Sinan tarafından inşa edilen Süleymaniye Camii ibadete açıldı.

1914

Atlas Okyanusu'yla Büyük Okyanus'u birbirine bağlayan Panama Kanalı gemi geçişlerine açıldı.

8 HAZİRAN

1632

IV. Murat, yeniçerilere karşı 'baskı' dönemini başlattı.

1951

Türkiye'de ilk kalp ameliyatı Gülhane Askeri Hastanesi'nde yapıldı.

9 HAZİRAN

68

Roma İmparatoru Neron intihar etti.

13 Haziran 1872: Namık Kemal 'İbret' gazetesini yayımladı.

14 Haziran 1940: II. Dünya Savaşı'nda, Yahudi toplama kampı Auschwitz kuruldu.

15 Haziran 1215: Magna Carta mühürlendi.

■ **1959**
ABD donanması, nükleer denizaltı George Washington'u suya indirdi.

10 HAZİRAN

■ **1909**
Telsizle ilk 'S.O.S' imdat sinyali Slavonia adlı İngiliz gemisinden verildi.

■ **1930**
Türkiye ile Yunanistan arasında 'Ahali Mübadelesi Antlaşması' imzalandı.

11 HAZİRAN

■ **1868**
Kızılay, 'Mecruhin ve Mardayı Askeriyye İmdat ve Muavenet Cemiyeti' adı altında kuruldu.

■ **1903**
Sırp Kralı I. Alexander ile Kraliçe Draga, yatak odalarında öldürüldüler.

■ **1982**
Türk Güzeli Nazlı Deniz Kuruoğlu, Avrupa Güzeli seçildi.

12 HAZİRAN

■ **1924**
Türkiye'nin ilk sanatoryumu olan Heybeliada Sanatoryumu kuruldu.

■ **1981**
İstanbul Emniyet Müdürlüğü eşcinsel şarkıcıların sahneye çıkamayacağını açıkladı.

13 HAZİRAN

■ **1872**
Namık Kemal 'İbret' gazetesini yayımlamaya başladı.

■ **1946**
İtalya'da halk cumhuriyetten yana oy kullandı. Kral II. Umberto İtalya'yı terk etmek zorunda kaldı.

14 HAZİRAN

■ **1926**
İzmir'de, Mustafa Kemal Paşa'yı hedef alan bir suikast girişimi ortaya çıkarıldı.

■ **1940**
Yahudi toplama kampı Auschwitz kuruldu.

15 HAZİRAN

■ **1215**
İngiltere Kralı John, Magna Carta sözleşmesini mühürledi.

■ **1968**
Dünya turunu tamamlan Boro'lar, İstanbul'da krallar gibi karşılandılar.

■ **1992**
Türkiye'nin ilk AIDS hastası Murteza Elgin (Murti) öldü.

'AJANS'TAN ÖNCE BATI MÜZİĞİ
İstanbul Radyosu, 1 Haziran 1943'te, saat 19.15'ten itibaren Vedat Nedim Tör *(ayakta; sağdan ikinci)* yönetiminde deneme yayınına başladı. Bu ilk yayınların yapıldığı mekân, Beyoğlu Postanesi üzerinde kurulan geçici stüdyoydu. İstanbul Radyosu, ilk gün, 19.15'ten 19.30'a kadar Batı müziği, 19.30'da Ankara radyosundan telefon aracılığıyla iletilen ajans haberlerini yayımladı.

merakediyorum@googlegroups.com

19 Haziran 1978: 'Garfield', 21 gazetede birden yayımlanmaya başlandı.

23 Haziran 1868: Mucit Sholes, daktilonun patentini aldı.

16 Haziran 1903: 'Ford Motor' fabrikası kuruldu.

16 HAZİRAN

1903

Henry Ford, 'Ford Motor' fabrikasını kurdu.

1958

1956 Macar ayaklanmasının lideri İmre Nagy, gizli bir yargılama sonucu idam edildi.

17 HAZİRAH

1932

Türkiye'de ilk kez düzenlenen otomobil yarışı, İstinye-Zincirlikuyu arasında yapıldı.

1926

Amelia Erhart, Atlantik Okyanusu'nu uçakla aşan ilk Amerikalı kadın oldu.

18 HAZİRAN

1815

Napolyon, Waterloo'da İngiliz ve Prusya ordularına yenildi.

1948

Birleşmiş Milletler, Uluslararası İnsan Hakları Deklarasyonu'nu kabul etti.

19 HAZİRAN

1885

'Özgürlük Heykeli', Fransa'dan New York'a getirildi.

1978

Çizgi bant 'Garfield', 21 gazetede birden yayımlanmaya başlandı.

20 HAZİRAN

1839

Yüzyılın sonuna kadar tahtta kalacak olan Victoria, 18 yaşında İngiltere tahtına çıktı.

1963

İngiltere ile Fransa'yı birbirine bağlayacak 'Manş Tüneli' projesi açıklandı.

21 HAZİRAN

1633

Galileo Galilei, Engizisyon mahkemesinde, dünyanın döndüğüne ilişkin tezini inkara mecbur edildi.

1940

Devlet Operası ilk temsilini verdi: Mozart'tan 'Bastien ile Bastienne'.

22 HAZİRAN

1919

Amasya Genelgesi yayımlandı.

1937

Bir siyah, ilk kez ağır sıklet boks şampiyonluğunu kazandı; 23 yaşındaki Joe Luis, Dünya Şampiyonu oldu.

23 HAZİRAN

1868

ABD'li mucit Latham C. Sholes, daktilonun patentini aldı.

'SÜFRAJET'LER HYDE PARK'TA

Londra, 21 Haziran 1908'de, tarihinin en büyük gösterilerinden birine sahne oldu. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi için düzenlenen gösteriye, 200 binden fazla kadın ve erkek katılırken, Hyde Park, bayraklarla ve sloganlarla donatıldı. 20 ayrı kürsüde konuşmacılar, kadın haklarına ilişkin görüşlerini dile getirdiler. Kürsüde konuşanlar arasında, Bayan Christabel Pankhurst *(solda)*, en fazla ilgi toplayan kadın oldu.

26 Haziran 1541: Francisco Pizarro, Lima kentinde öldürüldü.

25 Haziran 1950: Kuzey Kore orduları, Güney Kore'ye saldırdı; Kore Savaşı başladı.

25 Haziran 1903: Marie Curie, radyumun keşfini açıkladı.

■ **1941**
İskenderiye'ye gitmekte olan Refah Vapuru, bir denizaltı tarafından Mersin açıklarında batırıldı; 168 kişi öldü.

24 HAZİRAN

■ **1947**
Bir Amerikalı, gökyüzünde, fincan tabağına benzer uçan *nesneler gördüğünü bildirdi.* Basın ilk kez, 'uçan daire' terimini kullanmaya başladı.

25 HAZİRAN

■ **1903**
Marie Curie, Paris Üniversitesi'ne sunduğu tezde, radyumun keşfini açıkladı.

■ **1950**
Sovyetler tarafından desteklenen Kuzey Kore orduları, sabahın erken saatlerinde Güney Kore'ye saldırdı; Kore Savaşı başladı.

26 HAZİRAN

■ **1541**
Peru'daki İnka topraklarını ele geçiren İspanyol 'conquistador' *Francisco Pizarro*, 1535'te kurduğu Lima kentinde öldürüldü.

■ **1924**
Verem aşısı, Valmette tarafından keşfedildi.

27 HAZİRAN

■ **1693**
İlk kadın dergisi 'The Ladies' Mercury' Londra'da yayımlandı.

■ **1905**
Çarlık Rusya'nın Karadeniz'deki en büyük savaş gemisi Potemkin'de, bozuk kumanyaya karşı isyan başladı.

28 HAZİRAN

■ **1919**
Versay Antlaşması imzalandı.

■ **1982**
Televizyon, radyo ve gazetelerde banker reklamlarının yapılması yasaklandı.

29 HAZİRAN

■ **1923**
Fenerbahçe, işgal kuvvetleriyle oynadığı 'General Harrington' kupasını kazandı.

■ **1982**
İsrail Lübnan'ı işgal etti.

30 HAZİRAN

■ **1936**
M. Mitchell'in 'Rüzgar Gibi Geçti' adlı kitabı yayınlandı.

■ **1938**
'Superman', çizgi roman kahramanları arasına girdi.

'PİŞEKÂR'IN ÖLÜMÜ
Ünlü ortaoyunu sanatçısı Pişekâr Küçük İsmail Efendi, 15 Haziran 1931'de, İstanbul'da yaşama veda etti. Fotoğrafta, Küçük İsmail Efendi, bir ortaoyununda *(solda),* 'Meddah' lakaplı Kadri Bey'in karşısında görülüyor. Onların arkasında da Zenne Said Bey ve Zenne Cevdet Bey yer alıyor.

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

Dünya altın madenleri

1492 tarihine kadar Avrupa memleketlerinde bir milyar franktan ziyade nakit yoktu. Kıymetli madenlerin çoğalması Amerika'nın keşfinden sonra vuku bulmuştur. Gerçekten de 1492 senesinden 1902 senesine kadar dünyanın muhtelif yerlerinde bulunan madenlerden 15.991.925 kilogram ağırlığında altın çıkarılmıştır ki bu miktar altının kıymeti 55 milyar 81 milyon frank eder. Yine aynı müddet zarfında, kıymeti 62 milyar 920 milyon frank olan 283.345.636 kilogram gümüş çıkarılmıştır.

(Sabah, 6 Haziran 1904)

Sokakta doğum

Evvelki gün Üsküdar Ahmediye caddesinde sokak ortasında bir kadının yere uzanıp ızdırap içinde yattığı görülmüştür. Oracıkta bir çocuk doğurduğu anlaşılınca hemen doktor ve ebe çağrılarak zavallı kadıncağız müşahede altına alınmıştır.

(Sabah, 23 Haziran 1904)

Donanmaya takviye

Donanmayı güçlendirmek amacıyla Avrupa tersanelerinde inşa ettirilen Hamidiye kruvazörü ve Ertuğrul korveti Midilli'ye gelmiş bulunmaktadırlar. Bu makineleri idare etmek üzere bazı Avrupalı uzmanlarla anlaşılmıştır.

(Sabah, 16 Haziran 1904)

Tiyatrolarda yangın

Konkordiya tiyatrosunda bir yangın meydana gelmesi halinde tiyatroda bulunacak seyirci ve oyuncuların sağ salim dışarı çıkabilmelerini temin edecek tedbirlerin cümlesinden olarak tiyatro binasında kâgir inşaat başlatılmıştır. Bu tedbirden dolayı Şehremini Ramazan Paşa hazretlerini tebrik etmemek mümkün değildir.

(Sabah, 25 Haziran 1904)

75 YIL ÖNCE

İtalyan tayyareleri

Dost İtalya hükümetinin tayyare filosu dün şehrimize gelmiştir. Tayyarelerin geleceği daha önceden bilindiğinden sabah erken saatlerden itibaren damlar ve deniz kenarları halk kitleleriyle dolmuştur. Saat on ikiyi yirmi geçe tayyare filosu Tarabya tepeleri üzerinden görünmüştür. Ondört tayyareden oluşan hava filosu Büyükdere'de parlak surette karşılanmıştır. İtalya hava müsteşarı gördükleri hüsnü kabulden dolayı teşekkür etmiştir.

(Milliyet, 7 Haziran 1929)

İngiliz Hükümeti

İngiltere'de yapılan seçimlerde en çok oyu alan İşçi Partisi hükümet kurmuştur. İşçi Partisi ekseriyeti kazanamamışsa da en çok milletvekiline sahiptir. Kabineyi Macdonald *(üstte)* kurmuştur.

(Milliyet, 9 Haziran 1929)

Şoförler grevi

Taksi ücretlerinde yapılan indirim üzerine şoförler dün otomobillerini garajlarından çıkarmamışlar ve grev yapmışlardır. Şoförler cemiyeti taksi fiyatlarının eski şekline dönüşmesi için yapılan teşebbüsler boşa gidince grev kararı almıştır. Bizim yaptığımız tahkikata göre iş yapmayan şoförler yüzde doksan civarındadır.

(Sabah, 25 Haziran 1904)

Tramvay hattı

Fatih-Edirnekapı tramvay hattının resmî açılışı dün yapılmıştır. Törende TBMM Reisi Kâzım Paşa, İstanbul'da bulunan mebuslar, Vali vekili ve Şehremini Muhittin Bey, Halk Fırkası müfettişi Şinasi Paşa, vilayet ve emniyet erkanı, Tramvay şirketi müdürü ve çalışanlar ile bir çok davetli katılmıştır.

(Milliyet, 21 Haziran 1929)

50 YIL ÖNCE

OTOMOBİL HIRSIZLIKLARI

İstanbul'da otomobil hırsızlıklarının son yıllarda hızla arttığı bildirildi. Buna göre, 1952 yılında 250 olan çalınan otomobil sayısı, 1954'ün ilk beş ayında, 176'ya yükseldi.
(20 Haziran 1954)

VURGUNCULARLA SAVAŞ

Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı müfettişleri, istifçi ve vurgunculara karşı savaş açtı. İstanbul'da yapılan kontrollerde 10 firmanın depolarında 2 bin 500 ton demir, 350 ton demir boru stoku tespit edildi. Ayrıca, şeker dağıtımı beyannameye bağlandı.
(26 Haziran 1954)

MENDERES DÖNDÜ

Başbakan Adnan Menderes, 29 Mayıs'ta başlayan ABD gezisini tamamlayarak yurda döndü. ABD'de Başkan Eisenhower'la da görüşen Başbakan Menderes, Türkiye'ye yapılacak ekonomik yardımın kısılması bir yana, daha da artırılarak sürdürüleceğini açıkladı.
(8 Haziran 1954)

KURTARILAN GALERİ

Maddi nedenlerle kapanacak olan Adalet Cimcoz'a ait Maya Sanat Galerisi'ni kurtarmak için 50 sanatçının hediye ettiği eserlerden oluşan 'Kurtarıcı Sergi', büyük ilgi topladı. Maya'daki sergi açılışında *(üstte)*, Şakir Sırmalı, Mücap Ofluoğlu, Adalet Cimcoz ve Ferruh Başağa...
(14 Haziran 1954)

KIRŞEHİR İLÇE YAPILDI

Kırşehir'in il olmaktan çıkarılmasına ilişkin kanun Meclis'te kabul edildi. CMP milletvekilleri, DP'nin seçimlerde kendisine oy vermeyen Kırşehir'i bu şekilde cezalandırdığı yorumunu yaptılar.
(30 Haziran 1954)

25 YIL ÖNCE

SALT II ANTLAŞMASI

Viyana'da bir araya gelen ABD Başkanı Jimmy Carter ve SSCB Başkanı Leonid Brejnev, SALT II Antlaşması'nı imzaladılar. Anlaşma, 'Stratejik Silahların Sınırlandırılması'nı içeriyor.
(18 Haziran 1979)

5. BÜYÜK DEVALÜASYON

Ecevit Hükümeti, Cumhuriyet tarihinin 5. büyük devalüasyonunu gerçekleştirerek, Türk lirasının dolar karşısındaki değerini 47 lira 10 kuruş olarak belirledi. Böylece, Türk lirası dolar karşısında yüzde 43.6 oranında değer kaybetti.
(13 Haziran 1979)

MANİSA'DA OLAYLAR

Manisa'da, 15 dakika arayla meydana gelen iki olayda MHP İl Başkanı Cemil Çöllü ile CHP üyesi berber Mehmet Kuşçu silahlı saldırı sonucu öldürüldü. Bu iki silahlı saldırıdan sonra, şehirde karışıklık çıktı; Vali Mustafa Yörükoğlu, kentte saat 22.00'den sonra sokağa çıkma yasağı koydu.
(27 Haziran 1979)

ECEVİT'E ELEŞTİRİ

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Behice Boran, Ecevit Hükümeti'nin ekonomik kararlarını eleştirerek, "Gelirin dağılımının bulunmadığı bir toplumda sıkıntının hakça dağılımı nasıl olur?" diye sordu.
(17 Haziran 1979)

İNAN İSTİFA ETTİ

1978'in Ekim ayında yapılan Adalet Partisi kongresinde genel başkanlığa aday olan, ancak seçimi kaybeden Adalet Partisi Bitlis Senatörü Kâmran İnan, yaptığı açıklamada, partisinden ve Senato'dan istifa ettiğini söyledi.
(5 Haziran 1979)

merakediyorum@googlegroups.com

Yunanistan'ın göçmen planı

Anadolu'da zorunlu göç

Yunan işgaliyle, Ege'deki pek çok kentte göç hareketi başladı. Ele geçirdikleri yerlerde Rum nüfusunu arttırmak için halkı göçe zorlayan Yunanistan, göçmenleri, Türklerin evlerine yerleştiriyordu.

KANSU ŞARMAN

Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarılmasının ardından, çevre kentlerin Yunan ordusu tarafından birer birer işgal edilmesi, bu bölgede yaşayan Türk halkının doğuya doğru göçüne neden oldu. Aydın, Nazilli, Menemen, Bergama yönünde yoğun olarak yaşanan göç hareketi, 1920 Mart'ından itibaren büyük boyutlara ulaştı. Aynı dönemde, Eşme ve Kula'dan Batı'ya doğru, önemli oranda bir Rum göçü de yaşanmaya başlandı.

Ayrıca, Venizelos'un emriyle Yunanlılar, Balkan Savaşı'nı takiben değiştirilmiş Rumlarla, askerlikten kaçmış Rumları ve adalardan pek çok Yunanlıyı, kendilerine arazi ve çiftlik verileceği vaadiyle, Anadolu'ya nakletmeye başladılar. Bunlar, yine zorla göç ettirilmiş Türklerin evlerine ve çiftliklerine yerleştiriliyordu.

İstanbul yönetimi bu durumdan yakındıysa da özellikle İngilizler, Rum göçmeni getirilmesi sorununu başka şekilde değerlendirip oyalama yoluna gittiler. İngilizler, Yunanistan'ın propagandasındaki, 'I. Dünya Savaşı sırasında evlerinden göç ettirilmiş 200 - 300 bin Rum göçmenin evlerine dönmeleri gerektiği' iddiasını kulanıyorlardı. Harbiye Nezareti, bu dönemde hiçbir Rum'un göçe zorlanmadığını anlatmak istediyse de başarılı olamadı.

Yunan ordusu, pek çok Türkü evlerinden ve yerlerinden uzaklaştırmak için baskı uygulamaya girişti. Özellikle Kuvayı Milliye ile ilişki içinde olduğu iddiasıyla tutuklananlar ve işkence edilenlerin aile-

Yunan ordusunun yayılma harekâtı üzerine, Aydın'dan tren yoluyla İç Anadolu'ya göç eden Türkler (üstte).

leri, toplu halde kentleri terk ettiler. Yunanistan böylece, bölgede Rum nüfusun Türklerden daha fazla olduğunu ispat etmeye çalışıyordu. Oysa 12 Eylül 1919'da İngiltere, İtalya, Fransa ve ABD temsilcileri ile Türk ve Yunan danışmanların oluşturduğu Uluslararası İnceleme Kurulu raporu, işgal bölgesinde Türk nüfusun Rumlara karşı itiraz edilmeyecek üstünlükte fazla olduğunu ortaya koyuyordu.

Venizelos

Yunanistan'ın yarattığı bu büyük göç sorunu, sadece Batı Anadolu'da yaşanmıyordu. Kazım Karabekir Paşa, daha 1919 yazında Harbiye Nezareti'ne gönderdiği bir raporda, Trabzon'a çıkarılan Rum göçmenlerinin halk üzerinde kötü etki yaptığını yazıyor ve bu akına karşı tedbir alınmasını istiyordu. Aynı şekilde, Batı Trakya'ya da çok sayıda göçmen getirilmekte olduğu, Edirne Valiliği'nden Dahiliye Nazırlığı'na bildirilmişti. İstanbul Hükümeti, Yüksek Komiserliğe verdiği bir nota ile Anadolu'ya Rum göçünü önlemek için gelecek bütün yolcuların pasaport almaları gerektiğini belirtiyordu.

1919-20 kışının çok sert geçmesi nedeniyle, Yunanlılar tarafından göçe zorlanan Türk halkının durumu kötüleşmişti. Denizli Askerlik Şubesi Başkanı Tevfik Bey, göçmenlerin durumunun acıklı hale geldiğini İstanbul'a bildiriyordu. Uşak'tan, Alaşehir'den, Aydın'dan, Balıkesir'den gelen ve benzer ifadeler taşıyan telgraf ve mesajlar da, durumu İstanbul'a ve Meclis'in açılmasının ardından Ankara'ya bildiriyordu. Bir süre sonra gazetelerde bu göçmenlerin durumlarıyla ilgili iç karartıcı yazılar, haberler, röportajlar yayınlanmaya başlandı.

Bunlardan biri, Dereköy'de, 24 Haziran 1920 günü yaşananları şöyle aktarıyordu: "20. Yunan fırkasına bağlı süvariler Dereköy'e girer girmez telaş başladı. Kimi şimendifere koştu, kimi de yaya olarak Eşme yolunu tutu. Kadın erkeğini arıyor, baba çocuğunu taşıyordu. Malını düşünen kimse yoktu. Koca bir şehir harekete geçmiş, taşı toprağı dahi yürüyordu."

Batı Anadolu'da, cephelerin oluştuğu yerlerde göç, askerî harekatın da zayıflamasına neden oldu. Askerler ailerinin durumunu öğrenmek veya yardım etmek için zaman zaman birliklerini bırakmak zorunda kaldı. Göçmenlerin barındırılmaları ve beslenmeleri, savaş sonuna kadar, Türk ordusunun en büyük sorunlarından biri oldu ve ancak ateşkesten sonra düzene kavuşturulabildi... ■

'Erzak stoğumuz tükeniyor...'

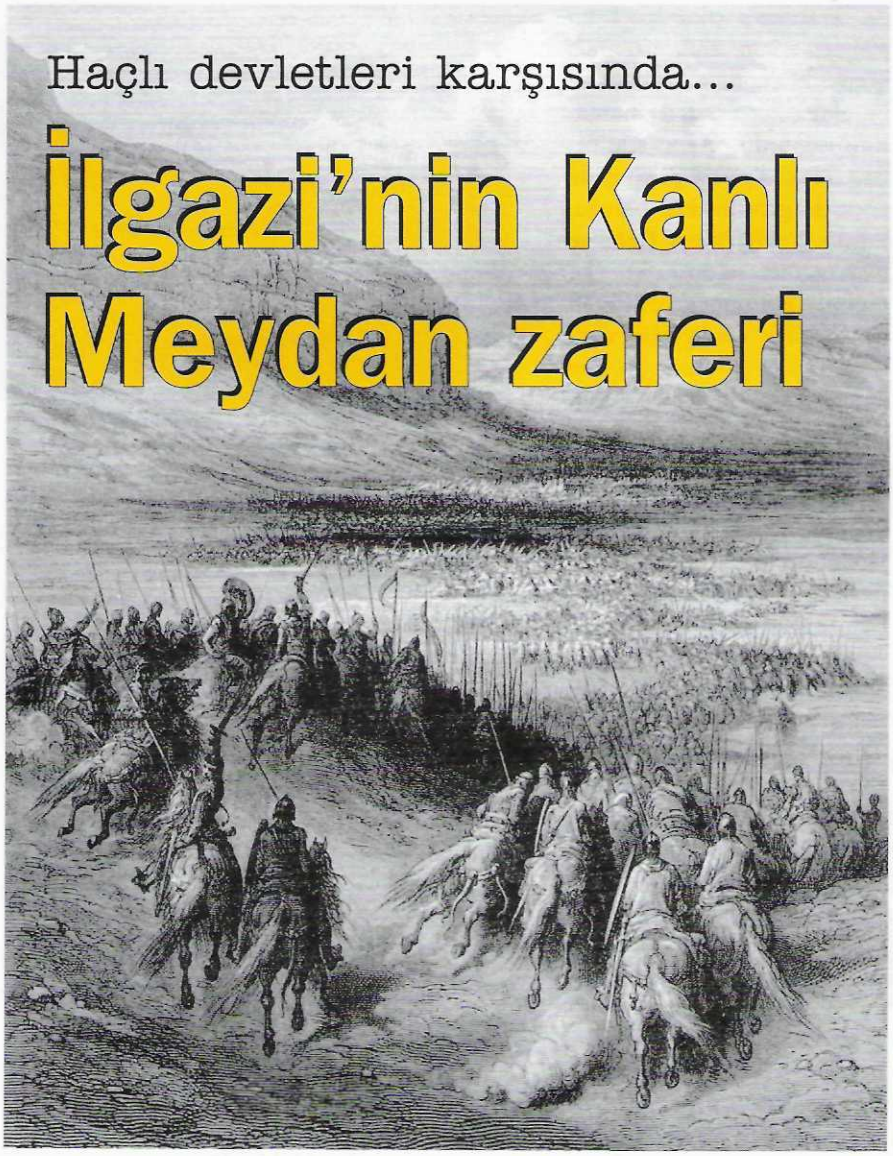
Alaşehir Heyeti Merkeziyesi'nin Ankara'ya çektiği 11 Mart 1920 tarihli telgraf: "Yunan tecavüzüne maruz kalan mülteciler dört aydan bu yana cephe ihtiyacı için bulundurulan erzak ve giyecekten faydalandırılmaktadır. *Halbuki mıntıkamız dahilinde bu erzakın cephe* ihtiyacı için kullanılması gerekiyordu. Ayrıca erzak stoğumuz bu yüzden tükenmeye yüz tutmuştur. Binlerce kadın ve çocuk dairemiz önünde yürekleri yakacak bir surette dolaşmaktadır. Dindaş ve ırkdaşlarımızın gözümüzün önünde aç kalmalarına müsaade edilmeyecektir. Ancak bu konuda yardım için gerekli paranın acilen gönderilmesi arz olunur". *(Üstte; Ege'de dekovil hattı ve atlara yükledikleri eşyalarla göç eden Türk halkı).*

Türk ordusunun İzmir'e yaşlaştığını duyan Rumlar kenti terk ediyor (sol üstte). **Yunan adalarından getirilen ve Bergama bölgesine yerleştirilen Rum göçmenler, Yunan askerleriyle** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Haçlı devletleri karşısında...

İlgazi'nin Kanlı Meydan zaferi

I. Haçlı Seferi sırasında ve sonrasında, Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus'da kurulan Haçlı devletlerine karşı Müslümanların bölgede yürüttükleri mücadelede, 'Kanlı Meydan Savaşı'nın özel bir önemi vardır.

IŞIN DEMİRKENT

Birinci Haçlı Seferi sırasında, 3 Haziran 1098'de Güneydoğu Anadolu'da Antakya'da, Urfa Haçlı Kontluğu'ndan sonra kurulan ikinci Haçlı devleti kısa süre içinde, hem Suriye'ye hem de Çukurova bölgesine doğru sınırlarını genişletmek ve askerî bakımdan güçlenmek imkanını buldu.

Özellikle Tankred döneminde (1104-1112) Antakya Prinkepsliği, en yakın komşusu Müslüman Haleb için, en büyük tehlikeyi oluşturmaktaydı. Gerek melik Rıdvân bin Tutuş zamanında, gerekse ondan sonraki yıllarda, Haleb Müslümanları, Haçlı tehdidinden kurtulamamışlardı.

1119 yılının başlarında, Haleb'in idaresini eline alan Mardin Artuklu beyi İlgazi, Haleb'i Antakya Haçlıları'nın saldırılarına karşı korumaya karar verdi. Şehir için, İlgazi'nin seçimi çok isabetli olmuştu.

İlgazi, Dımaşk atabeyi Tuğtekin ile anlaşarak, 1119 yılının Haziran ayında Antakya üzerine yürüdü.

O dönemde Antakya Prinkepsliği'nin başında bulunan Roger de Salerne, bu tehlike karşısında, Antakya patriği Bernard de Valence'in tavsiyesi üzerine, Kudüs kralı II. Baudouin'den, Trablus kontu Pons'tan ve Urfa Kontluğu'nun idarecisi Galeran de Puiset'den yardım istedi...

Kudüs kralı II. Baudouin bu haberden dehşete düşmüş görünüyordu. Kral, Roger'ye süratle bir haberci gönderip, bütün Frank birlikleri yardımına gelinceye kadar beklemesini ve hiçbir girişimde bulunmamasını emretti.

Kendisi de Kudüs ordusuyla derhal yola çıkıp Trablus kontu Pons ve birliklerini de yanına alarak kuzeye yöneldi. Bu arada Galeran de Puiset'nin de Urfa'dan yola çıkmış olduğu anlaşılıyordu.

Roger yine de Kudüs kralının emrine kulak asmadı; kendine güveniyordu. 700 şövalye ve 4 bin yayadan oluşan Antakya ordusuyla şehirden çıkıp önce Artah Kalesi'ne geldi ve karargâh kurdu, son-

I. Haçlı Seferi'nin liderlerinden Bohemund'un yeğeni Tankred döneminde Antakya Prinkepsliği, Haleb için bir tehlike oluşturuyordu (sol sayfada, ortada).

I. Haçlı Seferi sırasında Ermeniler, Batılı Hristiyanlar'ın yanında yer alırlar: Batı kaynaklı bir minyatürde, Ermenilerin, Tankred'e hediyeler sunuşu (sol üstte).

Kudüs Kralı II. Baudouin'in, taç giyme töreni (solda, en altta).

ra da Sarmeda Ovası'na Tell-Akibrîn denen yere doğru ilerledi ve savaşı kendi topraklarında yapmak istemediğinden, yürüyüşüne devam etmek maksadıyla bu arada İlgazi'ye de bir mektup gönderdi.

Bu mektupta Roger, "Bizim yanımıza gelmek için kendini zahmete sokma, biz senin yanına varmak üzereyiz" diyordu. Ancak bu sırada Kınnesrin'e gelip karargâhını kurmuş bulunan İlgazi, Roger'nin hareketlerini yakından takip ediyordu.

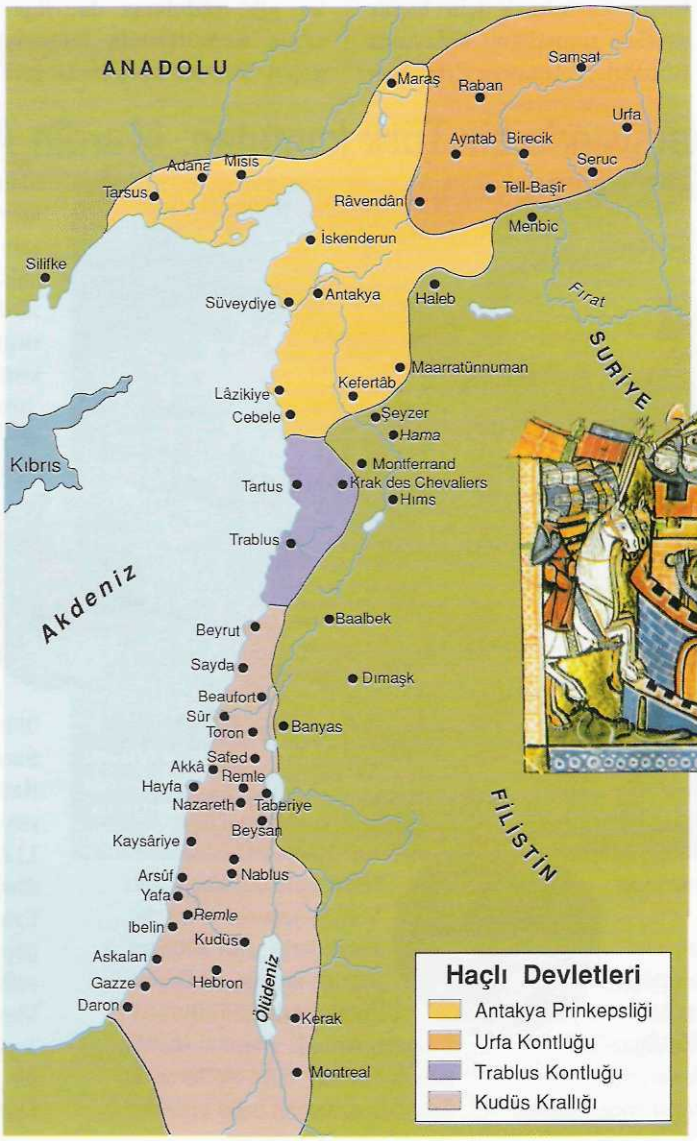
İlgazi, Dımaşk atabeyi Tuğtekin'in gelmesini beklemeye taraftardı. Ancak Roger'den gelen bu mektubu İlgazi beylerine duyurduğunda, onlar da hemen taarruza geçilmesini, derhal Haçlıların üzerine yürümeyi tavsiye ettiler.

İlgazi bu tavsiyelere uyarak, 1119'un 27 Haziran gecesi, karargâh kurduğu Kınnesrin'de çadırlarını bırakıp Roger'nin karargâhına iyice yaklaşarak, ordusuyla Roger'nin kampını sardı.

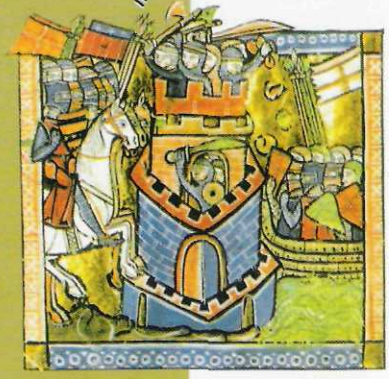
Haçlılar, karargâhlarının korunaklı bir yer olduğunu düşünerek, herhangi bir kuvvetin üzerlerine geleceğini tahmin etmiyorlardı. Ama 28 Haziran sabahı Roger, kamplarının tamamen kuşatılmış olduğunu ve kaçmak imkânının bulunmadığını gördü...

Roger ordusunu 5 bölüme ayırdı; bunların 4'ünü savaş düzenine soktu, beşinci bölümü de yedekte tuttu. Başpiskopos bütün orduyu takdis etti.

İlgazi de ordusunu üç gruba ayırmıştı. Onun bu beklen-

1098'de, Antakya'nın Haçlılar tarafından kuşatılmasını temsil eden Batı kaynaklı bir minyatür (üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Kanlı Meydan Savaşı'nda Ermenilerden destek alan Haçlı Latin kuvvetlerinin, dönem dönem Doğu'nun Hristiyan halkları arasında kıyıma gittikleri de görüldü. Tıpkı, 1249'da Dimyat'ta olduğu gibi (sağda).

medik kuşatması karşısında Haçlılar, çaresizliğin verdiği şiddetle saldırıya geçtiler. O sabah günün ilk ışıklarıyla birlikte, 'Hamsîn Rüzgârı' güneyden esmeye başladı: Haçlıların ordugâhında da yiyecek ve su çok azdı.

Roger, bu nazik durumun farkında idi ve düşünebildiği tek şey, ancak kuşatmayı yarıp geçmekle kurtulabilecekleri oldu. Ama, bu düşünce, tamamen ümitsizlikten kaynaklanan bir tepki idi...

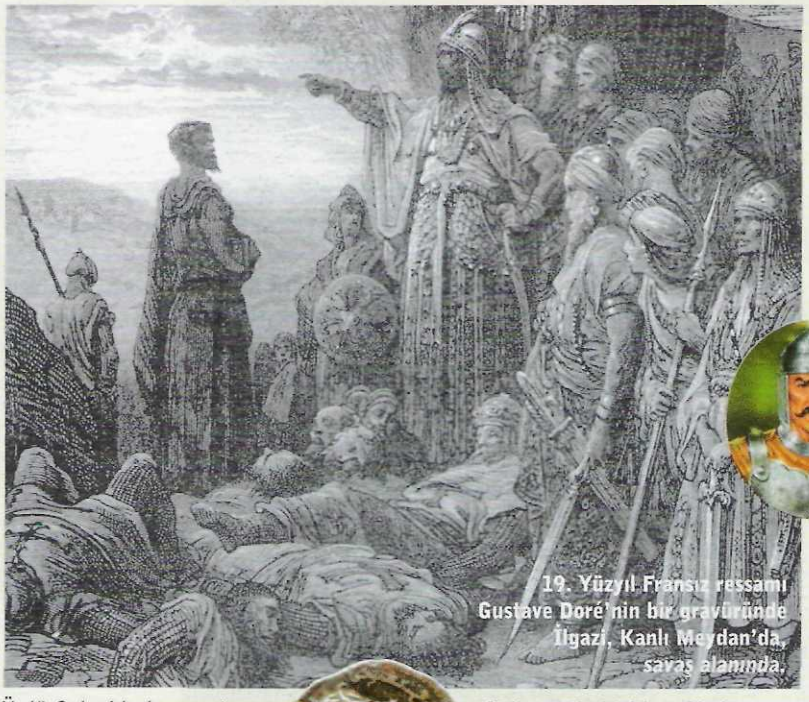
Roger'nin birliklerinin yanında saf tutmuş olan Ermeniler, ilk paniğe kapılanlardı. Kaçıp kurtulmak için hiçbir şansları olmadığını anlayınca Ermeniler, Antakya Prinkepsliği'nin askerleriyle birlikte, şiddetle Türkmen okçu ve atlılarının üzerlerine atıldılar. Ama gayretleri boşunaydı.

Tam bu sırada, rüzgâr yön değiştirerek Haçlıların üstüne doğru esmeye başladı. Haçlılar, ilk çarpışmada başarı sağlar gibi oldularsa da, İlgazi'nin komutasında hücuma geçen Türkler karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar.

Haçlı kuvvetlerinin artık yapabileceği bir şey yoktu. Türkmen atlı ve okçu birliklerinin elinden kurtulmak mümkün değildi.

Savaşın ilk anlarında, 100'e yakın atlı, kuşatmadan sıyrılabilmişti. Bunlar bütün Antakya ordusundan kurtulan ve geriye kalabilen tek

Haçlılar karşısında bir Türk komutan: Mardin Artuklu Beyi İlgazi

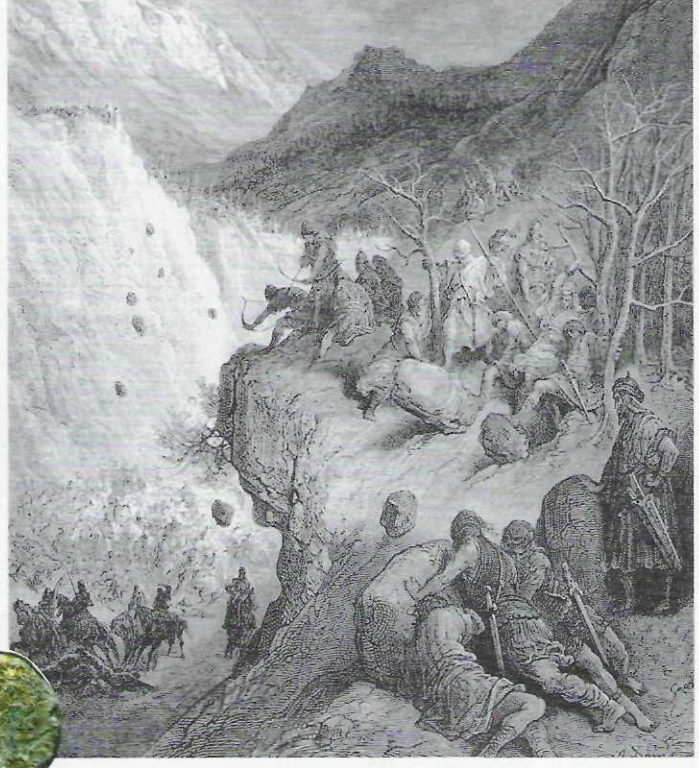
19. Yüzyıl Fransız ressamı Gustave Doré'nin bir gravüründe İlgazi, Kanlı Meydan'da, savaş alanında.

Ünlü Selçuklu kumandanı Artuk Bey'in oğullarından İlgazi, Haçlılara karşı yürüttüğü savaşlarla tanınmış bir Türk beyidir *(sağda; İlgazi'nin sikkesi)*. Haçlı seferlerinin başlamasından hemen önce, ağabeyi Sökmen ile birlikte, Kudüs Valiliği yapmış; sonra da, Fatımilerin şehri almaları üzerine kuzeye, El-Cezire bölgesine gitmiştir. Burada İlgazi, Artuklu ailesinin Mardin kolunu kurmuş; belli ölçülerde de, Selçuklu sultanına bağlı olmadan idaresini yürütmüştür. Bölgesine komşu diğer Türk beyleri ile zaman zaman birleşerek Haçlılara karşı mücadelesini sürekli olarak sürdürmüştür. Bu mücadeleler sırasında kazandığı başarılar üzerine, kendisine Abbasi Halifesi tarafından 'Necmeddin' (Dinin Yıldızı) unvanı verilmiştir. İlgazi'nin Haçlılara karşı elde ettiği en büyük zafer, Kanlı Meydan Savaşı olmuştur. Çünkü bu savaşla İlgazi, Antakya'nın Norman ileri gelen sınıfını iki-üç saat içinde ortadan kaldırmıştır. İlgazi bu zafer ile, Haleb'in geleceğini de garanti altına almıştır...

Ölümünden bir yıl önce, onun Suriye'den ayrılışının ardından Haçlıların Müslüman topraklarında yeni saldırılara girişmesi karşısında, 1122'de yeniden Suriye'ye geri döndüyse de birdenbire hastalanmıştır. Evine geri dönmek üzere harekete geçen İlgazi, 3 Kasım 1122'de yolda vefat etmiştir. Cenazesi, Meyyafarikin'e götürülerek I. Kılıç Arslan'ın *(üstte; Kılıç Arslan'ın temsilî bir portresi)* türbesi olan Kubbetü's-Sultan'a defnedilmiştir.

Batı kaynaklı 19. Yüzyıl gravürlerinde; Türk okçularının Haçlı kuvvetlerini pusuya düşürüşü (solda) ve I. Haçlı Seferi liderleri: Soldan sağa doğru; Godefroi de Bouillon, Raymond de St.-Gilles, Bohemund ve Tankred (altta).

grup oldu. Öğle saatlerinde her şey bitmişti. Antakya'nın Norman şövalyeleriyle onların safında savaşa katılan Ermenilerin hemen hepsi, kılıçtan geçirilmişti.

Müslüman tarihçi İbnü'l-Kalânisî, "Bir saatten kısa zaman içinde bütün Franklar yerde ölü olarak yatıyordu ve atlar bedenlerine saplanmış oklarla kirpi gibi olmuşlardı" diye yazmaktadır. Ünlü Latin tarihçi Willermus Tyrensis de kitabında Kanlı Meydan Savaşı'nın sonunu şu sözlerle aktarır:

"Savaşın kaybının sebebi, Roger'nin günahları ve o gün yaşanan kum fırtınasıydı. Bu savaşta Roger hemen bütün ordusu ile birlikte, kendi hayatını da *bir kılıç darbesiyle* kaybetmişti. Kurtulan çok az kişi, Sarmeda Kalesi'ne kaçabildi ise de, İlgazi'nin takibi sonucunda, kaçanların reisi olan Renaud Masoier dışında, hepsi de kılıçtan geçirilmişti."

Tarihçi Willermus, bu anlatımının ardından, Kanlı Meydan Savaşı yenilgisinin Antakya'nın geleceğini etkilediğini; ancak Kudüs Kralı II. Baudouin'in müdahalesi sayesinde, Antakya Prinkepsliği'nin daha büyük bir felakete sürüklenmekten kurtulabildiğini vurgular.

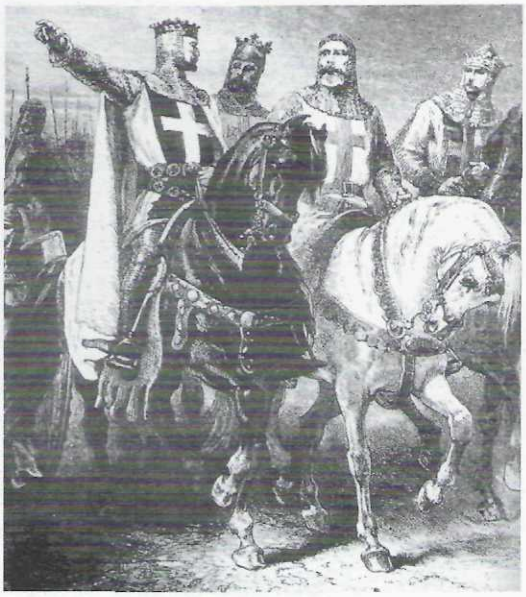
Bir başka Müslüman tarihçisi, İbnü'l-Esîr de, savaşı anlattıktan sonra, Antakya prinkepsi Roger'nin savaş meydanında öldüğünü ve ele geçirilen Haçlı esirlerinin birbirine bağlanarak Haleb'e götürüldüğünü yazar.

İlgazi'nin kazandığı zafer, Haleb'de sevinçle kutlandı: Yıllar sonra topraklarını işgal eden Haçlılara karşı zaferler kazanılmaya başlanmıştı.

Buna mukabil, Haçlılar için bu korkunç yenilginin haberi, Antakya'da bomba gibi patladı. Herkes şaşkındı. Haçlılar, 1104'teki Harran yenilgisinden sonra, en büyük yenilgi acısını tattıkları bu savaşa, 'Ager Sanguinis' (Kanlı Meydan) adını verdiler.

Türk-İslâm dünyası; 1101 yılında Haçlı ordularına karşı Sultan I. Kılıç Arslan'ın Merzifon'da, Konya'da ve Ereğli'de kazandığı savaşlardan ve 1104 yılında Artuklu Beyi Sökmen ile Büyük Selçuklu devletinin Musul valisi Çökülmüş'ün beraberce Urfa ve Antakya Haçlılarına karşı elde ettikleri Harran Zaferi'nden sonra, 1119'daki Kanlı Meydan Savaşı'nın kazanılması ile elde edilen moral ile, Haçlılara karşı giriştiği mücadeleye daha da hız verdi.

İlgazi'nin 1119 zaferini ünlü Türk kumandanları Aksungur, İmâdeddin Zengi, Nureddin Mahmud, Memlûklu Sultanı Baybars ve Kalavun ile El-Eşref'in kazanacakları yeni zaferler takip edecekti... ■

Antakya Prinkepsi Rogers'nin adına basılmış sikkenin iki yüzü (sol üstte). Haleb şehrinin kalesi (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Korsanlık bir devlet kurumu idi!

Deniz soygunculuğunu, bağlandıkları hükümdarın bayrağı altında sürdüren korsanların 'düşman' ticaret gemilerine saldırmaları, meşru bir girişim sayıldı.

ORHAN KOLOĞLU

Akdeniz'de, sahillerin yağmalanması ve deniz soygunculuğu, tarih kadar eskidir. Boccacio ve Cervantes'in yapıtlarında olduğu kadar, Homeros'ta da deniz soyguncuları vardır.

Deniz soyguncularına 15. Yüzyıl'dan itibaren, 'pirat' [pirate] adı verildi. Denizlerde el konulan malların, bir limanda satışına göz yumulmasıyla 'pirat'lık, önemli bir 'ticaret' mekanizması haline geldi.

Haksız kazanç olduğu kabul edilmekle birlikte, sağladığı büyük ve kolay kâr nedeniyle, bu yönteme bütün devletler, tabii ki kendi gemilerinin hedef alınmaması şartıyla, göz yumdular.

Akdeniz bölgesinin bu konuda özel bir 'üstünlük' kazanması, ticarî deniz taşımacılığının burada, diğer denizlerden daha yoğun olmasındandı.

16. Yüzyıl'da her devlet kendi deniz güçlerini kuruncaya kadar, deniz soygunculuğu kralların ve prenslerin bayrakları altında sürdürüldü. Savaş dönemlerinde, bir düşman ticaret gemisine saldırmak, meşru bir girişim sayıldı...

Fransa kralı VI. Charles'ın 1400'de düşman ülkelerin ticaret gemilerine saldırma yetkisini bir devlet belgesine bağlaması 'pirat'lıktan korsanlığa [corsaire] geçişin başlangıcı sayıldı. Böylece devlet de elde edilen kazanca or-

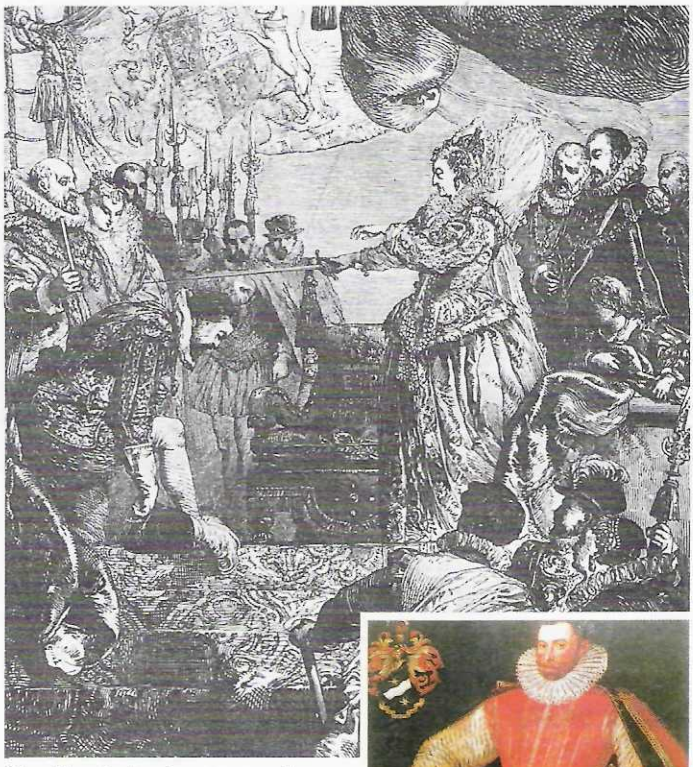
7 Ekim 1800: Bengal Körfezi'nde Fransız korsanı Surcouf, İngilizlerin 38 toplu 'Kent' gemisini ele geçiriyor (üstte). Fransa kralı VI. Charles (sağda).

tak oluyordu.

Konu üzerinde derinine incelemeler yapan Michel Duchein, piratlıktan korsanlığa (devlet güdümünde deniz eylemi) geçişin fazla bir şey değiştirmediğini şöyle açıklar:

"Her şeyden önce, korsanlar hiç sıkılmadan tarafsız, hatta bazen müttefik ülke gemilerine de saldırıyorlardı. Kim engelleyebilirdi ki?.. Ayrıca denizde saldırı ile karada talan arasında sınır kolay belirlenemez. Böylelikle korsanlık kolaylıkla talana dönüşür. Bir ulusal denizcilik örgütlenmesinin olmaması da, denizlerde güvenliğin sağlanmasını olanaksız kılar. Eylem yerleri uzak oldukça, korsanlık ile piratlığın birbirine karışması artar."

Amerika'nın keşfi ile 'pirat'-'korsan' ikileminin yepyeni bir dinamizm kazandığı fark edilir. Akdeniz ile Kuzey Denizi sahillerinde çalışmakla yetinen pirat / korsanlara önce bütün Amerika sahilleri, sonra da Hint ve Çin denizleri açılmış olur.

Kraliçe'nin huzurunda
İngiliz korsanı Francis Drake (1540-1596), kendi gemisi Golden Hund'un güvertesinde Kraliçe I. Elizabeth tarafından 'Sir' unvanını alır *(üstte).* Karayipler Denizi'nde ün salan Francis Drake için *(sağda),* bu büyük bir onurdur.

AMİRALLİĞE YÜKSELEN ÜNLÜ KORSANLAR

İngiliz, Fransız, İspanyol kökenli en ünlü piratların, zamanla devletlerinin en önemli amiralleri haline gelişine, 16. Yüzyıl'dan itibaren rastlıyoruz.

Orta ve Güney Amerika'nın hazinelerini soyan İspanyolların bunları nakleden gemilerine saldırmakla, İngilizler alanlarını genişlettiler.

Fransızlar da, İngiliz limanlarına saldırarak ve İngiliz gemilerini soyarak bu talandan pay almaya yöneldiler.

16. Yüzyıl'ın başından itibaren ise, Barbaros Kardeşler'in girişimleri ile Osmanlı'nın Akdeniz'de egemenliğini yayması, burada servet arayanları, oldukça zengin görünen Amerika kıtasına ve Hindistan'a yöneltti.

Bütün bu gelişmeler içinde, birçok denizci 'pirat-korsan-amiral' çizgisini izledi. Bunların en ünlülerden biri, İngiliz John Hawkins idi.

1540'larda babasının Amerika sahillerinde İspanyol ticaret gemilerine karşı başlattığı saldırılarda deneyim kazanan Hawkins, 1562'de bilinmeyen bir kaynağın sağladığı paralarla üç gemi donatıp Afrika sahillerini soymaya yöneldi.

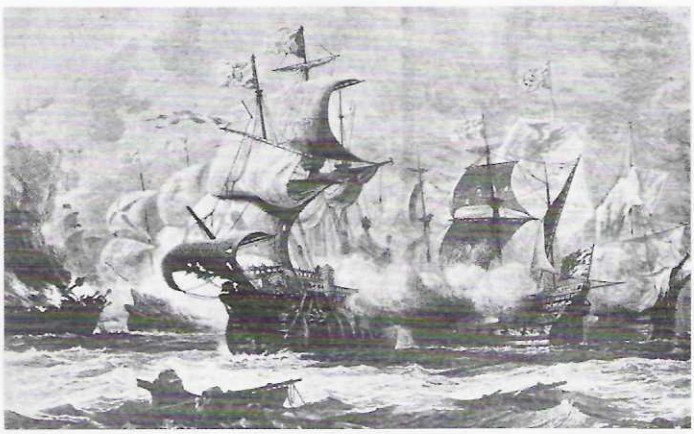

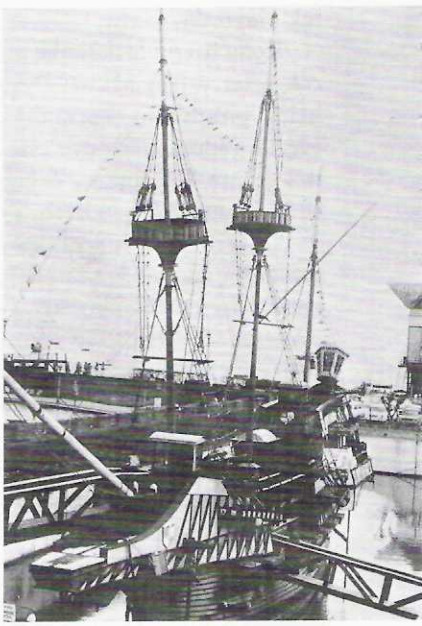
Bir Portekiz gemisindeki 300 zenci köleyi ele geçirip bunları deri, zencefil, şeker ve inci ile takas eden Hawkins, iyi kâr sağladı. Ama İspanyollar -ortada bir savaş durumu olmadığı halde- Hawkins'in gemilerine el koydular. Buna kızan İngiltere Kraliçesi, hem Afrika hem de Amerika sahillerini vurması için 'Jesus' adlı gemiyi Hawkins'e verdi.

İyiden iyiye köle ticaretine giren Hawkins'in eylemleri, Katolik-Protestan çekişmesi içindeki İngiltere ile İspan-

Denizlerin Köpeği lakabıyla anılan Francis Drake'in yanında yetiştiği bir başka ünlü İngiliz korsanı John Hawkins (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Francis Drake 19 Temmuz 1588'de, İspanyolların 'Yenilmez Armada'sı karşısında büyük bir zafer kazanacaktır (sağda). Francis Drake'in gemisi 'Golden Hund'un bir replikası, bugün Tamise Nehri'nin ağzında yer alır (en sağda).

ya'nın arasını iyice açar. Madrid sürekli olarak Hawkins'i 'piratlık' ile suçlayıp cezalandırılmasını ister; karşılıklı soygunlar ve çatışmalar artar...

'SÜPER PİRAT' İNGİLİZ DRAKE

Bir 'süper pirat' olarak ün yapacak olan, Hawkins'in akrabalarından Francis Drake de bu dönemde ortaya çıkar.

Kendisine "İngiltere'nin en büyük ejderhası" lakabı yakıştırılan Drake, aslında tam bir pirat gibi davranır; ama İngiliz soyluları arasında 'Büyük Senyör' olarak kabul görür.

Buna karşılık, 'Yeni Kıta' Amerika'daki yağma alanlarını İngilizlere kaptırmaktan öfke duyan İspanya kralı ona çok kızgındır ve Drake'i "dünyanın en büyük hırsızı" diye adlandırır.

Oysa Drake'in Peru'da ele geçirdiği İnka mücevherlerini hediye olarak kabul eden İngiltere kraliçesi hiç de böyle düşünmemektedir ve Drake'e 'Şövalye' unvanı verir!

Fransa cephesinde de durum pek farklı değildir! Fransız pirat Jean Fleury ya da 'Florin'i üne kavuşturan başarısı, 1523'te İspanyol komutan Cortez'in el koyduğu Aztek kralının hazinesini İspanya kralına götüren gemiyi ele geçirmesi olur.

Bir yandan Almanya'yı da kontrol eden İspanya kralı ile, diğer yandan İngiltere-Hollanda ittifakı ile çatışan Fransa'nın 16. Yüzyıl'ın ilk yarısında, neden Osmanlı ile dostluk kurmaya ve Barbaros'un Akdeniz'deki Fransız limanlarında kışlamasına göz yumduğu kolaylıkla anlaşılır. Osmanlı'nın 'Garp Ocakları' ile dostça geçinen Fransa'nın, İngiltere ve İspanya'ya karşı mücadeleyi yoğunlaştırdığı gözden kaçmaz.

15-16 yaşlarında Hint Denizi'ne yelken açan Fransız korsanı Surcouf (altta), iki yıl sonra teğmen rütbesini alacak (sağda) ve İngilizlerin Hindistan'daki (en altta; Kalküta'daki Victoria Memorial) deniz üstünlüğünü sarsacaktır.

"Korsanlık yani izinli piratlık, tam bir moda olmuştu" diyen bir Fransız tarihçi, o dönemi şöyle özetler: "17. Yüzyıl'ın sonunda, altın çağlarını yaşıyorlardı ve herkesin hırsını üzerlerine çekiyorlardı: Bundan çıkar bekleyen Saray'ın, burjuvazinin, armatörlerin ve liman kentleri halklarının, 1688-1713 arasında Dunkerque ve Saint-Malo'da 2 bin sefer göreviyle 12 bin talan yapılmıştı."

İngiliz tarihçi T. Macauley ise yine o dönemi şöyle anlatır: "İngiltere'den İrlanda'ya gitmek bile güvenli değildi. Her hafta Londra ve Bristol limanlarına ait 20, 30, 50 gemi-

nin Fransızlar tarafından ele geçirildiği haberi geliyordu."

İşte bu dönemin en ünlü Fransız pirat-korsan-amirali de Jean Bart (1650-1712) idi. İngilizlere esir olmuş, kaçmayı başarmış; kendisine soyluluk unvanı verilmekle yetinilmemiş, 'Mareşal' rütbesi de layık görülmüştü. Ama Fransızların en çok övündükleri korsanları, 18. Yüzyıl'ın sonlarında ortaya çıkan Robert Surcouf'tur.

14 yaşındayken babası, 'Adam olmayacağına göre git miço ol' diyerek Surcouf'u evden kovar; 15 yaşında Surcouf, Hindistan'a giden bir korsan gemisinde yer alır. İki yıl içinde yeteneklerini ortaya koyan Surcouf subaylığa getirilir. Madagaskar ve Hint sahillerinde İngilizlerle çatışa çatışa, 21 yaşında gemi kaptanı olur. Yasağa rağmen 'ticaret gemisi' kisvesi altındaki teknesine toplar yerleştirir ve önüne gelene ateş açar.

1796'da 150 İngiliz askerin bulunduğu bir gemiyi 16 tayfasıyla ele geçirmesi, Surcouf'a büyük bir ün kazandırır. Ancak bağlı bulunduğu Madagaskar'daki valiliğin izin belgesi olmadan -yani 'korsanlık' sıfatını almadan- piratlık yaptığı için, ceza- ▶

Bir Fransız halk resminde, Jean Bart (1650-1702) İngiliz filosunu 1691'de yaktıktan sonra, Newcastle'da karaya çıkıyor (solda). **Ölümünden kısa bir süre önce, 1697'de de Jean Bart** (en solda), **'Mareşal' rütbesini alacaktır.**

merakediyorum@googlegroups.com

landırılması kararlaştırılır.

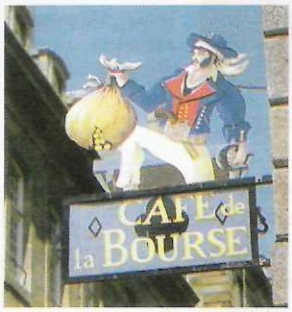
Ancak Surcouf bütün engelleri aşar ve İngiliz gemilerine saldırıp 'Birleşik Krallık' askerlerini esir almasıyla, Fransa'da yönetimin gözdesi olur.

Daha sonraları Surcouf, Napolyon'un huzuruna çıktığında, İmparator kendisine, "İngilizlerin ölümcül düşmanını görmekten mutluyum" deyince, korsanlık kisvesi altındaki piratlığını şöyle açıklar:

"Bence, ağır gemileri bırakıp hızlı küçük gemilerle İngilizlere saldırmalıyız. Böylece ticaretleri yıkılır; zira İngiltere sadece ticaretiyle yaşıyor."

Napolyon'dan 'Baron' unvanı ve 'Lejyon Donör' nişanı alan Surcouf'un yükselişi ancak 1814'te, Fransa'nın İngiltere başkanlığındaki Avrupa ittifakına yenilmesiyle noktalanacaktır. ■

Bugünün Kuzey Fransa'sında, bir zamanların 'korsan yatağı' Saint-Malo'daki kafenin tabelasında, yörenin korsanlık geçmişi kendini hatırlatıyor (altta).

1800'lerin ortalarına kadar, Avrupalı korsanların uyguladıkları en önemli savaş yöntemi, düşman gemisine bordalayarak saldırıya geçmekti (altta).

Pîri Reis ve Kâtip Çelebi anlatıyor

'Deniz yüzünün leventleri'

Garp Ocakları'na katılıp Osmanlı'ya bağlanan Müslüman korsanlar, Batılı tarihçilerin iddia ettiği gibi, birer 'deniz soyguncusu' değillerdi.

ORHAN KOLOĞLU

Denizlere inen ilk Türk olarak, Çaka Bey'in Akdeniz'de binlerce yıldır yürürlükte olan kural ve uygulamaları aynen benimsediğini kabul etmek gerekir. O dönemde, özellikle Ege Denizi'nin bol adalı yapısı, kendi tekneleriyle baskın yapıp ticaret gemilerini ya da sahil kentlerini soymayı meslek edinenler için, uygun bir ortam sağlıyordu.

Esasen yaşamları daha çok denize bağlı olan Yunanlılar da deniz vurgunculuğunda kimseden geri kalmıyorlardı. Ayrıca bunu yalnızca Ege bölgesi insanlarına özgü saymak da yanlış olur. Akdeniz'in bütün sahillerinde aynı alışkanlık vardı. Tabii bu deniz vurguncularının karşısında, Akdeniz devletleri de 'resmî' donanmalarını geliştiriyorlardı.

Esasen Çaka Bey'in girişimleri de uzun ömürlü olamamış; zaten onun ölümünün hemen ertesinde başlayan Haçlı seferleri ile, Akdeniz'deki Türk varlığı da, en azından 14. Yüzyıl'a kadar silinmiştir...

Ünlü denizci Pîri Reis, 1521'de yazıp Kanunî Sultan Süleyman'a sunduğu 'Kitâb-ı Bahriyye'sinde, devlet kontrolü dışında özel olarak vurgun yapanlardan 'harami, haydut, yol kesen' diye bahseder. Üstelik bir Müslüman ve Hıristiyan ayırımı da yapmayıp 'Türk haramisi' ve 'Kâfir

haramisi' deyimlerini kullanır. Pîri Reis kitabını, Barbaros Kardeşler'in henüz Osmanlı'ya tam olarak bağlanmalarından önceki dönemlerini de bilerek yazdığına göre, iki işlev arasındaki farkın bilincinde olduğu söylenebilir.

Kâtip Çelebi ise, 1645'te yazdığı "Tühfetü'l-Kibar fi Esfari'l Bihar" [Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan] adlı yapıtında, Osmanlı'da devlet düzeyinde bir donanma düzenlenmesinin (Donanma-ı Hümayûn) ve 'kaptanıderya' makamının belirmesinin İstanbul'un fethinden sonra başladığını kaydeder.

Kâtip Çelebi

Pîri Reis

Kâtip Çelebi, bu kitabında şöyle bir açıklama da yapar: "İlkin kapudan sözü, kavmin başı ve reisi anlamına 'kaptan' sözünden aktarılmış İtalyan dilindendir."

16. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, Kuzey Afrika'daki 'Garp Ocakları'nın kurulması aşamasında yazdığı "Mevaidun-nefais fi kavai-dil Mecalis" adlı kitabında, Gelibolulu Mustafa Ali, başına buyruk deniz eylemciliğinden 'devlet görevlisi' katına geçişin aşamalarını gayet belirgin bir şekilde anlatır:

"Deniz yüzünün leventleri, Trablusgarp, Tunus, Cezayir-i Garp yöresinin yağmaya düşkün gemicilerinin çoğu, Kaz Dağı (Edremit civarı) Türklerinden çıkar. Önce işe sandalla başlarlar (...) Rençber gemilerini basıp zengin olma yolunu tutarlar (...) İnat edip ticaretle geçinenlere ve gemicilere kılıç çekmezler. Ama gemiciler direnirler [ve] bozgunculuğa kalkarlarsa, o zaman iradelerinin dizgini ellerinden gider. Nice keskin kılıç, çekinmeden kan dökmek için hep birden kınından sıyrılıp çıkar."

Gelibolulu Mustafa Ali, bu leventlerin Garp Ocakları'na katılış öyküsünü de şöyle aktarır:

"Giderek o sandal kendilerini taşımaz olur. Kadırgadan küçürek, firkateden büyücek bir gemi bahasına yetecekleyin paraya sahip oldukları ve zenginleştikleri kesinleşir (...) *O zaman adalarda bir gemi* yaparlar, tamam olur olmaz içine katılırlar, çekilip Cezayir-i Garp yöresinde kışlayan levent kapudanlarına varırlar, peşkeş çekerler ve kulluklarını bildirerek onlara bağlanmak şerefine ererler."

Daha sonrasını ve Osmanlı'ya bağlanışı da şöyle dile getirir: "İmdi, bu kerteye geldikten sonra artık Müslümanlara, tacirlere ve haraç veren kâfirlere ilişmezler. Hatta önceki günahlarına tövbe ederler. Bir vakit namazlarını kazaya koymayıp onat olmayı ve dindarlığı kendilerine kılavuz edinirler. Gerek Hayreddin Paşa adındaki Barbaruça, gerek Salih Paşa ve Turgutça hep bu yoldan ortaya çıkmışlardır (...) İlkin yol kesmekle, ikincisinde korsanlıkla, üçüncüsünde gerçekten kalyataya sahip olarak reislik denen kahramanlıkla başkalarına üstün gelerek yükselmişlerdir."

Görüldüğü gibi, Müslüman ya da Hıristiyan, Akdeniz korsanlarının kendine özgü adetleri, anlaşmaları ve pazarlıkları vardı. Akdeniz korsanlığı tek bir grubun ya da belirli liman kentlerinin tekelinde değildi. Tek bir suçlu yoktu, yöresel bir 'suç ortaklığı' vardı. En zayıfından en güçlüsüne kadar, kentler ve devletler, bütün Akdeniz'e egemen olan bir eylemler ağına bağlı idiler. ■

1510'da Barbaros Kardeşler'in Cerbe Adası'nı fethi (sol üstte).

İtalyan ressam Roberto Dell'Agnello'nun çizgileriyle, "Barbar Müslümanların İtalya kıyılarındaki yağması" (sol altta).

Batı'nın değişen bakış açısı

Geçmişte Batılı tarihçiler, dikkatleri hep Müslümanların korsanlıklarına, özellikle 'Barbaristan' diye adlandırdıkları Kuzey Afrika korsanlarına yönelttiler. Özellikle Cezayir'e, Garp Ocakları çevresine dikkatleri çektiler. Oysa Cezayir, bu kaderinde tek başına değildi: Malta ile Livorno "Hıristiyanlığın Cezayir'i" idiler. Onların da 'bagnios'ları (esirlerin hapsedildiği hamamlar) köle pazarları vardı. Artık bugün ise, Prof. Salvatore Bono *(sağda)* ya da Prof. Gallea gibi İtalyan tarihçiler başta olmak üzere, kimi Batılı araştırmacılar; yalnızca Garp *Ocakları'na yani 'Türklere' deniz soyguncuğunu* ['pirat'lık], Avrupalılara yani Hıristiyanlara ise, bir devlet kurumu olarak 'korsanlığı' uygun görme alışkanlığını aşmaya başladılar.

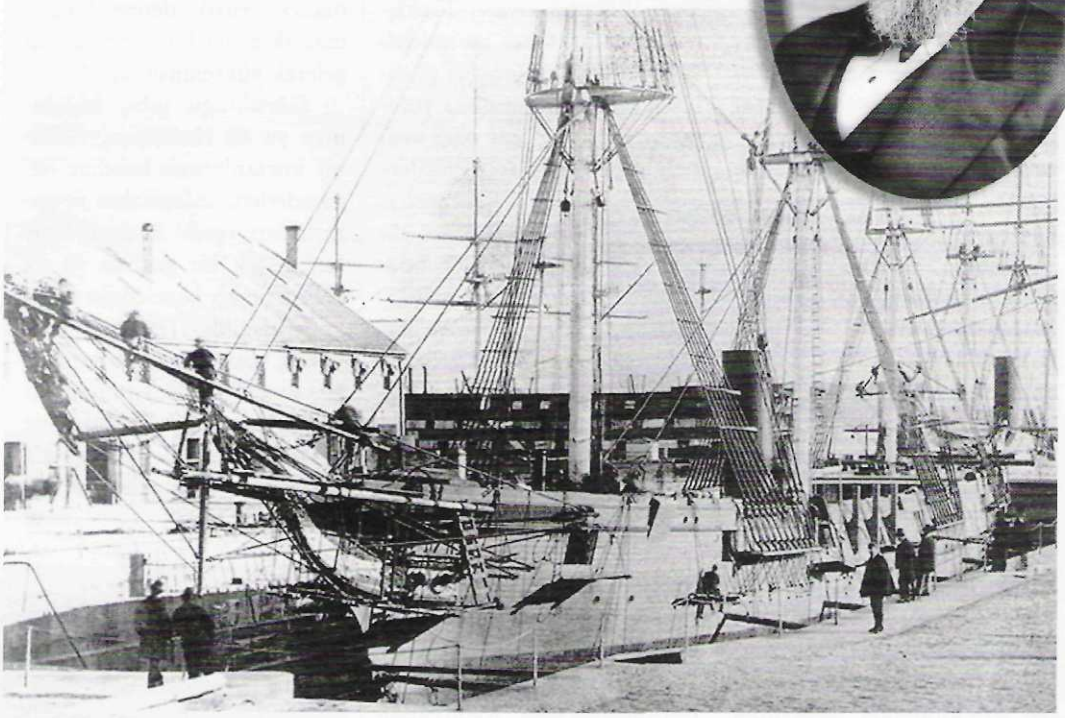

merakediyorum@googlegroups.com

İlk ABD Başkanı, 126 yıl önce geldi

General Grant İstanbul'da

Osmanlı'nın Amerikan silahlarının en büyük müşterisi olduğu '93 Harbi' yıllarının sonunda, eski ABD Başkanı General Grant İstanbul'a gelir ve II. Abdülhamid tarafından ağırlanır.

KANSU ŞARMAN

General Grant'ı (sağ üstte) İstanbul'a getiren ABD savaş gemisi USS Vandalia (üstte).

Osmanlı-Rus Savaşı, 1878 başında sona ermiş; Rus ordusu Ayastefanos'a (Yeşilköy) kadar gelmişti. Başta İngilizler olmak üzere, Avrupa devletleri, Osmanlı'yı çok ağır şartlar taşıyan bir antlaşmayı imzalamaya zorluyordu.

Tam bu kritik günlerde, çok önemli bir konuk, İstanbul'a doğru ilerliyordu. ABD'nin birkaç ay önce görevi sona eren eski başkanı ve iç savaş kahramanı General Ulysses S. Grant, ailesiyle birlikte çıktığı dünya turu kapsamında, Türkiye'ye de uğruyordu.

'KASAP' LAKAPLI GENERAL

Ulysses Simpson Grant, 1822 yılında, Ohio'da doğmuş, öğrenimini West Point Askerî Akademisi'nde yapmıştı. 1846-48 arasında, ABD-Meksika savaşına katılan ve İç Savaş sırasında hızla yükselen Grant; başarıları sayesinde orgeneralliğe ve Kuzey Orduları Komutanlığı'na yükseltildi. Askerlerine karşı acımasızlığı ve kayıplara karşı umursamazlığı yüzünden, 'ka-

Grant, eşi ve oğlu, Vandalia'nın güvertesinde mürettebatla birlikte (en solda). General Grant, Mısır Hıdivi İsmail Paşa'yı ziyaret ediyor (solda). Osmanlı-Rus Savaşı sonunda, Grandük Nikola, Beylerbeyi Sarayı'nda II. Abdülhamid ile görüşüyor (sol altta).

sap' lakabıyla ünlendi.

Ordusuyla, Güney Ordusu Komutanı Edward Lee'yi kesin bir yenilgiye uğratarak iç savaşı bitiren ve sonra başkanlığa aday olan Grant, 1869-77 arası, iki dönem ABD Başkanlığı yaptı. Başkanlığı bittikten sonra, eşi ve oğluyla iki yıllık dünya turuna çıktı. Döndükten sonra, ortak olduğu finans şirketi battı. Tam bu günlerde de gırtlak kanseri olduğunu öğrendi. Hasta olduğu günlerde anılarını yazdı; 1885 yılında öldü...

BAŞKAN'A UŞAK HALISI

Ulysses Grant, Osmanlı devleti için sıradan bir ABD Başkanı değildi. 1869'da, başkanlık seçimini kazandığı ilk dönemden itibaren, Türk-Amerikan ilişkileri hızlı bir ilerleme sürecine girmiş, özellikle silah ticareti önemli bir seviyeye yükselmişti.

Ticari ilişkinin bu şekilde yoğunlaşması ve ABD Başkanı'nın gösterdiği ilgiye karşılık, dönemin padişahı Sultan Abdülaziz, Beyaz Saray'ın kabul salonuna konulmak üzere Grant'a, 400 kilogram ağırlığında ve 10 bin dolar değerinde bir Uşak halısı gönderdi. ABD basınında büyük ilgi gören halının ardından, ard arda karşılıklı hediyeler gönderilmeye başlandı.

Sultan Abdülaziz de (solda) General Grant'ın oğlu Teğmen Grant'ı İstanbul'da ağırlamıştı. Rus Elçisi Kont İgnatief'in Ayastefanos Antlaşması'nı Hariciye Nazırı'na sunuşunu temsil eden bir çizim (altta).

Hızla gelişen ilişkiler çerçevesinde, 1872'de Başkan Grant'ın oğlu Teğmen Grant ile General Sherman'ın İstanbul'u ziyareti ve Sultan Abdülaziz'in misafirlerini büyük bir ilgiyle ağırlaması üzerine, ABD Başkanı Grant'ın Osmanlı devletine yakınlığı daha da artmıştı. Osmanlı devletinin ABD'den silah alımları, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın öncesinde en yüksek seviyesine ulaştı. Tahta çıkan Sultan II. Abdülhamid, ABD ile ilişkilere büyük önem veriyordu. Ancak Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasıyla eko-

merakediyorum@googlegroups.com

1869 tarihli bir fotoğrafta General Grant ve ailesi (sağda). 'Amerikan ulusunun en ünlü fotoğrafı' olarak adlandırılan bu görüntüde, oturanlar arasında en solda, Osmanlı elçisi Edward Blak görülüyor (en sağda). General Grant'ın İstanbul'u ziyareti sırasında, ABD'nin Osmanlı Büyükelçisi Horace Maynard idi (sağda). Genaral Grant, eşi, oğlu ve beraberindekilerle Mısır'da (en sağda).

nomik durum iyice kötü gitmeye başladı. Osmanlı, sipariş ettiği silahların ödemelerinde büyük güçlükler çekiyordu.

Savaşın Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanmasıyla, Türk-Amerikan silah ticareti durma noktasına geldi. İşte tam bu dönemde, iki dönem üst üste sürdürdüğü başkanlık görevini tamamlayan General Grant, çıktığı dünya turunun Ortadoğu durağında, Osmanlı topraklarına gelmişti...

Amerikan Donanması'nın Akdeniz filosundaki en önemli savaş gemilerinden biri olan USS Vandalia ile Mısır'a gelen Grant ve beraberindekiler, Amerikan silahlarına Osmanlılar kadar düşkün olan Hıdiv İsmail Paşa tarafından hassasiyetle ağırlandı.

Şubat ayı başında Kudüs'ü ziyaret eden General Grant ve beraberindekiler, 16 Şubat günü Yafa'ya, ardından Beyrut ve Şam şehirlerine uğradı. Ve sonra yine, gemiyle İzmir'e doğru yola çıktı.

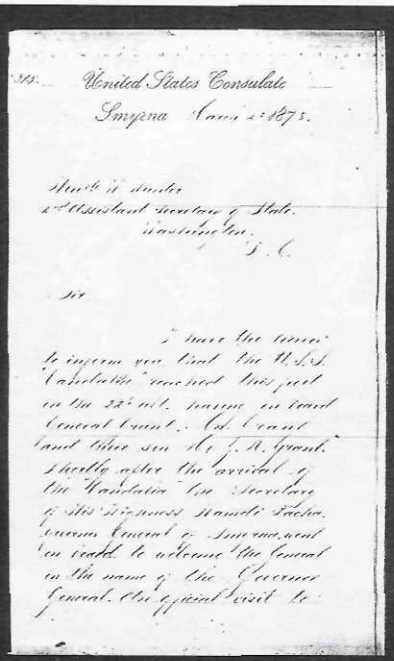
İZMİR'DE KARŞILAMA

USS Vandalia, 22 Şubat 1878'de İzmir limanına yanaştı. Konukları, Vali Ahmet Hamdi Paşa ve ABD'nin İzmir Konsolosu Enoch J. Smithers karşıladı.

26 Şubat günü, Ahmet Hamdi Paşa, General Grant, karısı Julia Grant, oğlu Jesse Grant, konsolosluk yetkilileri, New York Herald Gazetesi yazarı John Russell Young ve İzmir'de yaşayan çeşitli ülke temsilcilerine, Efes harabelerini gezdirdi. General Grant, İzmir'de kaldığı süre içinde Fransız, Avusturyalı ve Alman amirallerle de görüşmelerde bulunarak bölgedeki siyasi gelişmeler hakkında bilgi aldı.

Smither'den Washington'a mesaj

ABD'nin İzmir Elçisi Smither, Dışişleri Bakanlığı'na şöyle yazar:
"Sayın William Hunter - Dışişleri Bakanı II. Yardımcısı / Washington
General Grant'ı, karısını ve oğlunu taşıyan Vandalia gemisinin ayın 22'sinde karaya vardığını bildirmekten onur duyarım. Geminin karaya demirlemesini müteakip, Osmanlı Sultanı'nı temsilen, İzmir Valisi Hamdi Paşa güverteye gelerek General'i selamlamıştır. (...) Ertesi gün, General Efes harabelerini gezdi. General Grant, Sultan'ın emriyle kendine tahsis edilen trenle seyahat etti. Trene bağlanan bir diğer lokomotif de General ve konvoyunun atlarını taşıdı. Konstantinapolis'e doğru yola çıkıldığı gün, bu ülkelerin temsilcilikleri 21 pare top atışı yaptırdı.
Enoch J. Smithers - ABD İzmir Konsolosu"

28 Şubat'ta da, İzmir'den demir alan USS Vandalia gemisi, İstanbul'a doğru seyretmeye başladı...

İstanbul, bu ziyaretçiyi ağırlamaya hazırlandığı o günlerde, büyük bir sancı içindeydi. Rus ordusu Yeşilköy'de karargah kurmuştu; Sultan Abdülhamid'in İngiltere Kraliçesi Viktorya aracılığıyla istediği barışın şartları görüşülüyordu.

Marmara'da demir atan bir İngiliz filosu, Rusların hareketlerini dikkatle takip ediyor ve her an müdahaleye hazır bir durumda bulunuyordu. Osmanlı tarafında ise Meclisi Mebusan'ın süresiz tatil edilme kararının üzerinden 15 gün geçmişti. İstanbul'da çeşitli ülkelerin temsilcileri boy gösteriyor, sadrazamların ve hariciye kadrosunun telaşı göze çarpıyordu.

GENERAL GRANT İSTANBUL'DA

General Grant'ın gemisi USS Vandalia, 29 Şubat günü Çanakkale'ye uğradı. 1 Mart'ta da Haliç'te demirledi. Harbiye Nazırı (Serasker) Mehmet Rauf Paşa'nın yaveri, General Grant ve konuklarını, tersanede hazırlanan büyük bir sandalla Tophane'ye getirdi.

Tophane'de de Grant'ı büyük bir karşılama komitesi bekliyordu. Grupta Harbiye Nazırı Mehmet Rauf Paşa'nın mihmandar olarak görevlendirdiği Albay Yahya Bey, ABD Büyükelçisi Horace Maynard, Amerikan Ticari Temsilcisi Eugene Schuyler, Amerikan Askeri Ataşesi Albay Greene, ABD Konsolosluğu görevlisi Dimitriadis Bey ve diğer elçilik görevlileri bulunuyordu.

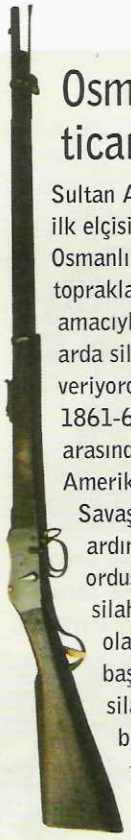
General Grant ve beraberindekiler, Tophane-i Amire meydanından, saray tarafından kendilerine tahsis edilen arabalarla kent turuna çıktılar. Amerikan Büyükelçisi Maynard ile birlikte Beyoğlu ve Pera'yı gezdiler; Sultanahmet Camii ile Ayasofya'yı ziyaret ettiler.

Ertesi gün Grant ve beraberindeki grup, Kapalıçarşı'ya giderek alışveriş yaptı. Öğleden sonra General Grant, Sadrazam Ahmet Vefik Paşa'yı makamında ziyaret ederek Harbiye Nâzırı Mehmet Rauf Paşa, Hariciye Nâzırı Safvet Paşa ve Bahriye Nâzırı Küçük Mehmet Sait Paşa ile birlikte görüşmelerde bulundu. Aynı gün İstanbul'daki Avrupa ülkeleri temsilcileri ile bir araya gelen Grant, akşam

General Grant, İstanbul'u ziyareti sırasında, Bahriye Nazırı Küçük Mehmet Sait Paşa ile de görüştü (sol üstte). **Ulysses Grant, eşi ve çocuklarıyla bir arada** (solda).

Osmanlı-ABD silah ticareti nasıl gelişti?

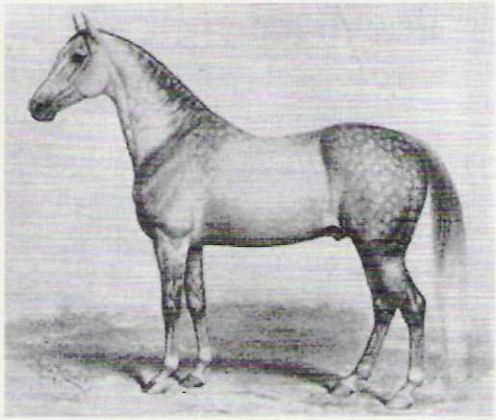

Sultan Abdülaziz tahttayken Washington'a ilk elçisi Blak Bey'i *(altta)* gönderen Osmanlı devleti, Balkanlardaki topraklarını korumak amacıyla ABD'ye ard arda silah siparişleri veriyordu. Özellikle 1861-65 yılları arasında yaşanan Amerikan İç Savaşı'nın ardından, ABD ordusunun elinde kalan silah stoklarının en büyük müşterisi olan Osmanlı, General Grant'ın başkanlığının başlamasıyla yeni üretim silahlar alma yoluna gitti. 1870'te, 50 bin adet 'Springfield' marka yeni tüfek, Türk ordusuna 25 bin İngiliz lirası indirimle gönderildi. Bu gelişmelerin ardından, ABD'den silah alımı hız kazandı. 1876'dan 1878'e kadar, satın alınan Martini-Henry, Peabody Martini ve Winchester *(üstte)* tüfekleriyle bu tüfeklerin mermi, kovan, süngü ve diğer mühimmatı için ABD şirketlerine, 5 milyon 335 bin dolar ödeme yapılmıştı.

merakediyorum@googlegroups.com

ABD'deki ilk Arap atı

Sultan II. Abdülhamid *(altta),* General Grant'ı Yıldız Sarayı'nda kabul ettikten sonra, sarayın bahçesini gezdirdi. Saray ahırlarını gösterirken, önceden General Grant için hazırlattığı iki safkan Arap atını ona hediye etti. Leopard *(üstte)* ve Linden Tree isimlerindeki bu iki at, 31 Mayıs 1879'da, Norman Monarch gemisi ile Connecticut'a getirildi. Bu atlar, daha sonra Amerikan at yetiştiricilerinin üç yeni Arap atı cinsini yetiştirmelerine öncülük etti. Ayrıca, bir başka bilgiye göre, Abdülhamid'in Grant'a hediye ettiği Leopard adlı at, ABD'ye kayıtlı olarak giren ilk Arap atı oldu. ABD'nin eski Başkanı Grant'ın oğlu Jesse, anılarında o atın da Abdülhamid'e Suriye Valisi tarafından hediye edildiğini yazıyor.

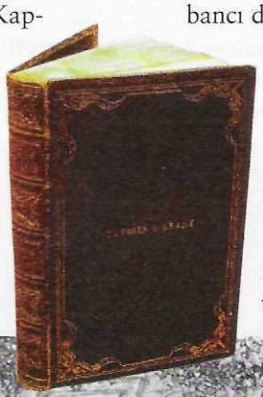

neral Grant'ı Yıldız Sarayı'nda saat 12.00'de kabul etti. İstanbul'daki ABD temsilcilerinin de katıldığı toplantıda Sultan Abdülhamid, Ulysses Grant'ın başkanlığı döneminde ilişkilerin geliştirilmesi için yaptığı katkıları övdü. Ve kendisine özel yetiştirilmiş iki cins Arap atı hediye etti. Grant da gördüğü yakın ilgiden memnuniyetini dile getirdikten sonra, son yıllarda artan ticaretin geliştirilmesi dileğinde bulundu.

Aynı akşam Harbiye Nâzırı Mehmet Rauf Paşa General Grant'ın onuruna Seraskerlik'te muhteşem bir ziyafet verdi. ABD'li sivil ve askerî elçilik yetkilileri ile USS Vandalia'nın komutanı Kaptan Robeson'la birlikte, toplam 28 kişinin katıldığı yemekte, Harbiye Nezareti yetkilileri ile ABD'li askerî temsilciler, Osmanlı Rus savaşı ile ilgili değerlendirmelerde bulundular. Toplantıda ayrıca, son dönemde aksayan silah ticareti ödemelerinin düzene sokulması için iki tarafta girişimlerde bulunulması kararlaştırıldı.

General Grant, 6 Mart Çarşamba günü USS Vandalia ile İstanbul'dan ayrılarak Yunanistan'a hareket etti. Osmanlı yönetimi, içinde bulunduğu sıkışık duruma karşın, eski ABD Başkanı Grant'ı büyük bir ciddiyetle ağırlamıştı. Osmanlı arşiv kayıtlarına ve gazete haberlerine göre, sadece Serasker Mehmet Rauf Paşa'nın verdiği yemeğin 125 Sterline mâl olduğu ve İstanbul'daki gayrimüslim aşçıların, bu yemek için özel olarak hazırlandığı belirtiliyor.

İstanbul'da Türkçe ve yabancı dilde çıkan gazetelerde de Grant'ın ziyaretine geniş yer verildi; Amerikan İç Savaşı'ndaki komutanlığı ve başkanlığı döneminde, Osmanlı devleti ile kurduğu ilişki anlatıldı. ■

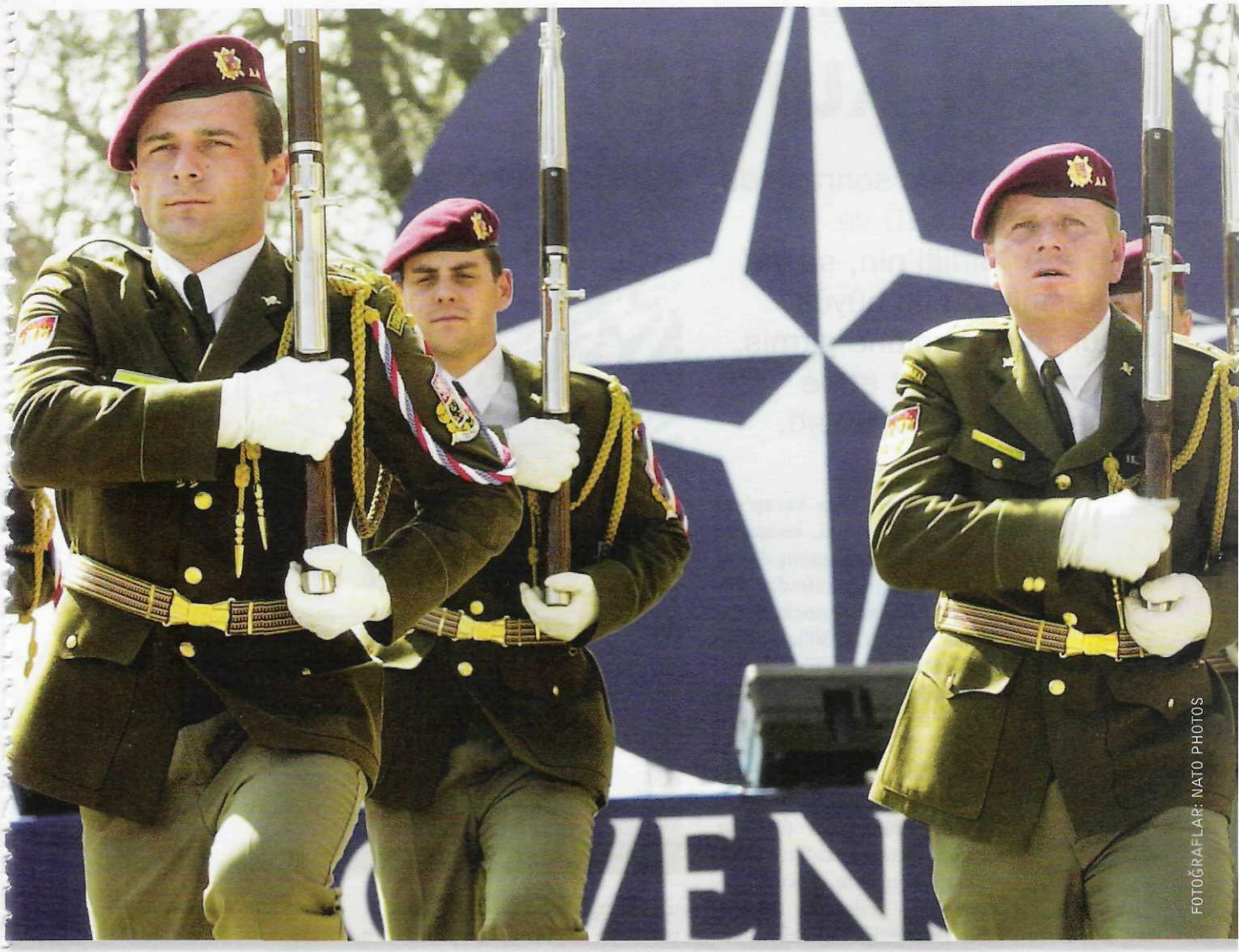
1890'larda, Ortadoğu'daki Osmanlı limanlarından birinde, ABD gemisine mal yükleniyor (sağda, en üstte). **General Grant'ın hatıralarının ilk baskısı** (sağ üstte). **General Grant ve beraberindekileri USS Vandalia'da akşam yemeğinde gösteren bir çizim** (sağda).

yemeğini ABD Büyükelçisi Maynard ve eşinin davetlisi olarak büyükelçilikte yedi. 3 Mart Pazar günü, Osmanlı devleti, Ayastefanos Antlaşmasını imzalıyordu...

4 Mart gününü yürüyüşlerle geçiren General Grant, akşam yemeğine davetli olduğu İngiltere Büyükelçisi Layard ile bölgedeki durumu değerlendirdi.

General Grant, İstanbul'daki en önemli ziyaretini 5 Mart Salı günü gerçekleştirdi. Sultan II. Abdülhamid, Ge-

NATO ZİRVESİ

FOTOĞRAFLAR: NATO PHOTOS

Mart 2004'te, NATO ittifakı genişledi. Yedi eski sosyalist ülke; Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Litvanya ve Letonya, NATO üyesi oldular. Bu genişleme sürecinin ardından, bu ay yapılacak 'İstanbul Zirvesi' çerçevesinde, NATO üyesi ülkeler, ittifakın geleceğini ve yeni dünya şartlarında, geçireceği yapısal değişimi tartışacaklar. Biz de NATO'nun 55 yılına, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Çağrı Erhan, Gökhan Erdem ve Ersin Embel'in hazırladıkları dosya kapsamında yer verdik.

merakediyorum@googlegroups.com

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

Hangi şartlarda, nasıl kuruldu?

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa artık, ABD ve Sovyetler Birliği'nin, savaş sonrasının bu iki büyük gücünün kontrolüne girmiş, bağımsız hareket etme olanaklarını kaybetmişti.

Yenilginin yıkıntısı içindeki Almanya (sağda), 7 Mayıs 1945'te kayıtsız şartsız teslim belgesini imzaladı. Almanya teslim olmuştu, ama savaşın acıları, tıpkı Auschwitz toplama kampında olduğu gibi (sağ sayfada, üstte), bütün Avrupa'yı kaplamıştı.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi, barışa ve istikrara susamış dünya halkları tarafından büyük bir sevinçle karşılandı. Çünkü 1930'ların başlarından itibaren, tüm dünyayı etkileyen çatışma ve istikrarsızlık ortamı ortadan kalkacak, Avrupa ve dünya, üzerine çöken faşizm karabasanından kurtarılacaktı.

Bu iyimser beklentiler kısa sürede ortadan kalktı. Özellikle Avrupa'nın, yıllarca süren savaş nedeniyle, çökmüş bir ekonomiyi taşımakta zorlanmaya başlaması, İngiltere ve Fransa gibi galipler açısından bile, zaferin adeta büyük bir hezimete dönüşmesine neden olmuştu.

Bu durum Avrupa'nın 20. Yüzyıl'ın başlarından itibaren tedricî bir biçimde kaybettiği 'uluslararası sistemin merkezini oluşturma' niteliğinden uzaklaştığı, hatta bu özelliğini tamamen kaybettiği gerçeğini de beraberinde getirdi.

SAVAŞ SONRASI AVRUPA

Avrupa artık iki büyük gücün desteği olmadan kendi ekonomik sorunlarını çözemeyecek ve savaşı izleyen birkaç yıl içinde, bu iki gücün kontrolüne girecek bir duruma düştü.

Savaş sonrası Avrupa'sının içine düştüğü durum, faşizm tehlikesi nedeniyle nihaî hesaplaşma sürecini ertelemiş olan iki ideolojinin ve onların en güçlü temsilcilerinin, yani Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin yeni bir güç mücadelesine girmelerine, uluslararası sistemde 'iki kutuplu' bir yapının doğmasına

ve 'Soğuk Savaş'ın başlamasına neden oldu.

Gerek temsil ettikleri birbiriyle uyuşması mümkün olmayan ideolojileri, gerekse de daha savaş sırasında ortaya çıkan anlaşmazlık ve güvensizlikleri ile, II. Dünya Savaşı'nın sonrasında, ABD ve SSCB, uluslararası sistemde yeni bir gerilim kaynağının ortaya çıkmasına yol açtılar.

Aslında bu durum, bir 'sürpriz' değildi. Savaşın getirdiği zorunlu işbirliğinin bile değiştiremediği bir biçimde, öncelikle SSCB, tarihsel olarak Batı dünyasından bir tehdit algılamaktaydı.

'DOĞU' VE 'BATI' İKİLEMİ

Batılı güçlerin gerek Bolşevik Devrimi sonrasında yaşanan iç savaşta "devrimi evinde boğma" çabaları, gerekse II. Dünya Savaşı öncesinde işbirliği çağrılarına kulak tıkayarak SSCB'yi adeta Nazi Almanya'sının kucağına itmeleri göz önüne alındığında, SSCB'nin bu güvensizliğinin pek de yersiz olmadığı açık bir biçimde ortaya çıkmaktaydı.

Savaş sırasında "ikinci cephe"nin nerede ve ne zaman açılacağı tartışmalarında olduğu gibi, benzer sorunlar işbirliğinin en fazla olduğu bu dönemde bile, ABD ile SSCB arasında güvensizliğin bir türlü aşılamaması sonucunu doğurmuştu.

Bu güvensizlik nedeniyle SSCB'nin kendi batısında işgalden kurtardığı ülkelerde sosyalist rejimler kurdurmaya başlaması, ABD'de SSCB'ye duyulan güvensizliğin artmasına neden oldu.

SSCB'nin "tek ülkede sosyalizm" politikasını terk ederek "sosyalist merkezin savunulabilmesi" için, çevresine yayılmaya başlaması; eşzamanlı olarak tıpkı SSCB gibi izolasyonist bir dış politika anlayışına sahip olmasına rağ-

Lenin'in (solda) Bolşevik Devrimi sonrasında başlayan süreçte, Batılı güçler SSCB'ye sürekli güvensizlik duydular.

Yalta Konferansı'nın getirdikleri

Kendisinden sonraki gelişmeler göz önüne alındığında, oldukça iyimser bir ortamda gerçekleştirildiği rahatlıkla söylenebilecek olan Yalta Konferansı, 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Churchill, Roosvelt ve Stalin'in katılımıyla gerçekleştirildi *(sağda)*. Konferansta ele alınan konuların özellikle üçü önemli idi: Birincisi, daha önce yapılan Dumbarton Oaks Konferansı'nda ele alınan Birleşmiş Milletler örgütü konusu görüşülerek, büyük devletlere Güvenlik Konseyi'nde sürekli üyelik ve veto yetkisi verilmesi kararlaştırıldı.

İkincisi, Almanya'nın 4 işgal bölgesine ayrılması kararlaştırıldı. SSCB'nin Almanya'dan savaş sonrasında almak istediği savaş tazminatının ABD ve İngiltere tarafından çok ağır bulunması nedeniyle, bu konuda çalışma yapacak ortak bir komisyonun kurulması fikri benimsendi.

Üçüncüsü, Polonya hükümeti sorunuydu. Savaş sonrası gelişmeler açısından büyük önem taşıyan bu sorun konferansta en fazla tartışma yaratan konuydu. SSCB kendi kontrolündeki Lublin Hükümeti'nin Polonya'nın meşru hükümeti olduğunu iddia ederken, ABD ve İngiltere, gene kontrollerinde bulunan Londra'daki Polonya Hükümeti'nin meşru hükümet olduğunu iddia ediyordu. Sorun, iki hükümetin temsilcilerinin katılacağı bir kurucu hükümetin kurulmasının kararlaştırılmasıyla çözülür gibi oldu. Ancak sonraki gelişmeler bu çözümün geçersiz olduğunu gösterecekti. Polonya konusu içinde yer alan bir başka husus da, Polonya topraklarının kesinleştirilmesi ve bu çerçevede Polonya-SSCB sınırının 'Curzon Hattı' olarak belirlenirken Polonya'ya bazı Alman topraklarının verilmesi oldu.

Yalta Konferansı bitiminde yayınlanan "Kurtarılmış Avrupa Demeci" ile, işgal edilen Avrupa ülkelerinde "demokratik rejimlerin" kurulacağı ilan edilmişti. Bu husus demokratik rejim kavramını kendine göre yorumlayan SSCB ile Batılı güçlerin karşı karşıya kalacakları anlaşmazlıklar açısından büyük bir öneme sahipti. Her iki taraf da *(solda; Churchill ile Stalin)* savaş sonrasında kendi kontrol alanlarındaki tasarruflarını bu karara dayandırmaya çalışacaklardı.

merakediyorum@googlegroups.com

Postdam'ın sonucu: İki Almanya

Temmuz 1945'te toplanan Postdam Konferansı, savaşın Avrupa'da sona ermesinin ertesinde oluşturuldu. Bu çerçevede, savaşın getirdiği zorunlu işbirliğinin yerine, savaş sonrası hesapların ve bu yüzden SSCB ile Batılı güçler arasındaki anlaşmazlıkların belirginleşmeye başladığı bir konjonktürde gerçekleştirildi. Ölen Roosvelt'in yerine yeni ABD Başkanı Truman'ın *(üstte; Stalin ve Churchill ile birlikte)*, seçimleri kaybeden Churchill'in yerine Atlee'nin ve Stalin'in katılımıyla noktalanan bu konferansta ele alınan en önemli konu, Almanya'nın geleceğiydi. Görüşmeler sonucunda taraflar birleşik bir Almanya'da, demokratik bir rejim kurma yolunda anlaştılar. Ancak bu rejimin nasıl kurulacağı ve niteliği üzerindeki tartışmalar, hem Almanya'nın ikiye ayrılmasının hem de 'Soğuk Savaş'ın nedenlerinden biri oldu.

men, bu politikasını terk etmeye başlayan ABD'nin küresel yayılmasıyla doğal bir karşıtlık yarattı.

Bu karşıtlığın sonucu ise, bu iki büyük devletin kendi ekonomik, siyasal, askerî ve ideolojik alt-sistemlerini yaratarak 'Soğuk Savaş'ı başlatmalarıydı. İşte NATO, bu mücadele ortamının doğal bir sonucu olarak ortaya çıktı.

YALTA VE POSTDAM

'Soğuk Savaş'a giden yolda ABD ile SSCB arasındaki güvensizliğin en önemli göstergeleri, Müttefikler'in savaş sonrasında uluslararası sistemi şekillendirdikleri konferanslarda ve özellikle Yalta ile Postdam konferanslarındaki görüş ayrılıkları içinde ortaya çıktı.

Bu konferanslarda, iki ülke arasında beliren anlaşmazlıklar ve bu anlaşmazlıkların en önemlisini oluşturan "işgalden kurtarılan ülkelerin nasıl yönetileceği" sorunu, savaş ertesinde ilişkilerin bozulmasında çok önemli bir rol oynadı.

Yalta Konferansı sonrasında egemen olan iyimser hava, 1945 ilkbaharından itibaren tedricî bir biçimde bozulmaya başladı. Özellikle Almanya ve Polonya örneklerinde somut bir biçimde ortaya çıktığı gibi, işgalden kurtarılan ülkelerin yönetimlerinin ve rejimlerinin belirlenmesi sorunu, SSCB ile Batılı güçler arasında güvensizliğin artışına ve ilişkilerin bozulmasına neden oldu. Almanya'nın fiilen ikiye ayrılması sürecinin başlaması ve Sovyet bölgesinde bulunan ülkelerde komünistlerin aşamalı olarak iktidarı ele geçirmeleri; buna karşın ABD'nin bozuk ekonomiler yüzünden, özellikle İtalya'da ve Fransa'da güçlenen komünist partilerden duyduğu korku, bloklar arasındaki ayrışma sürecinde büyük rol oynadı.

BERLİN BUNALIMI

Doğu Avrupa'daki gelişmelerden rahatsızlık duyan ABD, ekonomik gücünü ve atom silahı tekelini kullanarak SSCB'yi dizginlemek istediyse de, başarılı olamadı.

1945'ten 1947'ye uzanan dönemde uygulamaya sokulan bu stratejinin başarısızlığı,

George C. Marshall ve Eisenhower (sağda).

1947'de ortaya çıkan 'Berlin Bunalımı' ile açık bir biçimde görüldü. Berlin Bunalımı, SSCB ile ABD'nin çok açık bir biçimde karşı karşıya geldikleri bir olaydı ve bir anlamda, 'Soğuk Savaş'ın başlangıcı idi.

İki taraf arasındaki anlaşmazlıkların artık geri dönülmesi çok zor bir aşamaya geldiğinin görülmesi sonucunda, 1947'de mücadele daha da sertleşti.

Avrupa'nın ekonomik sorunlarının ortadan kalkmaması durumunda, Sovyet etkinliğinin Batı Avrupa'ya yayılmasından endişe eden ABD, 'Marshall Planı' ile Avrupa'ya geniş çaplı bir ekonomik yardım programı başlattı. Avrupa ekonomisinin ABD'ye bağlanması amacını da taşıyan bu girişimi, aynı yıl ilan edilen ve Türkiye ile Yunanistan'a ekonomik ve askerî yardım yapılmasını içeren 'Truman Doktrini' izledi. ABD böylece SSCB'ye karşı "çevreleme politikası"nı da (Containment Policy) devreye sokmuş oldu.

Doğu Avrupa'daki gelişmelerin gerek 'Soğuk Savaş'ın gerekse NATO'nun kurulu-

şundaki önemini gösteren bir başka gelişme de bu süreçte ortaya çıktı.

PRAG DARBESİ

Şubat 1948'de Çekoslovakya'da demokrasinin askıya alınarak Sovyet desteğine sahip komünistlerin yönetimi ellerine geçirmeleri, Batı Avrupa ülkelerinde büyük bir endişe yarattı.

Bu gelişmeden çok kısa süre sonra, 17 Mart 1948'de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere 'Brüksel Paktı' olarak bilinen bir ittifak antlaşmasını imzaladılar.

Bu antlaşma ile taraflar ortak bir savunma sistemi kurmayı, ekonomik ve kültürel ilişkilerini güçlendirmeyi kararlaştırdılar. Antlaşmadaki 4. Madde uyarınca, taraflardan biri "Avrupa'da silahlı bir saldırıya uğrarsa", diğer

Berlin'de bunalım

Almanya'nın ikiye ayrılma süreci, 1947'de ABD, İngiltere ve Fransa'nın kendi işgal bölgelerini ekonomik bakımdan bütünleştirme yolunda önemli adımlar atmaları ve aynı yıl kendi bölgelerinde bir Alman hükümeti kuracaklarını açıklamalarıyla ivme kazandı. Almanya'nın güçlendirilerek kendisine karşı kullanılacağını düşünen SSCB'nin tepkisi, ABD, İngiltere ve Fransa tarafından yönetilen Batı Berlin'e ambargo uygulamak oldu. Sovyet işgal alanı içinde bir adacık olan Batı Berlin'e ambargo uygulanması, kentin kara ikmal yollarının tamamen kapanmasına neden oldu *(sağda)*. ABD'nin kenti hava yoluyla ikmal etme seçeneğini benimsemesi sonucunda, Batı Berlin'e yönelik bir hava köprüsü kuruldu. Başlangıçta, günde 4 bin ton olan nakliyat miktarı zamanla daha da arttırıldı. SSCB etkili olamadığını gördüğünden, 12 Mayıs 1949'da ambargoyu kaldırdı.

Sovyetler'in Şubat 1948'deki Prag darbesi, Çekoslovakya'da demokrasiyi askıya aldı (solda, en üstte). **ABD Başkanı Truman** (solda, ortada). **Marshall Planı çerçevesinde İngiltere'ye gönderilen yardımın ilk kargosu** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

4 Nisan 1949: ABD Başkanı Harry S. Truman Kuzey Atlantik Antlaşması'nın imza töreninde üye ülkelerin delegelerine hitap ediyor (sağda): "Bu basit bir belgedir; ancak 1914 ve 1939'da, bugün burada temsil edilen ulusların destekleriyle var olsaydı, iki dünya savaşına yol açan saldırı hareketlerini engellerdi."

bağıtlı taraflar ellerindeki tüm olanaklarla yardım edeceklerdi.

Brüksel Paktı çerçevesinde aynı yılın Eylül ayında, Batı Avrupa Birliği (BAB) adında bir askerî örgüt de kuruldu. Batı Avrupa ülkelerinin böylesi bir kolektif güvenlik örgütü kurmalarının altında, SSCB'den tehdit algılamalarının yanı sıra, ABD'nin telkinlerinin de büyük rolü vardı.

Avrupa'nın kolektif bir yapılanmaya gidememesinden rahatsız olan ABD, Avrupa ülkelerine bu konuda baskı yapmaya başlamıştı. Bu baskı sonucunda, önce siyasal ve askerî boyutta BAB ve NATO, sonra ekonomik boyutta Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulacaktı. İşte NATO'nun nüvesini oluşturan BAB, bu bağlamda ortaya çıktı.

BAB'ı oluşturan ülkeler bu örgütün ABD desteği ve katılımı olmadan algıladıkları Sovyet tehdidine karşı reel bir çözüm olabileceğine kendileri de inanmıyorlardı. Bu ülkelerin temel hedefi ABD'yi Avrupa ittifak sistemi içine çekebilmekti.

Bu arzu ABD tarafından da algılandı. Bu dönemde ABD'de, yeniden izolasyonist politikalara dönülmesini savunan etkili bir grup varlığını sürdürmekteydi. Bu konjonktürde ABD'li Senatör Arthur Vandenberg, ABD Dışişleri Bakanlığı'na danışarak bir rapor hazırladı. Bu raporda, ABD'nin hukukî yoldan karşılıklı yardım ilkesine dayanan bölgesel ve toplu tedbirlere başvurmasını ve ulusal güvenliğini tehlikeye düşürecek bir silahlı saldırı durumunda tek ya da kolektif savunma hakkını kullanmadaki kararlılığını vurgulaması (BM Antlaşması'nın meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. Madde'sine yapılan gönderme dikkate alınmalıdır) ve barışın korunmasına katkıda bulunmasının önemi üzerinde duruluyordu. Vandenberg tarafından hazırlanan rapor bir karar tasarısı haline getirilerek ABD Senatosu'na sunuldu. Senato'nun 11 Haziran 1948'de yaptığı oturumda görüşülerek kabul edilen bu kararla, ABD'nin kolektif bir güvenlik örgütü içinde yer almasının yolu açılmış oldu.

Vandenberg kararından sonra yeni bir güvenlik örgütü kurma yolunda görüşmeler yapılmaya başlandı. Birkaç ay süren görüşmeler sonucunda NATO'nun kurulmasını sağlayan 'Kuzey Atlantik Antlaşması' üzerinde uzlaşı sağlandı. 4 Nisan 1949'da 12 devlet tarafından bağıtlanan bu antlaşmayla, 'Soğuk Savaş'ın ilk örgütlü askerî bloku oluşturuldu.

NATO, barış zamanında ABD'nin Avrupa ile kurduğu

Haziran 1947: ABD'li Senatör Arthur Vandenberg (sağ üstte), Başkan Truman'ın da hazır bulunduğu Senato toplantısında raporunu okuyor (sağda). ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson, Kuzey Atlantik Antlaşması'nı imzalıyor (sağ sayfada, altta).

ilk askerî ittifak olması açısından önem taşımaktadır. Böylece ABD, Avrupa'ya güvenlik getirme karşılığında, uluslararası sistemin bu eski merkezini askerî kontrolüne almış, üye devletlerdeki askerî yapılanmasının zeminini hazırlamıştır.

NATO'nun kuruluşu aynı zamanda ABD'nin izolasyonist dış politika geleneğini tamamen terk ettiğini göstermesi ve blok lideri olarak uluslararası sistemde hegemonya kurması sürecinin önemli bir kilometre taşı olması açısından da simgeseldir.

NATO'nun kurulması zaten gergin olan SSCB-ABD ilişkilerini daha da bozmuş, SSCB bu ittifaka sert tepki göstermiştir. Özellikle Federal Almanya'nın 1955'te NATO'ya katılması, o zamana kadar ikili antlaşmalarla güvenlik sistemi oluşturmaya çalışan SSCB ve sosyalist ülkelerin politika değiştirmelerine ve bu çerçevede aynı yıl, Doğu Bloku'nun kolektif güvenlik örgütü olan Varşova Paktı'nı kurmalarına neden olmuştur. Bundan sonra, uluslararası sistem 1990'lara kadar bu iki karşıt blok arasındaki ilişkiler temelinde şekillenecektir. ■

NATO nasıl çalışır?

Sivil ve askerî yapısı, en yetkili karar organı Kuzey Atlantik Konseyi ile NATO nasıl çalışır? Karar mekanizmaları nasıl işler?

17 Eylül 1949: Kuzey Atlantik Konseyi, ilk toplantısını yapıyor (üstte).

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün, kısaca NATO'nun en yetkili karar organı Kuzey Atlantik Konseyi'dir (North Atlantic Council). Konsey'de her üye, 'Daimî Temsilci' sıfatındaki bir büyükelçi tarafından temsil edilir. Daimî Temsilciler, değişen sayılarda olmak üzere, kendilerine bağlı siyasi ve askerî kurmay heyeti ile birlikte çalışmalarını yürütürler.

Yılda iki kez ya da bazen daha sık olmak üzere Konsey, Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanır. Örgütün geleceğine ilişkin yeni strateji ya da politika değişiklikleri söz konusu ise, üye ülkelerin devlet ya da hükümet başkanlarının katıldığı zirve toplantıları düzenlenir.

Konsey'de kararlar oybirliği ile alındığından, teorik olarak, her üyenin veto yetkisi vardır. Konsey'in toplantılarına NATO Genel Sekreteri başkanlık etmekte, ele alınan konuların ön hazırlığı ise, bir-

merakediyorum@googlegroups.com

Kuzey Atlantik Konseyi'nin 25 Temmuz 1950'deki toplantısı (sağda). 1954 sonlarında Washington'da toplanan NATO Askerî Komitesi üyeleri (sağ altta).

çok alt komite tarafından yapılmaktadır.

Sivil yapıyı oluşturan Savunma Planlama Komitesi (Defence Planning Committee), normalde Daimî Temsilciler'den ibarettir.

NATO Genel Sekreteri, bu toplantılara da başkanlık eder. Ancak yılda iki kez, Savunma Bakanları düzeyinde toplanarak ortak savunmayla ilgili en önemli konuları görüşür.

Fransa dışındaki tüm üyeler, bu toplantılara katılır. Komite, kendi alanıyla ilgili olarak NATO'nun askerî yetkililerine rehberlik etmektedir. Komite'ye kurmaylık hizmeti veren başlıca alt birim, Savunma İnceleme Komitesi'dir (Defence Review Committee).

Nükleer Planlama Grubu (Nuclear Planning Group), Savunma Planlama Komitesi'nde yer alan NATO üyelerinin Savunma Bakanları'ndan oluşmaktadır.

Askerî yapının en üstünde Askerî Komite (Military Committee) yer almaktadır. Özel bir statüsü bulunmakla birlikte, Askerî Komite, Konsey ve Savunma Planlama Komitesi'ne bağlı çalışmaktadır.

Temel işlevi, her türlü askerî konuda yardım ve tavsiyelerde bulunmaktır. Burada, Fransa haricindeki üye ülkelerin üst düzey askerî temsilcileri görev alır. Komite'ye, kendi içinden seçilen bir temsilci başkanlık eder.

Askerî konularla ilgili olarak çalışan birçok alt komite de Askerî Komite'ye kurmaylık hizmeti vermektedir. Komite'ye bağlı olan Uluslararası Askerî Personel ise, Haberalma, Harekat, Plan ve Siyaset, İşbirliği ve Bölgesel Güvenlik ile Lojistik gibi alt birimlerden oluşmaktadır.

NATO güçlerinin örgütlenmesi, Kasım 2002'deki

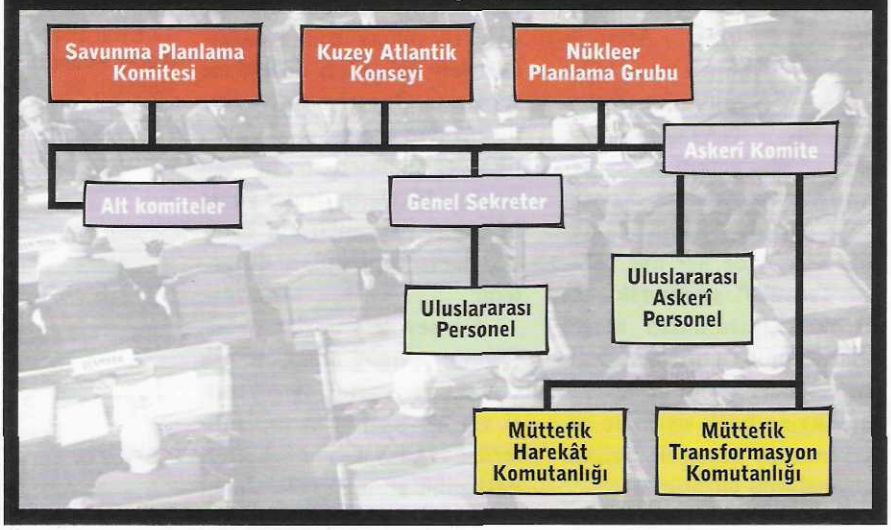

Prag Zirvesi'nde alınan kararlarla değiştirilmiştir. Bu değişiklik öncesindeki örgütlenme, Avrupa Büyük Müttefik Komutanı (Supreme Allied Commnder Europe / SACEUR) komutasında, Avrupa Müttefik Komutanlığı (Allied Command Europe); Atlantik Büyük Müttefik Komutanı (Supreme Allied Commander Atlantic / SACLANT) komutasında, Atlantik Müttefik Komutanlığı (Allied Command Atlantic) ile Kanada-ABD Bölgesel Planlama Grubu (Canada-US Regional Planing Group / CUSRPG) biçimindeydi.

2002'den sonra ise, biri operasyonel diğeri işlevsel olmak üzere, iki stratejik komutanlık biçiminde örgütlenmeye geçilmiştir.

Buna göre, operasyonel komutanlık, SACEUR'ün komutasındaki Müttefik Harekât Komutanlığı'dır (Allied Command Operation / ACO).

NATO'nun sivil ve askerî yapısı

14 Aralık 1966, Paris: Kuzey Atlantik Konseyi'nin Savunma Bakanları seviyesindeki toplantısı (solda).

ACO, ittifakın gerek Avrupa gerekse Atlantik bölgesindeki tüm harekâtlarından sorumlu olan komutanlıktır. Bu komutanlığa bağlı olarak, merkezi Hollanda'da bulunan Kuzey Ortak Kuvvet Komutanlığı ile merkezi İtalya'da bulunan Güney Ortak Kuvvet Komutanlığı kurulmuştur.

NATO'nun askerî kapasitesinin yeni koşullar uyarınca dönüştürülmesinden sorumlu olan -işlevsel- komutanlık ise, merkezi Norfolk, Virginia'da bulunan Müttefik Transformasyon Komutanlığı'dır (Allied Transformation Command / ATC).

NATO'nun en üst düzeydeki memuru olan Genel Sekreter, NATO'da danışma ve karar alma süreçleri ile kendisine bağlı olarak çalışan uluslararası personelin genel idaresinden sorumludur ve örgütün sözcüsüdür.

NATO'nun ilgi alanındaki konularda karar mercilerine sekreterya hizmeti veren uluslararası personel ise, birer Genel Sekreter Yardımcısı'nın başkanlığındaki 5 ana birim (Siyasal İşler, Savunma Planlama ve Harekât, Savunma Destek, Lojistik ve Sivil Savunma Planlaması, Bilim ve Çevre İşleri) ile çeşitli idarî bürolardan oluşur.

NATO'nun kurumsal yapısından ayrı fakat örgüt içi işbirliği ve danışma bakımından yardımcı kuruluşlar olarak, NATO Parlamenterler Asamblesi ve Atlantik Antlaşması Derneği faaliyet göstermektedir.

1995'te kurulan Asamble, NATO üyelerinin parlamentolarından gelen temsilcilerden oluşur. Kararları NATO Konseyi'ne sunulan Asamble'ye 9 Türk parlamenter katılmaktadır. 1954'te kurulan Dernek ise, bir hükümet dışı örgüt olarak, NATO eylem ve amaçlarının desteklenmesi çerçevesinde yayınlar yapmak ve toplantılar düzenlemek gibi etkinlikler gösterir.

NATO'daki karar mekanizmasının ilk aşaması, çeşitli düzeylerde ve düzenli olarak yapılan danışma faaliyetidir. Bu danışma faaliyeti sadece NATO alanı ile sınırlı olmadığı gibi, salt siyasî ve askerî konularla da sınırlı değildir.

Ekonomi, çevre sorunları, iletişim gibi, çok çeşitli konular, NATO organlarında ele alınmakta, bu konulardan sorumlu bulunan uzmanlık komiteleri faaliyet göstermektedir.

Danışma mekanizmalarının etkinliği, örgütün konsensüs (oybirliği) ile karar alma niteliğinden ileri gelmektedir. Konsensüsün oluşturulabilmesi, hem bu danışma mekanizmasının işletilmesine hem de üyelerin öznel koşullarının dikkate alınarak tüm üyelerin destekleyebileceği kararların alınmasını sağlamaktadır.

Bir karar aşamasında, 'sessizlik süreci' olarak isimlendirilen bir süre zarfında, hiçbir üye itirazını dile getirmezse, o karar alınmış sayılır. Bu, her üyenin karar alma sürecinde 'veto' hakkına sahip olduğu anlamına gelir. ■

NATO'nun Askerî Komite üyeleri, 12 Aralık 1994'te, Brüksel'de yapılan toplantıda (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

'Atlantik Kalkanı'nın

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelen bloklaşmanın ve 'Soğuk Savaş' döneminin şartlarında ortaya çıkan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü NATO, 55 yılda, dünya tarihinin en güçlü ittifakı haline geldi.

1947

12 Mart: Truman Doktrini'nin ilanı.
5 Haziran: Marshall Planı'nın ilanı.
22-27 Eylül: 'Cominform'un kurulması.

1948

22 Ocak: İngiliz Dışişleri Bakanı E. Bevin'in Batılı ülkeler için askerî ittifak kurulmasını önermesi.
22-25 Şubat: Çekoslovakya'da Komünist Parti'nin bir darbe ile iktidarı ele geçirmesi.
17 Mart: Brüksel Antlaşması'nın imzalanması.
11 Haziran: "Vandenberg Kararı"nın ABD Senatosu'nda kabul edilmesi.
6 Temmuz: ABD, Kanada ve Brüksel Antlaşması'na taraf devletler arasında, Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliği ile ilgili ilk görüşmelerin başlaması.
27-28 Eylül: Brüksel Antlaşması'na taraf devletlerden oluşan Batı Birliği Savunma Örgütü'nün (Western Union Defence Organisation) kurulması.

5 Haziran 1947: Marshall Planı

22 Ocak 1948: İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin, Batılı ülkeler için ittifak önerdi.

1949

15 Mart: Kuzey Atlantik savunması ile ilgili görüşmelere Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz'in davet edilmesi.
4 Nisan: Kuzey Atlantik Antlaşması'nın Washington'da imzalanması.
24 Ağustos: Kuzey Atlantik Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi.

1950

11 Mayıs: Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) üyelik için ilk kez resmen başvurması.
25 Haziran: Kore Savaşı'nın başlaması.
25 Temmuz: NATO Konseyi Temsilcileri'nin ilk kez Londra'da toplanması. Türkiye'nin, Kore'ye 4 bin 500 asker göndereceğini açıklaması.
24 Ekim: Fransız Başbakanı R. Pleven'in, NATO çatısı altında, Alman güçleri de dahil olmak üzere, birleşik bir Avrupa ordusu kurulmasına ilişkin planını sunması.
20 Aralık: Batı Birliği'nin askeri örgütünün, NATO ile birleştirilmesi.

4 Nisan 1949: Kuzey Atlantik Antlaşması imza töreni.

1951

22 Ekim: Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya girişine da-

24 Ekim 1950: R. Pleven, 'Birleşik Avrupa Ordusu' planını sundu.

kilometre taşları

20-25 Şubat 1952: 'Sınırlı Savaş' stratejisi benimsendi.

ir protokolün Londra'da imzalanması.

1952

18 Şubat: Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya resmen katılmaları.

20-25 Şubat: NATO Konseyi Lizbon Zirvesi'nde, "Sınırlı Savaş" stratejisinin benimsenmesi.

1953

20 Ağustos: SSCB'nin hidrojen bombasına sahip olduğunu açıklaması.

1954

7 Mayıs: SSCB'nin NATO'ya katılma yönündeki teklifinin ABD ve İngiltere tarafından reddedilmesi.

6 Eylül: Güney Doğu Asya Antlaşması Örgütü'nün (SEATO) kurulması. (Örgütün üyeleri: ABD, Avustralya, Filipinler, Fransa, İngiltere, Pakistan, Tayland ve Yeni Zelanda.)

23 Ekim: Federal Almanya Cumhuriyeti'nin (FAC), NATO'ya davet edilmesi ve FAC ile İtalya'nın Batı Avrupa Birliği'ne (WEU) katılmaları.

22 Kasım: NATO'nun temel stratejisinin gözden geçirilerek "Kitlesel Karşılık" stratejisinin benimsenmesi.

1955

6 Mayıs: FAC'nin NATO'ya resmen katılması.

14 Mayıs: Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB'nin Varşova

14 Mayıs 1955: SSCB ve 7 Doğu Avrupa ülkesi Varşova Paktı'nı kurdu.

18-23 Temmuz: NATO parlamenterleri, Paris'te ilk kez bir araya geldi.

Paktı'nı kuran antlaşmayı imzalamaları.

18-23 Temmuz: NATO Parlamenterleri'nin ilk toplantısının Paris'te yapılması (Kasım 1966'dan itibaren, 'Kuzey Atlantik Asamblesi' olarak anılacaktır).

1956

18 Nisan: COMINFORM'un feshedilmesi.

28 Haziran: Poznan (Polonya) olayları.

4 Kasım: SSCB'nin Macaristan'a müdahalesi.

1959

19 Ağustos: 24 Şubat 1955'te imzalanan Bağdat Paktı'nın Merkezî Antlaşma Örgütü (Central Treaty Organisation / CENTO) olarak kurumsallaşması. Merkezi Ankara'da bulunan örgütün üyeleri Irak, İngiltere, İran, Pakistan ve Türkiye idi.

25 Ekim: Nükleer başlık taşıyan Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesine ilişkin gizli antlaşmanın Paris'te imzalanması (Füzeler, Temmuz 1962'de kullanıma hazır hale gelecek, Nisan 1963'te ise tamamen kaldırılacaktır).

merakediyorum@googlegroups.com

1960

1 Mayıs: ABD'nin bir U-2 uçağının, SSCB hava sahası içinde düşürülmesi.

10 Kasım: SSCB'nin "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" siyasetini açıklaması.

14 Aralık: 18 Avrupa ülkesi ile birlikte ABD ve Kanada'nın da üye oldukları Avrupa İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) kurulması.

1961

13 Ağustos: Berlin Duvarı'nın yapılması.

13-15 Aralık: Paris'te düzenlenen Kuzey Atlantik Konseyi'nde, mobil görev güçleri kurulacağının duyurulması.

1962

Ekim-Kasım: Küba'da füze krizi.

1963

20 Haziran: ABD ile SSCB arasında 'kırmızı telefon' hattının kurulması.

1964

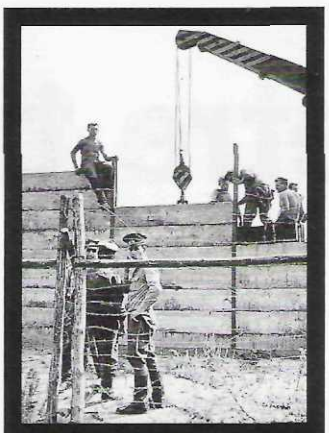
16 Ekim: Çin Halk Cumhuriyeti'nin atom bombasına sahip olması.

1966

10 Mart: Fransız Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün, Fransa'nın NATO'nun askerî kanadından ayrılacağını resmen açıklaması.

30 Ekim 1973: Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri görüşmeleri, Viyana'da başladı.

13 Ağustos 1961: Berlin Duvarı örülmeye başlandı.

14 Aralık: Nükleer Savunma İşleri Komitesi ve Nükleer Planlama Grubu'nun kurulması.

1967

16 Ekim: Önceden Paris'te bulunan NATO merkez karargâhının Brüksel'e taşınması.

13-14 Aralık: Savunma Planlama Komitesi'nde, "Esnek Karşılık" stratejisinin kabul edilmesi.

1968

20-21 Ağustos: SSCB önderliğinde, bazı Varşova Paktı üyesi devletlerin Çekoslovakya'ya müdahalesi.

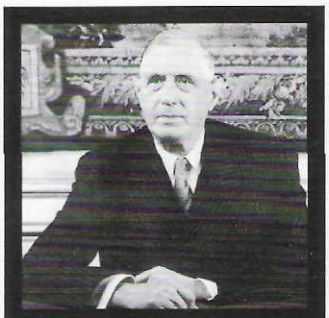
1970

5 Mart: 1 Temmuz 1968'de imzalanan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi.

16 Nisan: ABD ile SSCB arasında, stratejik silahların sınırlandırılmasına ilişkin antlaşma (SALT) görüşmelerinin Viyana'da başlaması.

1972

26 Mayıs: Moskova'da SALT I ve anti-balistik füze sistemleri (ABM) ile ilgili iki antlaşmanın imzalanması.

10 Mart 1966: De Gaulle, Fransa'nın NATO'nun askerî kanadından ayrılacağını açıkladı.

21 Kasım: SALT II görüşmelerinin Cenevre'de başlaması.

22 Kasım: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na (AGİK) ilişkin hazırlık görüşmelerinin Helsinki'de başlaması.

21 Aralık: Federal Almanya ile Demokratik Alman Cumhuriyeti arasında, 'Temel Antlaşma'nın Doğu Berlin'de imzalanması.

1973

3-7 Temmuz: AGİK'in Helsinki'de başlaması.

30 Ekim: Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri (MBFR) görüşmelerinin Viyana'da başlaması.

1974

14 Ağustos: Yunanistan'ın NATO'nun askerî kanadından çekilmesi.

20-21 Ağustos 1968: Varşova Paktı tankları Prag'da.

1975

1 Ağustos: AGİK Helsinki Nihai Senedi'nin 35 katılımcı ülke tarafından imzalanması.

1978

5-6 Aralık: Havadan Erken Uyarı ve Denetim Sistemi'nin (AWACS) onaylanması.

1979

18 Haziran: SALT II Antlaşması'nın ABD ve SSCB tarafından imzalanması.

29 Aralık: Kuzey Atlantik Konseyi'nin, SSCB'nin Afganistan'a girmesi üzerine düzenlediği özel oturum.

1980

12 Eylül: Türkiye'de askerî darbe.

20 Ekim: Türkiye'nin kabul etmesi üzerine, Yunanistan'ın NATO'nun askerî kanadına yeniden dönmesi.

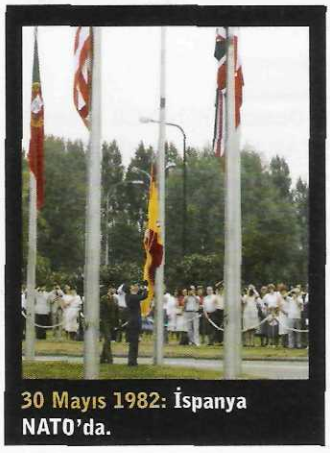
1982

30 Mayıs: İspanya'nın, 16'nci üye olarak NATO'ya resmen katılması.

30 Haziran: Stratejik Silah İndirimi görüşmelerinin (START) Cenevre'de başlaması.

1983

8-9 Aralık: Kuzey Atlantik Konseyi Dışişleri Bakanları toplantısında, Doğu Bloku ülkeleri ile dengeli ve yapıcı ilişkiler kurulması yönündeki kararlılığı bildiren Brüksel Deklarasyonu'nun yayımlanması.

30 Mayıs 1982: İspanya NATO'da.

29 Aralık 1979: Kuzey Atlantik Konseyi, SSCB'nin Afganistan'a girmesi üzerine, özel bir oturum düzenledi.

1984

26-27 Ekim: Batı Avrupa Birliği (BAB) üyelerinin Dışişleri ve Savunma Bakanları tarafından yayımlanan Roma Deklarasyonu'nda örgüt içi işbirliğinin artırılması kararının açıklanması.

1985

11 Mart: SSCB'de M. Gorbaçov'un SBKP Genel Sekreteri olması.

26 Nisan: Varşova Paktı'nı kuran antlaşmanın geçerlilik süresinin, 7 üye ülkenin onayıyla 20 yıl daha uzatılması.

1987

17 Şubat: NATO ve Varşova Paktı arasında, Avrupa'daki konvansiyonel silahlarla ilgili görüşmelerin Viyana'da başlaması.

20 Ağustos: BAB üyelerinin Lahey'deki toplantısında, Basra Körfezi'nde petrol taşımacılığını güvenceye almak amacıyla ortak eylem fikrinin görüşülmesi.

8 Aralık: ABD ve SSCB arasında, orta menzilli füzelerin imha edilmesini öngören Washington Antlaşması'nın (INF) imzalanması.

1988

22 Ocak: Fransa ile Federal Almanya arasında, bir Ortak Fransız-Alman Tugayı'nın kurulmasına ilişkin anlaşmanın imzalanması.

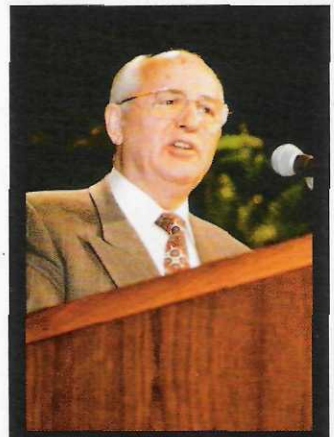
15 Mayıs: SSCB'nin Afganistan'dan çekilmeye başlaması.

14 Kasım: Portekiz ve İspanya'nın BAB'a üye olmaları.

7 Aralık: M. Gorbaçov'un SSCB'nin tek taraflı olarak konvansiyonel silahlarda indirime gideceğini açıklaması.

1989

23-27 Ocak: Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Al-

11 Mart 1985: Gorbaçov, SBKP Genel Sekreteri oldu.

merakediyorum@googlegroups.com

6 Temmuz 1990: NATO üyesi devlet ve hükümet başkanları, Londra Deklarasyonu'nu açıkladı.

man Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın da, konvansiyonel silahlarda indirime gideceklerini açıklamaları.

9-10 Kasım: Berlin Duvarı'nın yıkılması.

1990

6 Şubat: M. Gorbaçov'un, geniş çaplı siyasal ve ekonomik reform programının başlıca yönlerini açıklaması.

28 Haziran: AGİK bünyesindeki Kopenhag İnsan Hakları Konferansı'nda, Arnavutluk dışındaki Doğu Bloku ülkelerinin çok partili parlamenter demokrasi ve hukuk devleti ilkelerine uyacaklarını taahhüt etmeleri.

6 Temmuz: NATO üyesi devlet ve hükümet başkanları tarafından Londra Deklarasyonu'nun açıklanması. Deklarasyonda, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile NATO arasında siyasal ve askerî işbirliğinin geliştirilmesine yönelik öneriler yer almaktaydı.

10 Ağustos 1990: NATO Dışişleri Bakanları, Kuveyt'in işgali üzerine bir araya geldi.

10 Ağustos: 2 Ağustos'ta Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi konusunda NATO Dışişleri Bakanları'nın katıldığı özel oturum.

19 Kasım: NATO ile Varşova Paktı üyeleri arasında Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nın (AKKA) imzalanması.

1991

2 Ocak: NATO Mobil Güç'e bağlı uçakların Türkiye'nin güneydoğusuna konuşlandırılması.

17 Ocak: Koalisyon Güçleri'nin Irak'a yönelik hava operasyonunun başlaması.

25 Şubat: Varşova Paktı'nın 6 üye ülke temsilcisinin, Pakt'ın askerî yapısının lağvedildiğini açıklaması.

5 Mart: NATO Mobil Güç uçaklarının Türkiye'den çekilmesi.

13-26 Mart: INF'ye uygun olarak ABD'nin Avrupa'daki füzelerinin çekilmesi.

28 Haziran: Doğu Bloku ülkelerinin üyesi olduğu COMECON'un lağvedilmesi.

30-31 Temmuz: ABD-SSCB arasında START'ın imzalanması.

6 Ekim: Krakov'da toplanan Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya Dışişleri Bakanları'nın, NATO'nun faaliyetleri içinde yer almak istediklerini açıklamaları.

7-8 Kasım: NATO Zirvesi'nde, Barış ve İşbirliği Roma Deklarasyonu ile ittifakın yeni stratejik konseptinin yayımlanması.

20 Aralık: 16 NATO üyesi ile 9 Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin katıldığı Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin açılış toplantısı.

5 Ağustos 1994: Saraybosna yakınlarındaki bir askerî hedefe NATO operasyonu yapıldı.

21 Aralık: SSCB'ye üye 11 cumhuriyetin Alma Ata'da bir araya gelerek, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kuran antlaşmaları imzalamaları.

1992

26-27 Mayıs: Oslo'da toplanan NATO Dışişleri Bakanları'nın, AGİK sorumluluğundaki barış koruma faaliyetlerini desteklemeye hazır olduklarını açıklamaları.

22 Kasım: BM kararları dahilinde, NATO ve BAB deniz gücünün Adriyatik'teki operasyonlarının başlaması.

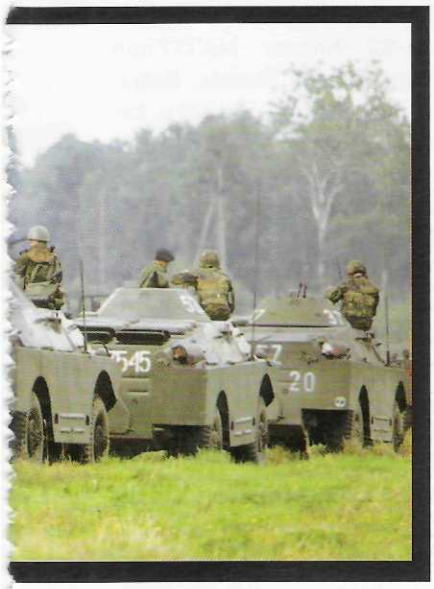
1993

3 Ocak: ABD-SSCB arasında START II'nin imzalanması.

12 Nisan: BM yaptırımları çerçevesinde, Bosna-Hersek'te uçuşa yasak bölgenin NATO uçakları tarafından denetlenmeye başlanması.

1994

10-11 Ocak: NATO'nun Brüksel Zirvesi'nde, örgüte

yeni üyeler kabul edileceğinin ve Barış İçin Ortaklık (BİO) projesinin açıklanması.

27 Ocak: NATO ile Rusya Federasyonu arasında askerî işbirliği programının imzalanması.

5 Ağustos: BM'nin isteği üzerine, Saraybosna yakınlarındaki bir askerî hedefe NATO hava operasyonunun yapılması.

1995

1 Ocak: Bosna'da 4 aylık ateşkesin başlaması.

18-20 Mart: Pan-Avrupa Güvenlik Konferansı'nın 50 ülkenin katılımıyla Paris'te toplanması.

21 Eylül: NATO'ya üye olmak isteyen ülkeler için dikkate alınacak kriterlerin belirlenmesi.

1 Kasım: Dayton'da Bosna barış görüşmelerinin başlaması.

5 Aralık: NATO'nun, Bosna'ya 60 bin asker konuşlandırmayı onaylaması.

14 Aralık: Bosna Barış Antlaşması'nın Paris'te imzalanması.

16 Aralık: NATO yönetimindeki Uygulama Gücü'nün (IFOR) Bosna'da konuşlandırılması.

1996

14 Eylül: Bosna'da AGİT gözetiminde ve IFOR'un denetimde seçimlerin yapılması.

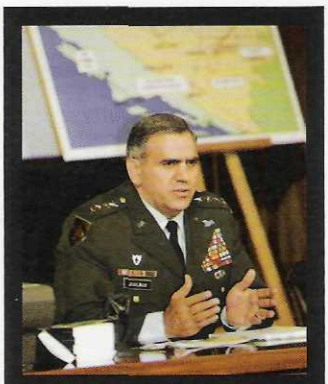
20 Aralık: IFOR'un İstikrar Gücü (SFOR) ile yer değiştirmesi.

1997

15 Nisan: BAB üyelerinin, NATO ekipmanı ile yapılacak BAB operasyonlarında tam üye olmayan Türkiye ve Norveç'in de tam üyelerle eşit statüde rol almalarını benimsemesi.

27 Mayıs: NATO ile Rusya arasında, Karşılıklı İşbirliği Antlaşması'nın Paris'te imzalanması.

20-22 Haziran: Rusya'nın G-7 Zirvesi'ne ilk kez katılması. (Bu Zirve'den itibaren 'G-8' olacaktır.)

16 Aralık 1995: General George A. Joulwan, Bosna'da konuşlandırılacak NATO gücüyle ilgili bilgi verdi.

8 Temmuz: NATO'nun Madrid Zirvesi'nde Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın, üyelik için davet edilmesi.

10-16-23 Eylül: Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya ile NATO'ya katılım görüşmelerinin başlaması.

1998

5 Mart: Kuzey Atlantik Konseyi'nin, Kosova'daki olayları görüşerek, taraflara tansiyonu düşürecek adımlar atmaları çağrısı yapması.

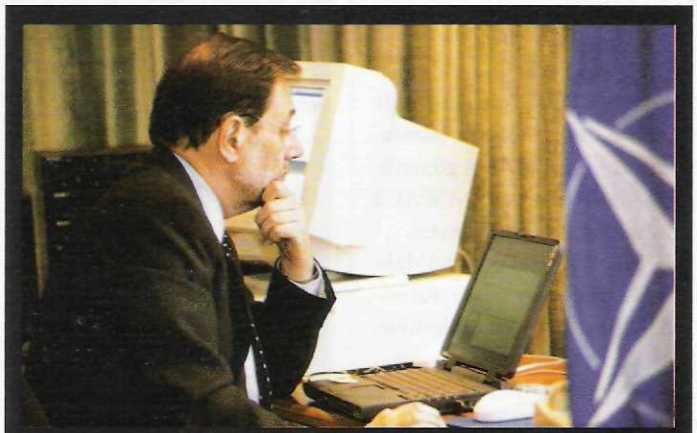
12 Ağustos: NATO Genel Sekreteri J. Solana'nın, Kosova'da şiddetin engellenmesi ve görüşmelere zemin hazırlanması için askerî imkanların değerlendirildiğini açıklaması.

2 Aralık: Makedonya'nın, topraklarında NATO güçlerinin konuşlandırılmasına izin vermesi.

1999

7 Şubat: Rambouillet'de Kosovalı Arnavutlar ile Sırplar arasındaki görüşmelerin başlaması.

24-26 Şubat: NATO Akdeniz Diyaloğu'nun ilk toplantısı (Akdeniz Diyaloğu'na üye ül-

12 Ağustos 1998: NATO Genel Sekreteri Solana, Kosova'da şiddetin engellenmesi için askerî imkanların değerlendirildiğini açıkladı.

merakediyorum@googlegroups.com

11 Eylül 2001: New York'taki Dünya Ticaret Merkezi kulelerine ve Pentagon'a saldırı düzenlendi.

keler: Cezayir, Fas, İsrail, Mısır, Moritanya, Tunus ve Ürdün).

12 Mart: Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO üyesi olmaları.

24 Mart: Görüşmelerden çekilen Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne NATO hava saldırısının (Operation Allied Force) başlaması.

9 Haziran: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne yönelik NATO hava saldırısının durdurulması.

10 Haziran: BM Güvenlik Konseyi'nin, Kosova'da, NATO gücü ağırlıklı uluslararası bir birliğin (KFOR) konuşlandırılmasına karar vermesi.

2000

8 Haziran: Savunma Planlama Komitesi ve Nükleer Planlama Grubu toplantısında, 2006'ya kadar NATO'nun yeni amaçlarının belirlenmesi.

2001

15-21 Şubat: NATO'nun yıllık Kriz Yönetimi Tatbikatı'na, BİO üyesi 14 ülkenin de ilk kez katılması.

4 Mart: NATO ile Yugoslavya arasındaki anlaşma uyarınca, Yugoslav güçlerinin Kosova sınırındaki 5 kilometrelik güvenli bölgeye girmesi.

11 Eylül: New York'taki Dünya Ticaret Merkezi kulelerine ve Pentagon'a yapılan saldırılar.

12 Eylül: Saldırılar sonucunda, NATO Antlaşması'nın 5. Madde'sinin, ittifakın tarihinde ilk kez, işletileceğinin Kuzey Atlantik Konseyi'nce kabul edilmesi.

2002

16 Ocak: ABD'nin talebiyle alınan Kuzey Atlantik Konseyi kararıyla, ABD'nin güvenliğiyle ilgili olarak 3 AWACS uçağının görevlendirilmesi.

18 Şubat: Makedonya'daki NATO gücünün görev süresinin, Makedonya'nın talebiyle, 3 ay daha uzatılması.

15-25 Eylül: Bosna-Hersek ve Kosova'da NATO tatbikatı.

25-27 Eylül: NATO ile Rusya'nın ilk kez ortak bir tatbikat düzenlemesi.

21-22 Kasım: NATO'nun Prag Zirvesi. Zirvede, Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın NATO üyeliğine davet edilmesinin karara bağlanması.

16 Aralık: NATO-AB arasında, daha geniş işbirliği yapılmasını öngören ortak deklarasyonun yayımlanması.

2003

29 Ocak: Prag Zirvesi'ne davet edilen ülkelerle, katılım müzakerelerinin başlaması.

20 Şubat: AWACS uçaklarının, hava sahasının güvenliğini sağlamak üzere Türkiye'ye yerleştirilmeleri.

26 Mart: 7 ülkenin katılım protokollerinin imzalanması.

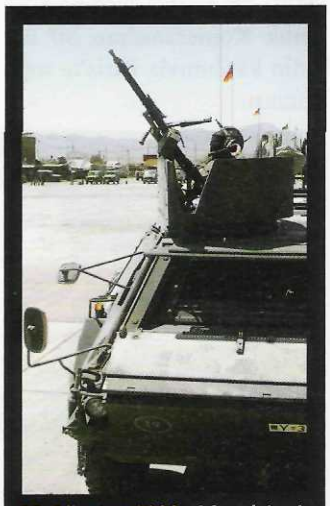
11 Ağustos: Afganistan'ın Kabil kentinde güvenliği temin etmek üzere, NATO'nun devreye girmesiyle, tarihinde ilk kez, bir NATO gücünün Avrupa-Atlantik bölgesi dışında görev alması.

2004

29 Mart: 7 ülkenin resmen NATO üyesi olması.

25-27 Eylül 2002: NATO ile Rusya ilk kez ortak bir tatbikat düzenlediler.

11 Ağustos 2003: Afganistan'a giren NATO, tarihinde ilk kez Avrupa-Atlantik bölgesi dışında görev aldı.

'Soğuk Savaş' ve sonrasında

NATO nasıl genişledi?

1949'un 12 kurucu üyeli NATO'su bugün, tarihin kaydettiği en güçlü ittifak olarak, 26 üyeli bir örgüte dönüşmüş bulunuyor.

Washington'da 4 Nisan 1949'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması ile kurulan NATO'nun 12 kurucu üyesi bulunmaktaydı. Bu ülkeler; ABD, Kanada, İngiltere, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Fransa, Norveç, Danimarka, Portekiz, İzlanda ve İtalya idi.

1951'de imzalanan protokol sonucunda, Türkiye ve Yunanistan 1952'de NATO'ya katıldılar. Bu yeni katılımı 1955'te Federal Almanya'nın katılımı izledi.

Bu ilk genişleme dalgasından sonra, uzun bir süre yeni üye almayan NATO, 1982 yılında Franko'nun ölümünden sonra hızla demokratikleşen ve Batı sistemine tam olarak dahil olmak isteyen İspanya'yı üyeliğe kabul etti.

1980'lerin sonunda 'Soğuk Savaş'ın bitmesiyle bir süre kimlik bunalımı yaşayan NATO'nun, güvenlik ve Batı sistemine entegrasyon açısından çok önemli bir işleve sahip olduğu, eski 'Doğu Bloku' ülkelerinin NATO'ya girme başvurularıyla, bir kez daha somut bir biçimde görüldü.

Türkiye ve Yunanistan'dan sonra NATO, 1955 Mayıs'ında da Federal Almanya'yı üyeliğe kabul etti: Şansölye Konrad Adenauer, 6 Mayıs'ta NATO bünyesindeki ilk konuşmasını yapıyor (üstte).

Bu çerçevede 1999'da Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti ittifaka kabul edildiler. Kasım 2002'de gerçekleştirilen Prag Zirvesi'nde ise, 'Soğuk Savaş' sonrası ikinci genişleme dalgasına karar verildi.

Bu doğrultuda Letonya, Litvanya, Estonya, Slovakya, Slovenya, Romanya ve Bulgaristan ile katılım müzakereleri başladı. Bu müzakereler 26 Mart 2003'te Brüksel'de imzalanan protokollerle sona erdi.

Bunun sonucunda, 29 Mart 2004'te Washington'da düzenlenen törenle yeni üyelerin ittifaka girişi sağlandı. Böylece NATO, 26 üyeli bir örgüte dönüştü...

Son büyük genişleme: ABD Başkanı George W. Bush, NATO'ya yeni katılan Bulgaristan, Estonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Letonya ve Litvanya'nın başbakanlarını, 29 Mart 2004'te Beyaz Saray'daki Oval Ofis'te, NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer ile birlikte kabul ediyor (solda).

NATO STRATEJİLERİ

Sıraladığımız bu gelişme dalgalarından çok önce, NATO'nun ilk stratejisi, SSCB'nin konvansiyonel üstünlüğünü dengelemek için, ABD güçlerinin Avrupa'da büyük ölçüde konuşlandırılmasına dayanıyordu.

1952 Lizbon Zirvesi'nde kabul edilen 'Sınırlı Savaş Stratejisi' ise, tüm üye ülke or-

merakediyorum@googlegroups.com

NATO'nun Avrupa Müttefik Komutanı General Rogers, 1982'de İspanya'nın üyeliğe kabulü töreninde (sağda). **NATO'nun Avrupa Müttefik Komutanlığı Çevik Kuvvetleri (AMF), Norveç'teki manevralarda** (en sağda): **Bu tatbikatlar NATO'nun 'İleri Savunma Stratejisi'ne uygun olarak yapılıyordu.**

dularının hızla artırılarak olası bir saldırıda, ABD yardımına gelene dek, saldırıya uğrayan ülkenin dayanması öngörülmüştür.

1954 yılında ise, konvansiyonel güçleri böylesine üst düzeyde tutmanın SSCB'nin gücü karşısındaki verimsizliği kabul edilerek, 'Kitlesel Karşılık' adı verilen ve SSCB'ye nükleer silahlarla karşılık verilmesinin kabulüyle nükleer caydırıcılık sağlamayı öngören yeni strateji benimsendi.

Böylece ABD füzeleri için, SSCB'ye yakın NATO üyeleri potansiyel üs durumuna geldiler.

Bu stratejinin doğal sonucu olarak, nükleer silahlanmanın artışıyla 'nükleer denge' kavramının öne çıkması ve olası bir nükleer savaşta iki tarafın da yok olması tehlikesinin belirmesi nedeniyle, 1967'den itibaren 'Esnek Karşılık Stratejisi' benimsendi.

Bu stratejide, bir çatışma durumunda denetimli bir tırmandırma politikası izlenerek, son çare olarak nükleer silahların kullanılması kararlaştırıldı.

Bu strateji, 1970'lerin sonunda 'İleri Savunma' (çatışmayı Avrupa-Atlantik merkezinden olabildiğince uzakta tutmak) ve 1980'lerin ortalarında ise, 'Birbirini İzleyen

Kuvvetler Üzerine Saldırı' ve 'Hava-Kara Muharebesi' doktrinleri (çatışma merkezini düşman topraklarında oluşturma) ile revize edildi.

NATO, Nisan 1999'dan itibaren 'Yeni Stratejik Konsept' ile, terörizme karşı da mücadele alanlarını belirledi (sağ üstte): **Bu yolda özel kuvvetler oluşturdu. NATO güçlerinin 1967'den itibaren benimsediği 'Esnek Karşılık Stratejisi' çervevesinde, ittifakın Federal Almanya'da yürüttüğü bir NATO tatbikatı** (sağda).

NATO'NUN GÖREV ALANI

NATO'nun stratejilerini gözden geçirirken 'görev alanı' kavramını da açmak gerekir. Görev alanı, hem amaç ve ilkeler hem de coğrafya bakımından, NATO'nun 'eylem alanı' anlamına gelmektedir. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. Madde'sine göre taraflar, içlerinden birine ya da birkaçına karşı gerçekleşecek bir silahlı saldırıyı, örgüte üye tüm taraflara yönelik bir saldırı olarak kabul ederek (casus foederis kuralı), BM Şartı'nda ifade edildiği haliyle, bireysel ya da kolektif meşru savunma haklarını kullanacaklardır.

Antlaşma'daki 6. Madde'ye göre ise, örgütün görev alanı, üye devletlerin ülkelerini ve bunların Yengeç Dönencesi'nin kuzeyi ve Akdeniz'deki adaları, uçak ve gemilerini kapsamaktadır.

Hukuksal durum böyle olmakla birlikte, 'Soğuk Savaş' ve sonrasında, çeşitli vesilelerle NATO'nun, antlaşmada tarif edilen bu alan dışında farklı eylem ya da girişimleri olmuştur. Bu ise, 'alan dışılık sorunu' olarak bilinmektedir.

İlk kez 1958 Lübnan müdahalesi sırasında ortaya çıkan sorun, 1980'lerin başında ABD'nin, Ortadoğu'daki girişimlerinin Batı'nın savunması için önemli olduğu ve bu yüzden de ittifakın bunlara destek vermesi gerektiği şeklindeki talebiyle yeniden gündeme geldi. O dönemde Avrupalı müttefikler ise, kurumsal bir yükümlülük almaktansa, olaya göre tavır alma siyasetini benimsediler.

26 Mart 1999: Balkanlar'daki ikinci hava saldırısının ardından, 'Allied Force' Hava Komutanı David Wilby (İngiltere) ve NATO sözcüsü Jamie Shea basın açıklamalarını yapıyorlar (solda).

SOVYETLER SONRASI...

Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra, NATO'ya yeni bir kimlik kazandırılması ihtiyacı çerçevesinde, görev alanının genişletilmesi konusu öne çıkmıştır.

Bu çerçevede ilk olarak Kasım 1991'deki Yeni Stratejik Konsept ile, petrol gibi temel kaynakların akışının engellenmesine ilişkin yaşamsal çıkarlar söz konusu olduğunda, görev alanı dışında müdahale edilebileceği benimsenmiştir.

1995 Bosna müdahalesinde BM'nin verdiği yetkiyle görev alan NATO, 1999 Kosova müdahalesinde böyle bir yetkiden yoksun olduğu için, hem coğrafya hem de amaçlar bakımından alan dışılık sorunu yeniden gündeme gelmiştir.

Buna bağlı olarak, Nisan 1999'daki Yeni Stratejik Konsept ile, üyeleri tehdit edecek etnik ve dinsel çatışmalar ile terörizm, NATO'nun müdahale edeceği yeni alanlar olarak belirlenerek, antlaşmanın orijinal halinden önemli bir farklılık yaratılmıştır.

16 Ocak 2002: Dönemin NATO Genel Sekreteri Lord Robertson, Bosna-Hersek temsilcisiyle (solda).

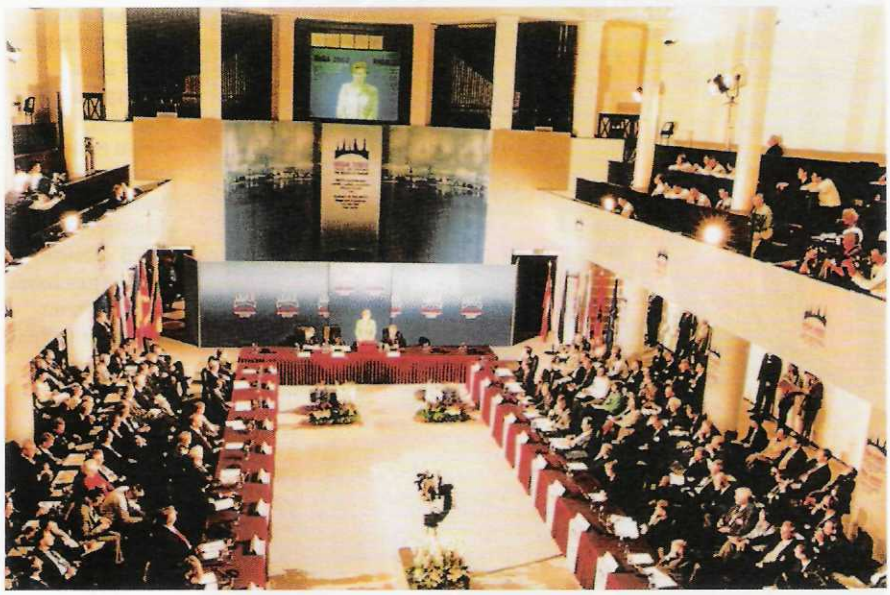
AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİSİ

'Soğuk Savaş'ın ardından, bir güç bloku olarak ortaya çıkan AB, siyasal ve ekonomik bütünleşmenin yanı sıra, askerî alanda da bir bütünlük oluşturma çabasına girişti.

Bu konudaki başlıca gelişme, 1991'de imzalanan Maastricht Antlaşması'nda, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası oluşturulması ve bunun için de uzun zamandır işlevsiz olan Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) görevlendirilmesidir.

1992'de alınan Petersberg Kararları ile BAB'ın, barış gü-

merakediyorum@googlegroups.com

NATO'nun 2002 Prag Zirvesi'nde (21-22 Kasım), Cumhurbaşkanı Necdet Sezer ve ABD Başkanı George W. Bush el sıkışıyorlar (üstte). 2002'nin Temmuz'unda Letonya'da yapılan toplantı ise, "Riga 2002: Prag'a Köprü" adını taşıyordu (üstte). 2004 genişlemesinde NATO'da yer alan Slovenya'daki giriş kutlamaları (sağda).

cü, kriz önleme, insanî yardım operasyonlarında yer alması kabul edildi.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) anlayışı dahilinde NATO, AB ve BAB'ın ortak politikalara yöneldiği bu süreçte, operasyonel güçten yoksun olan BAB'ı güçlendirmek amacıyla, NATO'nun girişimiyle, 1994'te 'Birleşik Ortak Görev Gücü' oluşturulması kararlaştırıldı.

Bir yandan NATO imkanlarını kullanması öngörülen BAB, diğer yandan 1997 Amsterdam Zirvesi ile AB'nin güvenlik örgütü olarak kabul edildi. 2000 yılında ise, artık tamamen AB bünyesine alınan BAB, ayrı bir kurum olmaktan çıkarılarak feshedildi. 1999 Helsinki Zirvesi'nde, 2003'e kadar, NATO imkanlarını kullanacak 60 bin kişilik Avrupa Acil Müdahale Gücü'nün kurulması kabul edildi.

TÜRKİYE'NİN SORUNU

BAB'ın feshedilerek AB içine alınması ve diğer yandan da AGSK yerine AB'nin, tamamen kendi ürünü olan 'Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nı (AGSP) geliştirmesi, NATO'ya üye olup AB üyesi olmayan, dolayısıyla siyasî karar alma mekanizmasının dışında yer alan Türkiye için, önemli bir sorun olmuştur.

Türkiye, AB'nin Acil Müdahale Gücü'nün özellikle Kıbrıs ve Ege sorunlarında, AB üyesi olan Yunanistan'ın girişimiyle kullanılmasına imkan veren bir yapıdan endişe ediyordu.

Bu endişelerini gidermek amacıyla Türkiye, ABD ve İngiltere arasında Aralık 2001'de imzalanan Ankara Mutabakatı, Türkiye'nin ulusal çıkarlarına ters düşecek bölgelerin Acil Müdahale Gücü'nün yetki alanı dışında bırakılmasını öngörmüştür.

Yunanistan ise, Türkiye'ye

ayrıcalık tanındığı ve bu durumda Türkiye'nin hem AB'nin güç kullanma tasarrufunda hem de Yunan ulusal çıkarlarında söz hakkı edindiği gerekçesiyle itiraz etmiştir.

Bu itiraz, Ankara Mutabakatı'na yapılan, AGSP'nin AB ya da AB üyesi bir ülkeye karşı kullanılamayacağı şeklindeki ek madde ile aşılmıştır. Türkiye'nin yürüttüğü diplomatik çabalara ABD ve İngiltere de destek vermiştir.

Bunun temel nedeni, AB'nin kendi ordusunu kurma girişimlerine karşın, NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkelerin bu yapıya daha etkin katılımıyla, NATO kontrolünün Avrupa'nın askerî işlerindeki merkezî yerini koruma çabası olarak yorumlanmaktadır.

2002'deki AB Kopenhag Zirvesi'nde, Kıbrıs Adası'nın AB Acil Müdahale Gücü'nün görev alanı dışında bırakılması koşuluyla, Türkiye AGSP'nin NATO imkan ve kabiliyetlerinden yararlanması önündeki itirazını kaldırmıştır. ■

NATO'nun Rusya ile işbirliği

Sovyetler'in dağılmasından hemen sonra, Aralık 1991'de kurulan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi bünyesinde, NATO-Rusya işbirliğinin temelleri atılmaya başlanmıştır. 1994'te BİO projesine katılarak 'Ortak Ülke' olan Rusya, 1995'te Bosna-Hersek için hazırlanan Dayton Barış Anlaşması'nın uygulanmasında görev alan NATO liderliğindeki askeri güce (IFOR ve daha sonra SFOR) katılarak bir 'ilk'i gerçekleştirmiştir.

Mayıs 1997'de de, NATO-Rusya Kurucu Senedi'nin imzalanması ile, 'NATO-Rusya Daimî Ortak Konseyi' Temmuz 1997'de çalışmalarına başlamış, Mart 1998'de ise Rusya, NATO nezdinde bir diplomatik misyon atamıştır.

Taraflar arasındaki bu olumlu hava, NATO'nun Kosova müdahalesi nedeniyle ortadan kalmıştır. Operasyona karşı olan Rusya, Mart 1999'da Daimî Ortak Konsey çalışmalarını askıya almış, operasyonun bitmesiyle de Kosova'ya asker göndermiştir.

Daimî Ortak Konsey, Haziran 1999'da yeniden, fakat Kosova ile sınırlı olarak çalışmalarına başlamıştır *(altta; 1999'daki Genel Sekreter Solana, Kosova temsilcileriyle)*. İkili ilişkiler, Mayıs 2000'de yapılan Dışişleri Bakanları toplantısıyla yeniden iyileşmiş ve taraflar, işbirliğini ilerletmeyi taahhüt etmişlerdir *(solda; Rusya Dışişleri Bakanı İvanov, dönemin NATO Genel Sekreteri Lord Robertson ile birlikte, 2002'deki bir toplantıda)*.

Mayıs 2002'de Roma'da gerçekleşen NATO-Rusya Zirvesi'nde ikili ilişkilerde yeni bir adım atılmış, Daimî Ortak Konsey'in yerine Avrupa-Atlantik güvenliğiyle ilgili danışma, konsensüs oluşturma, işbirliği, ortak karar ve eylem için başlıca mekanizma olarak 'NATO-Rusya Konseyi' kurulmuştur. Konsensüs kuralı ile işleyen Konsey, NATO Genel Sekreteri başkanlığında faaliyet göstermektedir *(üstte; dönemin Genel Sekreteri Lord Robertson, Rusya Devlet Başkanı Putin ile 2002'de)*.

merakediyorum@googlegroups.com

Türkiye'nin NATO serüveni

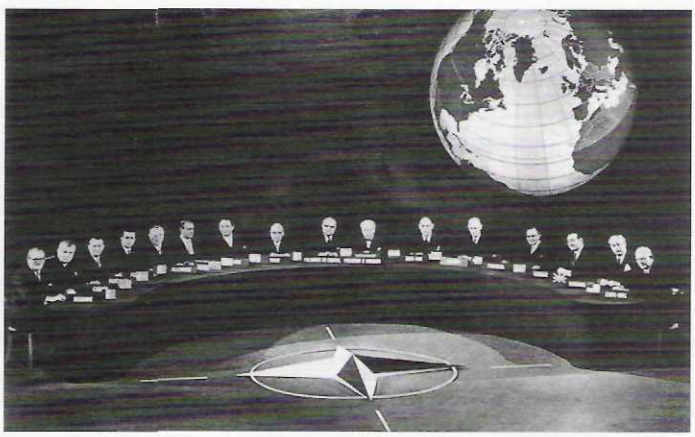
Sovyetler'in artan nükleer kapasitesi ve Ortadoğu'daki etkinliklerine Kore Savaşı da eklenince ABD, diğer NATO üyesi ülkeleri zorlayarak, Türkiye'nin üyeliğini gündeme getirir.

Kuruluşundan itibaren batılılaşma yolunda adımlar atan Türkiye, dış politikada, Batılı güçlerle ilişkilerini güçlendirme konusunda ise, daha çekingen bir tutum benimsedi. Bu durum, 1930'ların başlarından itibaren uluslararası konjonktürde yaşanan değişim ve Lozan sonrasına sarkan sorunların büyük oranda ortadan kalkması sonucu değişti.

Özellikle Almanya ve İtalya tarafından liderliği yapılan revizyonist devletlerin statükoyu tehdit etmesi, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile yakınlaşmasında büyük rol oynadı. II. Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin 'Batı İttifakı' içinde yer alma tercihinin çok daha somut bir biçimde ortaya çıkmasına neden oldu.

ÜYELİK ÇABALARI

II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Türkiye bu tercihini çok daha belirgin bir biçimde dile getirdi. 1949'da NATO'nun kurulmasından sonra, bu tercih doğal olarak 'Batı İttifakı'nın simgesi olarak görülen NATO üyeliğinin sağlanabilmesi çabalarında somutlaştı.

16-20 Eylül 1951 tarihleri arasında yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, Türkiye ile Yunanistan'ın ittifaka davet edilmelerine karar verilir (sağ üstte). **Türkiye, 17 Ekim 1951'de Londra'da imzalanan ek bir prokol ile Kuzey Atlantik Paktı (NATO) üyesi olur** (sağda).

1949'dan üyeliğin sağlandığı 1953'e kadar geçen dönem, Türkiye'nin bu yöndeki bitmez tükenmez çabalarına sahne oldu. Türkiye'nin NATO üyesi olma çabasının temel nedenleri ise şu şekilde özetlenebilir:

- 1945 Sovyet notalarının da büyük etkisiyle SSCB'den tehdit algılanması sonucu, NATO üyeliğiyle ulusal güvenliğin sağlanabileceği düşüncesi.
- Türk egemen elitinin NATO üyeliğini Cumhuriyet'in ilanından beri benimsenen Batıcı dış politikanın doğal bir sonucu olarak görmesi.
- Türkiye'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde ABD'den almaya başladığı ekonomik ve askerî

yardımların NATO'ya üye olunması halinde devam edeceği, hatta daha da artacağı inancı.

- II. Dünya Savaşı sonrasında, liberal fikirlerin Türk aydınları arasında kök salması sonucunda, kamuoyunda NATO üyeliğinin bu ideolojik değişimin doğal bir uzantısı olarak görülmesi.

- Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişimine paralel bir biçimde oluşan ulusal burjuvazinin Batı ile bütünleşmeyi ve bu bağlamda NATO üyeliğini desteklemesi.

1948'de Brüksel Antlaşması'nın imzalanması, gerek Türk kamuoyunun büyük çoğunluğu, gerekse Türk siyasetçileri arasında büyük bir memnuniyetle karşılandı.

Türk hükümeti ve aydınlar, Avrupa'nın 'Sovyet tehdidine' karşı savunulabilmesi açısından, uluslararası bir ittifakın zorunlu olduğunu ve Türkiye'nin de bu ittifakın doğal üyesi olduğunu düşünmekteydi. Ancak ittifakın kurulmasından sonra, beklenen davetin gelmemesi, Türkiye'de büyük hayal kırıklığı ve memnuniyetsizlik yarattı.

Avrupa ülkelerinin kurduğu ittifakın ABD ve Kanada'nın katılımıyla çok daha reel bir niteliğe bürüneceğinin anlaşılması üzerine, Türkiye bu uluslararası örgütlenmede yer alma isteğini açık bir şekilde dile getirmeye başladı.

Bu tutum özellikle Kuzey Atlantik Antlaşması'nın hazırlık çalışmaları sırasında daha da yoğunlaştı.

Bütün bu çabalara rağmen Türkiye 1949'da kurulan NATO'nun kurucu üyeleri arasında yer almayı başaramadı. Bu durum hem kamuoyunda hem de hükümette büyük bir tepki yarattı.

NATO üyeliğini sağlamak

Kore'de Türk ve Amerikan askerleri (üstte). Kore'ye asker gönderilmesine karar veren Adnan Menderes, yıllar sonra 1958'de Time dergisine kapak olur (solda). Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde ABD'den yardım alan yalnızca Türkiye değildi: Haydarpaşa'ya indirilen ABD yardımı (sol altta) ve Alman köylüsüne gönderilen traktörler (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Aralık 1957, Paris: ABD Başkanı Eisenhower, NATO üyesi ülkelerin başbakanları ile; fotoğrafın en solunda, Türkiye'yi temsilen Adnan Menderes yer alıyor (sağda).

için yeniden girişimde bulunmak isteyen hükümet, 11 Mayıs 1950'de üyelik başvurusu yaptı. Ancak aynı ay yapılan seçimleri Demokrat Parti'nin kazanması üzerine, bu başvuru yeni hükümet tarafından yürütüldü.

DP, 1950 seçim kampanyasını daha çok iç politika üzerinde yoğunlaştırmıştı. Dış politikada CHP çizgisini sürdüreceğini iktidara gelmeden önce belli etmişti. DP'nin dış politikada CHP'ye yönelik temel eleştirisi; CHP hükümetinin Türkiye'nin NATO üyeliğini sağlamada yeterince çalışmamasıydı.

DP hükümetinin Türkiye'nin NATO üyeliğini sağlama yolunda attığı ilk adım, Kore'ye asker göndermek oldu. Menderes Hükümeti, Kore Savaşı'nı Türkiye'nin 'Hür Dünya' ile birlikte yer alarak NATO üyeliğinin sağlanması açısından kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak görmekteydi.

Bu kararın alınmasından bir hafta geçmeden, Türkiye 1 Ağustos 1950'de ikinci başvurusunu yaptı.

Türkiye'nin başvurusu Eylül ayında toplanan NATO Bakanlar Konseyi tarafından reddedildi. Bu ret kararında, ABD Genelkurmayı'nın olumsuz tavrının büyük etkisi bulunmaktaydı.

ABD Genelkurmayı tarafından hazırlanan raporda Türkiye ve Yunanistan'ın örgüte alınmasının örgütün gelişimini

Türkiye'de kamuoyunun NATO'ya bakışı

Türk kamuoyunun NATO'ya bakışı ile Türkiye-ABD ilişkileri arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır. Bu çerçevede 'Soğuk Savaş'ın ilk döneminde, Türkiye'nin NATO üyeliği hakkında olumlu görüşler büyük bir destek bulmuş, bu üyeliğe karşı muhalif sesler ise, cılız ve etkisiz kalmıştır. 1949'da NATO'nun kurulmasından Türkiye'nin üye olduğu 1953'e değin, NATO üyeliği Türk yönetici elitinde olduğu kadar Türk kamuoyunda da en önemli dış politik gündem maddesi olmuştur. 1953'te Türkiye'nin NATO üyesi olması, basının hemen tamamı ve kamuoyu tarafından çok büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Nitekim dönemin basını üyeliği "Hür Dünya Türkiye ve Yunanistan'ın Katılımını Memnuniyetle Karşıladı" ya da "Rusya'ya Karşı Çelik Cephe" gibi başlıklarla karşılamış; bazı solcu aydınlar dışında, bu üyelik hakkında hiçbir muhalif ses yükselmemiştir.

27 Mayıs sonrası

DP dönemini bitiren 27 Mayıs Darbesi, Türk dış politikasında önemli bir değişiklik yapmaya ne düşünsel açıdan ne de politik açıdan sıcak bakmamış ve bu çerçevede NATO üyeliği de asla sorgulanmamıştır. Ancak 1961 Anayasası'nın getirdiği geniş hak ve özgürlükler çerçevesinde, özellikle aydınlar arasında,

olumsuz etkileyeceği iddia edilmekteydi. Türkiye ve Yunanistan'a, üyelik yerine, Akdeniz savunmasına katılmak için örgütle doğrudan bağlar kurulması önerilmeliydi.

Bu görüşleri benimseyen ABD, Türkiye'ye Akdeniz'e ilişkin NATO askerî planlamalarına katılma teklifini götürdü.

Bu teklif Türk hükümetini tatmin etmekten uzak olsa da, bu durum NATO üyeliği yolunda atılmış 'bir ileri adım' diye yorumlanarak kabul edildi.

Bu aşamada, NATO'nun iki büyük gücü olan İngiltere ve ABD arasında görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. Türkiye'nin üyeliğine diğer Avrupalı güçler gibi soğuk bakan İngiltere, Türkiye'nin NATO ile doğrudan bağ kurmasına karşı çıkmakta, ABD'nin Türkiye'ye tek taraflı garanti vermesini istemekteydi.

İngiltere'ye göre Türkiye, Atlantik Paktı yerine İngiltere öncülüğünde Ortadoğu'da kurulacak savunma örgütlerine dahil olmalıydı.

Türkiye NATO üyeliğinin yerini alacak bir 'Akdeniz Paktı' önerisine soğuk baksa da bu projeye tamamen sırtını da çevirmemişti. Nitekim Türk hükümeti ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un 19 Eylül 1950'de Washington Büyükelçisi Feridun Cemil Erkin'e sunduğu, Türkiye'nin

1950'lerdeki ABD Genelkurmay Başkanı Omar Bradley (sol üstte). **Aynı dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson** (üstte).

Akdeniz savunma planlamasına katılımını içeren notayı kabul ettiğini bildirmişti.

Ancak bu durum kısa bir süre sonra değişti. ABD Genelkurmay Başkanı Omar Bradley'in "Reader's Digest" dergisinde yayımlanan "ABD'nin 1950'lerdeki Askerî Politikası" başlıklı makalesi, Türk hükümetinin görüşlerinin değişmesinde etkili oldu.

Çünkü bu makalesinde Bradley, Türkiye'nin ABD çıkarları açısından hiçbir öneme sahip olmadığını ileri sürmekteydi. Türk kamuoyunda da büyük tepki çeken bu makale, Türk hükümeti ve bürokrasisinde NATO üyeliği dışında hiçbir seçeneğe başvurulmaması yolundaki görüşün yaygınlık kazanmasına neden oldu.

Birkaç ay süren bu bekleme dönemi, 15 Mayıs 1951'de ABD'nin müttefiklerine Türkiye ve Yunanistan'ı NATO'ya önermesiyle sona erdi. ABD politikasındaki bu değişimin birkaç nedeni bulunmaktaydı:

Bunlardan birincisi, SSCB'nin artan nükleer kapasitesi nedeniyle çok kısa bir süre içinde,

Türk-Amerikan ilişkileri ve bunun doğrudan bir sonucu olan NATO sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlanmıştır. Bundan daha önemlisi, önce 1962'de 'Küba Füze Krizi' ve sonrasında 1964 Johnson Mektubu ile *(altta; İnönü ile Johnson)*, Türk-Amerikan ilişkilerinin soğumaya başlaması ve Türkiye'nin geleneksel blok politikasından uzaklaşarak "çok yönlü dış politika" anlayışını benimsemesi bu süreci çok daha önemli bir hale getirmiştir.

70'lerdeki NATO imajı

1960'ların sonunda Türkiye'de ABD ve NATO karşıtı görüşler ve hareketler çok sıklıkla görülmüştür *(solda)*. Bunun yanında Türk-Amerikan ilişkilerinde karşılaşılan Barış Gönüllüleri, Afyon, Kıbrıs ve ambargo gibi önemli sorunlar, doğrudan doğruya kamuoyunda NATO imajının daha da bozulmasına yol açmıştır. 12 Eylül sonrasında, sol kesimlerin etkisizleştirilmesi ve 1980'lerin başında 'II. Soğuk Savaş'ın yeniden başlamasının ardından, Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan olumlu gelişmeler, ABD ve NATO imajını belirli ölçülerde düzeltmiştir.

merakediyorum@googlegroups.com

Antlaşmalar ve askerî üsler

Daha sonra birçok antlaşma yapılmış olsa da, Türkiye'deki NATO askerî yapılanması açısından, 1955'e kadar yapılan antlaşmalardan özellikle üçü, büyük önem taşır. Bunlardan 'Ortak Güvenlik Antlaşması' 17 Ekim 1951'de Türkiye'nin NATO üyeliği için davet edildiği bir ortamda mektup teatisi yoluyla yapılan, ancak TBMM tarafından yaklaşık 3 yıl sonra onaylanan bir antlaşmadır. Bu antlaşmada, Türkiye daha NATO üyesi olmadan ABD'nin askerî girişimlerini desteklemek yükümlülüğü altına girmiştir. 'Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi' ise, başta Amerikan güçleri olmak üzere, örgüt üyelerinin diğer üyelerin ülkelerinde asker bulundurmasını düzenler. Türkiye'nin NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi'ne taraf olmasından sonra ABD ile imzaladığı ikili bir anlaşma da 'Askerî Tesisler Antlaşması' adını taşır. Bu anlaşma ile, Amerikan kuvvetlerinin Türk topraklarını kullanmalarına, çeşitli askerî tesis ve üsler kurmalarına ve önceden onay almak şartıyla, Türk ordusuna ait askerî üsleri kullanabilmelerine izin verildi. Bu çerçevede, zaman içinde yaklaşık 90 tane askeri ve sivil nitelikli Amerikan tesisi kuruldu. Sayıları özellikle 1960'larda çok artan bu üsler, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yer almaktaydı. Sinop, İzmir, İncirlik *(üstte ve solda)*, Diyarbakır, Ankara gibi değişik bölgelerde yer alan bu üslerin çok büyük bir kısmı SSCB'nin dağılmasından sonra ya kapatıldı ya da TSK'ya devredildi. Günümüzde Ankara ve İzmir'deki idarî tesisler ile İncirlik Üssü dışında, ülkemizdeki tüm NATO üs ve tesisleri kapatılmıştır.

ABD'ye kitlesel bir kıyıma ve büyük bir yıkıma neden olabilecek saldırılar yapabileceği endişesiydi.

ABD'nin caydırıcılık ve anında karşılık için Sovyet topraklarına yakın ülkelerde hava üslerine sahip olması gerekmekteydi. ABD bu çerçevede Türkiye'den askerî üsler istemiş; ancak Türkiye, NATO üyesi olmadan buna izin veremeyeceğini bildirmişti.

İkincisi, Kore Savaşı ve '3. Dünya' gelişmelerinin gösterdiği gibi "uluslararası komünizm"in güç kazanmakta olması idi. Sovyet etkinliğinin Ortadoğu'ya yayılmaması için Türkiye'nin bir 'bariyer' olarak güçlendirilmesi ve Batı askerî sistemine tam olarak dahil edilmesi gerekiyordu.

Üçüncüsü, 1948'de SSCB ile ilişkilerini koparan ve Kominform'dan çıkarılan Yugoslavya'nın durumuydu. Sovyetler ile ilişkilerini koparan ilk sosyalist ülke olan Yugoslavya'nın korunması, ABD açısından büyük önem taşımaktaydı.

Bunu sağlamada Türkiye ve Yunanistan'ın önemli bir rolü olacaktı. Bu iki ülkenin NATO'ya katılımıyla, ittifakın Balkanlar üzerindeki etkisi artacaktı.

Ayrıca petrol kaynakları

nedeniyle Ortadoğu'nun artan önemi Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğini gerekli kılmaktaydı.

Son olarak, Türk birliğinin Kore Savaşı'nda gösterdiği üstün performans ve Amerikan birliklerini imha edilmekten kurtarması, özellikle ABD kamuoyunda Türkiye'ye yönelik sempatiyi arttırmıştı.

ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliği konusundaki teklifi, NATO ülkeleri arasında farklı tepkiler aldı. Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg, ABD teklifini benimserken; İngiltere, Norveç ve Danimarka daha olumsuz yaklaştılar.

Norveç ve Danimarka ittifakın genişletilmesi halinde, kendi çıkar alanlarından uzak olan Akdeniz bölgesi uğruna savaşa girmekten korkmaktaydılar. Bu ülkeler ayrıca NATO'yu salt bir askerî örgüt olarak değil, aynı zamanda siyasal, ekonomik ve kültürel bir yapılanma olarak da gördüklerinden, kendileriyle aynı geleneklere ve çıkarlara sahip olmayan Türkiye ile Yunanistan'ın üyeliğine soğuk bakmaktaydılar.

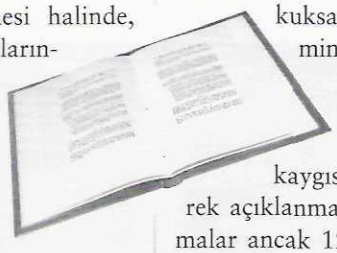
İngiltere, Norveç ve Danimarka'nın muhalefetlerine rağmen, özellikle ABD'nin ağırlığını koymasıyla, 16-20 Eylül 1951'de yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, Türkiye ile Yunanistan'ın ittifaka davet edilmeleri kararlaştırıldı.

Bu tarihten sonra süren görüşmelerde, İngiltere'nin girişimleriyle gündeme gelen yeni üyelerin hangi NATO komutanlığına bağlanacağı konusu sorun yaratsa da, sonuçta, 18 Şubat 1952'de Türkiye ile Yunanistan NATO üyesi oldular.

Türkiye'nin NATO'ya girişiyle birlikte, kurulacak NATO tesislerinde görev yapmak için on binlerce Amerikan sivil ve askerî personeli Türkiye'ye gelmeye başladı.

Bu personelin statüsünün belirlenmesi amacıyla Türkiye çeşitli antlaşmalar yaptı. Bir bölümü NATO genel çerçevesi içinde yapılan bu antlaşmaların bazıları ise Türkiye ile ABD arasında yapılan 'ikili' anlaşmalardı.

Özellikle 1960'larda, artan Amerikan karşıtlığı ile çok büyük eleştirilere neden olan bu antlaşmalar, Türkiye'deki NATO yapılanmasının hukuksal ve siyasal zeminini oluşturdu.

Büyük bir bölümü, ulusal güvenlik kaygısı ileri sürülerek açıklanmayan bu antlaşmalar ancak 1969 yılında temel bir metin içinde toplanarak 'Ortak Savunma İşbirliği Antlaşması' (OSİA) haline getirildi. ■

28 Temmuz 1958: ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Başbakan Adnan Menderes ve İngiltere Başbakanı Harold Macmillan ile birlikte, Bağdat Paktı'nı imzalıyor (solda). Adnan Menderes dönemin Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ile birlikte (sol altta).

NATO Başkomutanı General Eisenhower, Mart 1952'deki Türkiye ziyaretinde (altta). Türkiye'nin NATO'ya katılım belgesi (solda). TBMM'nin 18 Şubat 1952'deki onayının ardından Türkiye, 21 Şubat'ta Lizbon'da düzenlenen NATO Toplantısı'na resmen katılıyor (sol altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Damat Ferit'in Dahiliye Nâzırı Mehmet Ali Bey'in eşi

'İngiliz gelin' Nellie'nin tanıklığı

İngiltere'nin küçük bir kasabasından bir aylığına Osmanlı'nın başkentine tatile gelip burada evlenen 19 yaşındaki Nellie'nin öyküsünün ardında, köklü bir Osmanlı ailesinin yaşamı var.

FOTOĞRAF: MİRHAN BİLİR

Tülün Yalçın arkadaşımız Meryem Fırat ile birlikte (sağda): Yalçın'ın anneannesi Makbule Hanım, 'İngiliz gelin' Nellie'nin görümcesi idi.

MERYEM FIRAT

Nişantaşı'ndaki evinde bir araya geldik Tülün Yalçın ile... Zorlu geçen, uzun ama renkli yıllardan sonra, görmüş geçirmişliğin doygunluğu içinde, 'kendi halinde' bir yaşam sürüyor. Yaşamayı arzu ettiği 'huzur' ortamından onu bir parça uzaklaştırıp, ailesinin asırlık öykülerini yazmaya iten dürtüyü anlamaya çalışıyoruz.

Yalçın, "Osmanlı'da Bir İngiliz Gelin" adlı kitabında, ailenin kısaca 'Nellie' ya da 'Aunty' dediği Eleanor Luisa Bendon Gerede'nin öyküsünü anlatıyor.

Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Dahiliye Nâzırı Mehmet Ali (Gerede) Bey'in eşi Nellie'nin ağzından aktarılan anılar, bu romanın kurgusunu biçimlendiriyor. Mehmet Ali Bey 'Yüzellilikler' listesinde yer aldığından, 1939'a kadar

Geredeli Ali Paşa ailesinin gelini Eleanor Luisa Bendon ya da aile içindeki adıyla 'Nellie', 1909'da, bir İstanbul hanımefendisi giysileri içinde (en solda). 1919 yılında çekilmiş bir fotoğrafta Nellie'nin eşi Dahiliye Nâzırı Mehmet Ali Bey (solda).

yurtdışında yaşayan aile, o yıl Türkiye'ye dönüyor ve dönüşlerinin haftasında da, Mehmet Ali Bey vefat ediyor. Ama 'İngiliz gelin' çocuklarına sahip çıkıp yaşamını Türkiye'de sürdürüyor. Tülün Yalçın'ın anı-romanında, bu çileli yaşamın öyküsü var. Ama 'fonda' Nellie'nin aralarına 'İngiliz gelin' olarak katıldığı köklü bir Osmanlı ailesinin fotoğrafı da ortaya çıkıyor. Ayrıca Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine uzanan bir panoramanın kimi ayrıntıları da izleniyor romanda...

"İnsanın tanıdığı birilerini, yakınlarını yazması çok zor" dese de, zaten yazın alanında belirli bir deneyime sahip olan Tülün Yalçın, artık geride bıraktığı ama özlemini duyduğu kişileri, olayları, duyguları hem tekrar anımsamak hem de unutulmaması gerektiğini düşündüğü sevgi dolu bir yaşamın öyküsünü aktarmak istemiş.

Tülün Yalçın'ın romana da yansıyan duyarlı ve içtenlikli duruşu, ona belki de çok ötelerden, büyük büyük büyük babası, Macar kökenli müzisyen Geredeli Ali Paşa'dan kalma... Ali Bey, 1848'deki Macar İhtilâli'nin ardından Osmanlı'ya sığınan Macar aydınlarından birisi. Asıl ismini kimse hatırlamıyor. Sultan Abdülmecid tarafından Bolu-Gerede bölgesine yerleştiriliyor Ali Bey'in ailesi. Müzik bilgisi oldukça gelişmiş genç bir subay olan Ali Bey, Muzıka-i Hümayûn'da dersler veriyor.

1849'da Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kaçakları iade etmesini isteyince, 'Müslüman olmak', kaçaklar için tek çare oluyor. Macar İhtilâli'nin genç subayı da Mevlevî olup 'Ali' adını alıyor. Saray'da kendisini içten içe beğenen ve evlenmeyi kafasına koyan Sevdeti Hanım ile 'izdivacı' sonrasında, adının önüne bir de 'Paşa' unvanı ekleniyor.

Geredeli Ali Paşa'nın Tülün Yalçın'a varan soyağacı bilgilerine bakarsak, Paşa'nın

Nellie'nin kayınpederi Zaptiye Nâzırı Kâmil Paşa (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Nellie (altta), Mehmet Ali Bey'in Halep Mutasarrıfı olduğu yıllarda (1911-1914) ve yine Nellie 1955'te, Tülün Yalçın'ın nikâhında (sağda): Soldan sağa doğru; Çiğdem Talû, Ayşe Sarıalp, Nellie, Nihal Belen, İsmail İşmen, Tülün Yalçın ve babası Fahri Belen.

'Zaptiye Nâzırı' olan oğlu Kâmil Bey'in, 1876'larda Van'a gönderildiğini; o yıllarda bu yörede Kürt aşiretleri arasında çıkan kimi olayları tatlıya bağlayarak sonuçlandırdığını öğreniyoruz.

Bölgenin en büyük aşiretinin reisi de, Kâmil Bey'e duyduğu minnet borcunu, ona en güzel kızı Hafize'yi vererek ödemek ister. Olay II. Abdülhamid'in de kulağına gidince, padişah bizzat haber gönderip "Olsun bu iş..." der. Kâmil Bey de güzelliğine hayran kaldığı, hiç Türkçe bilmeyen, 15 yaşına yeni basmış bu Kürt kızıyla evlenir.

Kervan yükü çeyiz -ve tabii ki Van kedileriyle- deve sırtında İstanbul'a gelen bu genç hanım ile Kâmil Paşa birbirlerini çok sevecek, 20 yıl sürecek mutlu bir birliktelik yaşayacaklardır.

Kâmil Paşa da tıpkı babası Geredeli Ali Paşa gibi, hep 'tek eşli' olarak kalır. Ne var ki, evliliği boyunca hayatı Kâmil Bey'in dizinin dibinde öğrenen bu güzel Kürt kadını, kocasının ölümüyle, tutunduğu dalı yitirecek ve ailesine kol kanat geremeyip ömrünü sevgili kedilerine adamakla sınırlandıracaktır.

Hafize Hanım'ın büyük oğlu Mehmet Ali'nin kendisine eş seçtiği gelini Nellie'nin karakteri ise, kayınvalidesi ile taban tabana zıttır. Nellie, 1897'de kısa bir tatil için geldiği İstanbul'da, önce bir dükkan önünde dalgınlıkla çarpışıp siyah gözlerine hayran kaldığı, daha sonra da İngiliz Sefarethanesi'nin verdiği baloda

Nellie'nin ağzından romandaki Samsun yolculuğu...

Yıl 1925. Nellie'nin eşi ve Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Dahiliye Nâzırı Mehmet Ali (Gerede) Bey, ailesiyle birlikte Paris'te yaşamaktadır *(altta; Nellie 1939'da Paris'ten ayrıldığı günlerde)*. 1919'da, Kurtuluş Savaşı'na hazırlanan Mustafa Kemal ile yakın ilişkileri varken, sonradan yolları ayrılıp Avrupa'ya gitmek zorunda kaldığı o günlerde, Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal'i *(solda; 1918'de)* Samsun yolculuğuna uğurlayışını şöyle anlatır:

" ... Mustafa Kemal'e biraz kırgın olmama rağmen, her şeyi göze alıp istediklerini kabul ettim. Niye? Bir an önce Anadolu'da dağınık bir şekilde başlayan ulusal direniş tecrübeli, vatansever paşalar tarafından idare edilip, iyi bir sonuç alınsın diye, yaptığım vatan hainliği bu mu?.. Ben Dahiliye Nâzırı olarak onun ve beraberindekilerin selameti için 16 Mayıs sabahı onları yolcu etmeye gittim. İngiliz Kontrol Amiri G. Bennett oradaydı. Gemiyi kontrol etmek için istimbota binmek isterken kolundan tuttum... 'Ben burada devleti temsil ediyorum. Mustafa Kemal ve arkadaşları Padişah'ın emri üzerine Anadolu'daki azınlıklara karşı ayaklanmaları bastırmak üzere gidiyor, gemi Bahriye Nâzırı Avni Paşa tarafından temin edildi,' deyince ikna olmuş bir vaziyette yanımızdan ayrıldı. Bir olay olmadan salimen gittiler."

kendisini dansa kaldıran Mehmet Ali'nin evlilik teklifine olumlu yanıt verir.

Durumu ailesine bir mektupla bildiren ve İstanbul'da kalarak yeni bir hayata adım atan Nellie, Geredeli ailenin 'İngiliz gelini' olur.

İşte bu öykü, 1878'de Cardiff'de 'Nellie' olarak başlayan ve 97 yaşında İstanbul'da 'Nilüfer'e varan İngiliz gelinin öyküsü...

➤ *Nellie nasıl bir insandı? Neden siz ailenizin öyküsünü onun etrafında anlatıyorsunuz?..*

Çok güçlü bir kadındı Nellie, hem fiziksel olarak hem de ruhsal açıdan. Ailede birçok kadın hatta erkek, onun kadar dayanıklı değildi. Onda bir sebat vardı, sabırlıydı. Karakter olarak kolay vazgeçmeyen bir yapıya sahipti. Bir şeye tutundu mu bırakmazdı. Büyük bir aşkmış onunki; hiçbir zorlukta pes etmedi.

'Kocamın gözlerine baktığım zaman eriyordum' derdi Nellie. 80 yaşında bir kadın bunu söylediği zaman, sarsılıyorsunuz. Her şeyden önemlisi, sevginin üstünlüğüne inanırdı. Bu inancı her koşulda, ailesine ve arkadaşlarına gösterdiği özende belli ederdi. Bu, Mevlevîlikte de vardır.

➤ *Anlattığınıza göre, Nellie ölmeden çok kısa bir süre önce Müslüman oldu. Bu evlilik kararı, Nellie için zor olmadı mı? Ayrıca onun Hıristiyanlıktan vazgeçmemesi ailede sorunlara neden olmadı mı?*

Evet Nellie Hıristiyanlıktan vazgeçmedi. Ancak bizim aile, Müslüman olmakla beraber, Mevlevî tarikatına bağlıdır: Kadına önem veren; insanlara, dinleri ve

FOTOĞRAF: MİRHAN BİLİR

Tülün Yalçın kimdir?

"Osmanlı'da Bir İngiliz Gelin" adlı anı-romanın yazarı, İstanbul doğumlu Tülün Yalçın (Belen), bir asker kızı olarak, ilkokulu II. Dünya Savaşı yıllarında, Anadolu'nun farklı illerinde okur. Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'nden sonra Güzel Sanatlar Akademisi (şimdiki MSÜ) İç Mimarî Bölümü'ne devam eder (1954-1958). Evli ve iki çocuğundan iki torun sahibi olan Tülün Yalçın, 25 yıldır Bodrum, Gölköy'de yaşamaktadır. Yazarın 'Tatlı Dostlardan Tatlı Hikayeler' ve 'Yaşanmış Hayvan Hikayeleri' adlı iki kitabı daha vardır.

Kâmil Paşa'nın oğulları: Selâhattin, Kemal ve ağabeyleri Mehmet Ali (solda; en üstte). **Nellie ile görümcesi Makbule** (en solda). **Makbule Hanım'ın eşi ve Tülün Yalçın'ın dedesi Yahya Kaptan** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 1899: *Mehmet Ali Bey* ile yeni evlenen Nellie, görümcesi Makbule hanım ile birlikte (sağda). Nellie'nin Makbule'nin defterine yazdığı 'Ölüm Döşeğindeki Eş' başlıklı şiir (üstte). Nellie, kimi aile fertleriyle 1921'de, İşgal yıllarında (sağ üstte).

ırkları ne olursa olsun, sevgiyle yaklaşan bir tarikat. Erkekler her zaman tek eşliydi. Kimse de onu zorlamadı, hâkir görmedi ailede. Nellie'nin bunu görmesi evlilik kararını etkiledi sanıyorum. Onun da her dine hürmeti vardı. Çocuklarına hocalar tutarak İslâm'ı öğretti ama kolejlerde de okuttu.

Nellie'nin Müslüman olması, ölümüne yakın bir tarihe rastlar. Eğer Müslüman olmasa idi, Protestan Mezarlığı'na gömülecekti. Büyük bir aşkla bağlandığı kocasının yanına gömülmek için, nasıl kelime-i şahadet getireceğini öğreniyor ve 'Nilüfer' adını alıyor.

➤ *Sizin aile, Osmanlı'nın sosyal ve kültürel yapısı içinde, nerede duruyordu?*

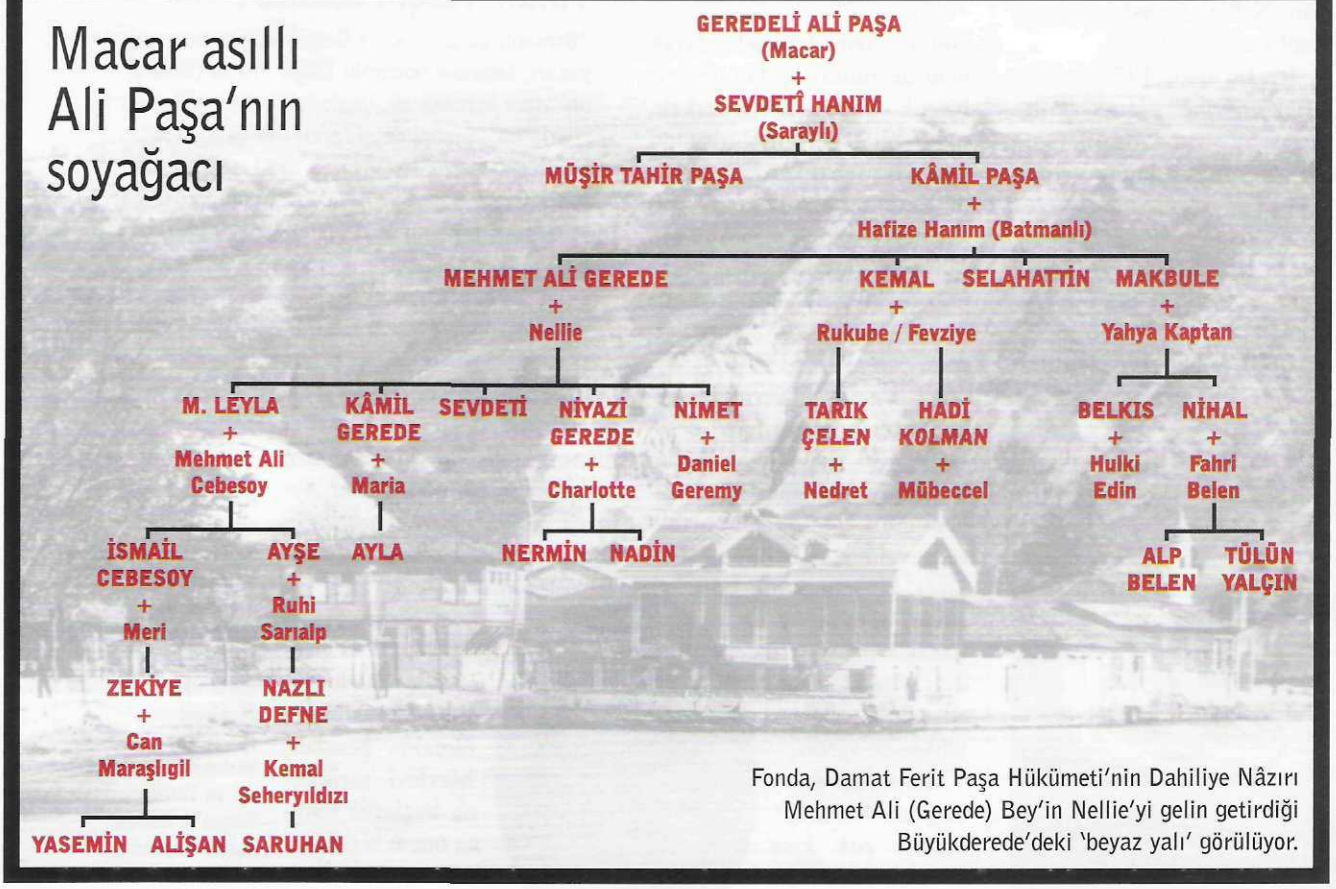
Bizim ailenin yaşamında, Macar dedemizin büyük rolü var sanıyorum. Sevgi üzerine kurulu, baskıcı olmayan, Mevlevî bir düşünce tarzı. Hemen tüm çocuklar, Fransızca ve İngilizce bilirlerdi. Büyükannem Makbule Hanım yani Nellie'nin görümcesi, çok güzel piyano çalarmış. Zaten İngiliz bir anneleri olan Nellie'nin çocuklarının bir bölümü de yabancılarla evlenmiş,

babaları Mehmet Ali'nin itirazlarına rağmen...

➤ *Nellie'nin eşi Dahiliye Nâzırı Mehmet Ali Bey, önceleri Mustafa Kemal ile oldukça yakın bir ilişki içindeymiş. Daha sonraları ise araları açılmış. Siz bu ilişkiyi nasıl aktardınız?*

Macar asıllı Ali Paşa'nın soyağacı

Fonda, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Dahiliye Nâzırı Mehmet Ali (Gerede) Bey'in Nellie'yi gelin getirdiği Büyükderede'deki 'beyaz yalı' görülüyor.

Ben olaya Nellie'nin bakışından bakmaya çalıştım. Başta biraz tereddüt ettim açıkçası; ama bunlar yazılmalıydı.

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesini istemeyen Sadrazam Damat Ferit Paşa ile, kendisini bir şekilde ikna ederek Mustafa Kemal'e örtülü ödenekten 1.000 Osmanlı Lirası temin eden Mehmet Ali Bey'in arası açılınca, Mehmet Ali Bey, Dahiliye Nâzırlığı'ndan ayrıldı.

Mehmet Ali Bey'in Atatürk'ü Samsun'a yolcu etme sahnesini anlatırken, kimi tarihî kaynakların inandırıcılıktan yoksun olduklarını gördüm: O sahne üç ayrı kitapta, üç farklı versiyonla anlatılıyor örneğin...

Mustafa Kemal ile Mehmet Ali Bey aynı davanın peşinde idiler. Ama daha sonra birtakım olaylar neticesinde, araya soğukluk girmiş; kırgınlıklar doğmuş.

Daha sonra da, Cumhuriyet'in ilanının ardından, bir takım sorgulamalar yaşanınca, Mehmet Ali Bey ailesiyle apar topar Paris'e gitti ve uzun yıllar bir sürgün hayatı yaşadı.

➤ *İngiliz gelinle Mustafa Kemal'in yolları kimi yerde kesişmiş. Kitapta nasıl anlatıyorsunuz o günleri?*

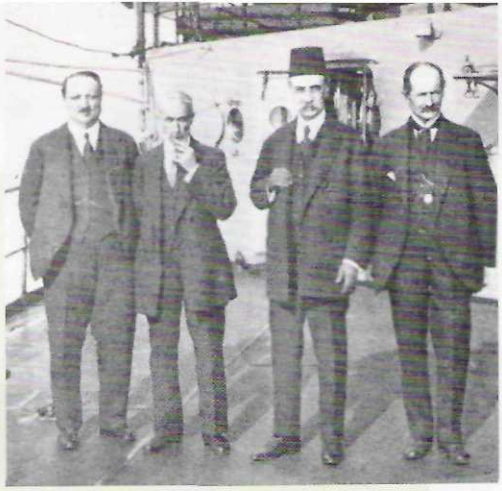
Atatürk zamanı öyle bir devir geçirmişler ki, bir mucize. Başka türlü bir 'aydınlanma' Atatürk'ün zamanında. Mustafa Kemal herkesten, doğrularıyla yanlışlarıyla, ne kadar faydalanabileceği konusunda müthiş bir kabiliyet, seçilmiş bir yetenek...

Mustafa Kemal, kimi zaman padişahı kullanmış, yaveri olmuş; kimi zaman yabancıları... Önemli olan, amacına, yeni bir rejime en kısa zamanda ulaşmaktı.

Evet; belki etrafındaki insanların hepsi kahraman. Ama vatansever olmak, bunun için mücadele etmek farklı, böyle bir deha olup o dönemde Cumhuriyet'i kurmak farklı... Mustafa Kemal'in devrimleri hep bir gecede olmuştur. Konuşulup tartışılsa, dallanıp budaklanabilirdi; Mustafa Kemal hemen son noktayı koyuyordu. Babam Fahri Belen, 'Atatürk zamanında kabul edilenlerin, devrimlerin değiştirilmesi, bir deliktir' derdi. Sonraları o delikten çok şey geçti. ■

'Yüzellilikler' kimdi?

Lozan Antlaşması'ndan sonra imzalanan 'Umumi Af Beyannamesi' gereğince, 1 Ağustos 1914 ile 20 Kasım 1922 tarihleri arasında askerî veya siyasî suçlardan mahkûm olan Türklerin ve İtilaf Devletleri uyruklarının affına ilişkin kanun, 16 Nisan 1924'te kabul edildi. Lozan Konferansı görüşmeleri sırasında, Milli Mücadele aleyhine faaliyet gösterdikleri gerekçesiyle, af kapsamı dışında tutulan 150 kişinin (adları Bakanlar Kurulu tarafından saptanmıştı) durumu ise, 16, 22 ve 23 tarihli gizli oturumlarda görüşülerek 1 Haziran 1924'te karara bağlandı. Hazırlanan 'Yüzellilikler' listesi; son padişah Vahidettin'in maiyetini, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin kimi üyelerini (ki bunlar arasında, 'İngiliz gelin' Nellie'nin eşi Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey de bulunuyordu), Sevr Antlaşması'nı imzalayanları *(üstte; soldan sağa doğru, Reşat Halis Bey, Hadi Paşa, Damat Ferit Paşa ve Rıza Tevfik Bey),* Kuva-yi İnzibatiye fetvasını veren müftüleri, Kuva-yi İnzibatiye komutanlarını, Çerkez Etem ve arkadaşlarını, kimi çete reislerini, hilafet komitelerini yönetenleri bir de, düşmanla işbirliği yapan kimi gazetecileri kapsıyordu.

'Yüzellilikler'den Türkiye'de bulunanlar yurtdışına çıkarıldı; yurtdışında olanların ise, ülkeye girişi yasaklandı. 15 Haziran 1927 tarihli kanunla da 'Yüzellilikler', Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkarıldılar. 14 yıl sonra, 29 Haziran 1938'de kabul edilen af kanunu ile 'Yüzellilikler'in Türkiye'ye dönmelerine izin verildi.

Yıl 1942: Tülün Yalçın'ın babası General Fahri Belen, bir tatbikatta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile birlikte (en solda). Geredeli Ali Paşa ailesinin İngiliz gelini Nellie, son yıllarında (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Atatürk'ün 1934'teki önemli konuğu...

İran Şahı'na neden

İran Şehinşahı Rıza Pehlevi, 17 gün süren resmî ziyareti sırasında, onuruna yazılıp sahnelenen Öz Soy operasını izlerken neden Atatürk'ün ellerine sarılmıştı?

ERTAN ÜNAL

İstanbullular 1934'ün 26 Haziran günü, coşkulu bir telaş içindeydiler. Halk, daha sabahın erken saatlerinde sokaklara dökülmüş, "ülkemizin değerli konuğunu" görebilecekleri iyi bir yer kapma yarışına girişmişti...

İran Şehinşahı Rıza Pehlevi (Humeyni döneminin devrik Şah'ının babası), Türkiye'de 17 gün süren resmî ziyaretinin son gününde, İstanbul'da idi.

Bu ziyaretinde Şehinşah, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin devrimlerle Batı'ya açılan çağ-

Cumhu

Rıza Şah Hz. bu sabah 10 da
hududumuza dahil oluyorlar

Büyük misafirimiz önümüzdeki cu-
martesi günü Ankaraya varacaklar

opera?

daş yüzünü görme fırsatı bulmuştu. Ziyareti nedeniyle, 20 günde bestelenip sahnelenen ve konusu Türk-İran ilişkilerine dayanan Öz Soy operasını da ilgiyle izlemişti...

26 Haziran günü, daha önce gazetelerin açıkladığı güzergâhta, Şah'ın geçeceği yol ve meydanlarda, Boğaz'ın İstinye'ye kadar olan kesiminde, ellerinde Türk ve İran bayrakları olduğu halde, geniş bir halk topluluğu göze çarpıyordu.

Boğaz da karadan farksızdı. Denizyolları'na ait gemiler, Şehir Hatları'nın vapurları, gezi tekneleri ve sandallar Boğaziçi'ni doldurmuşlardı.

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün konuğu olarak günlerdir Türkiye'de bulunan İran Şahı Rıza Pehlevi, Gülcemal vapuru ile, Çanakkale'den İstanbul'a geliyordu. Şah için İstanbul'da uzun zamandır karşılama hazırlıkları yapılmıştı: Galata Köprüsü'ne ve kentin belli başlı yerlerine taklar kurulmuş, caddeler Türk ve İran bayraklarıyla süslenmişti.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri, 1930'ların dünyasında, Avrupa ufuklarında, İtalya ve Almanya'da beliren siyasî buhran kıpırtıları içinde, komşu ülke İran'ın liderinin bu ziyaretini elbette çok önemsiyorlardı. Ama bunun ötesinde, İstanbul halkının coşkulu telaşı da, Şah'ın ziyareti vesilesiyle, onunla birlikte İstanbul'a gelecek olan Atatürk'ü görebilmekti.

Gülcemal vapuru saat 13.00'e doğru Kız Kulesi açıklarına vardığı sırada, limandaki gemiler düdük çalmaya başladılar. Kulakları yırtan düdük seslerine, halkın 'Zindebat [Yaşa] Şehinşah', 'Yaşa Atatürk' tezahüratı karışıyordu. Kıyılardaki bandoların çaldığı marşlar, bu gürültü içinde güçlükle işitiliyordu.

Cumhuriyet

Rıza Şah Hz. memleketimizde

Büyük misafirimiz dün sabah 9 da Gürcübulakta hududumuza girdiler

Hepsi Vekili Tevfik Rüş izahat

Mektep in mühin

Gülcemal, karşılayıcı vapurların arasından geçerek ağır ağır Boğaz'a doğru ilerlerken, kaptan köşkünde bulunan Rıza Pehlevi ile Gazi, halkın sevgi gösterilerine cevap vererek onları birlikte selamlıyorlardı.

Gülcemal vapuru Boğaziçi'ne doğru ilerlerken bir ara,

İran Şahı Rıza Pehlevi, Ankara'da (sol sayfada). Şah onuruna sahnelenen Öz Soy operası, 'ilk Türk operası' olma özelliğini de taşıyordu (üstte). 10 ve 11 Haziran tarihli Cumhuriyet gazeteleri, Şah'ın Türkiye'ye gelişini manşetten veriyorlardı (sol sayfada, altta ve sol üstte). 27 Haziran tarihli Cumhuriyet'te, Türk ve İran bayraklarıyla çerçeveli süsleme içinde, Atatürk ile Şah'ın Kınalıada vapurundaki görüntüleri yer alıyordu (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

İran Şahı'nın ziyareti nedeniyle Galata Köprüsü'ne kurulan takın üstünde, Atatürk ile Şah'ın fotoğrafları yer alıyordu (üstte). Şah, Atatürk ve İsmet İnönü ile birlikte Ankara'da (sağ üstte). İran devletinin kuruluşunun 2500. yılı nedeniyle, PTT tarafından 1971'de bastırılan seri pullardan biri (sağda).

gökyüzünde bir motor sesi duyuldu. Başlarını havaya kaldıranlar, gökten minik paraşütlerin ucunda, yüzlerce sigara kutusu ve likör şişesinin aşağıya inmekte olduğunu gördüler.

İnhisarlar İdaresi'nin [Tekel] Şah'ın gelişi onuruna özel olarak imal ettirdiği sigara ve likörler, pilot Vecihi Hürkuş tarafından, uçaktan halkın üzerine serpiliyordu. Üsküdar ve Kadıköy meydanlarında da havadan atılan bu armağanların üzerinde, "İran Şahı'nın ziyaret hatırası" ibaresi yer alıyordu...

Gülcemal, Kavaklar'a kadar gittikten sonra geri döndü ve Sarayburnu açıklarında demirledi. Gülcemal'e yanaşan Kınalıada gemisi, iki devlet reisini ve maiyetini alarak, saat 15.30 sıralarında Sarayburnu'na yanaştı. Burada karaya ayak basan Şah'ı İstanbul valisi Muhittin Üstündağ, İstanbul halkı adına 'Hoş geldiniz' diyerek karşıladı.

Törenden sonra Gazi ve konuğu, üstü açık bir otomobile binerek, yol boyunca tekrarlanan sevgi gösterileri arasında; Türbe, Cağaloğlu, Ankara Caddesi, Eminönü güzergâhından Dolmabahçe Sarayı'na gittiler. Şah, Dolmabahçe Sarayı'nda dinlenmeye çekilirken, Gazi de Beylerbeyi Sarayı'na geçti.

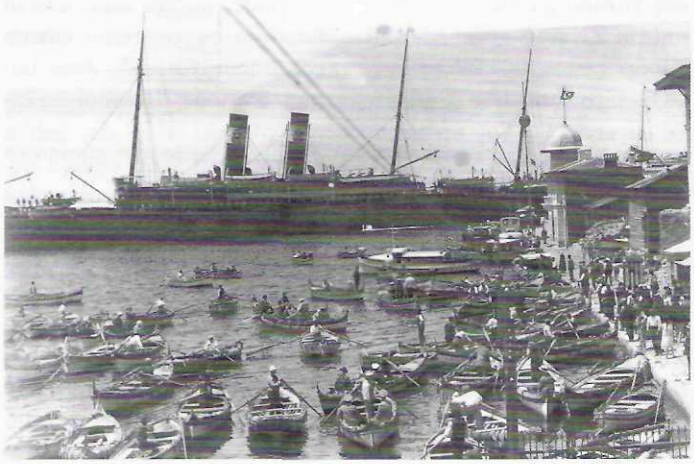
Böylece, 10 Haziran günü Türk-İran sınırındaki Gürbulak Sınır Kapısı'nda 21 pare top atışı ile karşılanan Rıza Pehlevi, 16 gün sonra, gezisinin son durağı İstanbul'a gelmişti.

Rıza Pehlevi bu 16 gün içinde Türkiye'de Cumhuriyet rejiminin çağdaş ve modern yüzünü görmüş, manevralarını izlediği Türk ordusunun gücüne hayran kalmıştı.

Bu arada, Ankara'da Atatürk'ün sürprizi ise, Şah'ı çok sevindirmişti. Bu sürpriz, Şah'ın onuruna bestelenen ve ilk kez onun huzurunda sahnelenen Öz Soy operası idi...

Atatürk, İran Şahı'nın Türkiye ziyaretini çok önemsiyordu. Genç Cumhuriyet rejiminin ülkede başardıklarını, devrimleri konuğuna tanıtmak istiyordu. Ayrıca yine

Öz Soy operasını besteleyen Adnan Saygun (sağ üstte). Gülcemal vapuru bir sefer öncesi İzmir limanında (sağda).

Türkiye'nin çabalarıyla ilk adımları 1930'da atılan Balkan Paktı'nın 9 Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanmış olması da dönemin uluslararası ilişkiler coğrafyasında önemli bir adımdı. Bunun ardından da Türkiye güney komşularıyla ilişkilerini gözden geçirebilirdi...

İşte Gazi'nin çok önem verdiği bu ziyaretin kesinleşmesinden sonra, ağırlama hazırlıkları sürdürülürken Gazi, Ankara'da Şah'ın onuruna sahnelenecek bir opera bestelenmesini istemişti. Konuyu da kendisi seçmişti: Operada Türk ve İran halklarının kardeşliği işlenecekti...

Bu talep, önce herkesi şaşırtmıştı. Çünkü Şah'ın gelmesine bir aydan az bir zaman vardı. Ama başta, Gazi tarafından görevlendirilen Halkevleri Bürosu Başkanı Necip Ali Küçüka olmak üzere, herkes kolları sıvadı.

Eserin metnini yazma görevi İstanbul'dan çağırılan Münir Hayri Egeli'ye, beste işi de, genç bestekâr Adnan Saygun'a verildi.

Adnan Saygun bir iş için İzmir'e giderken, trenden indirilip Gazi'nin isteği kendisine iletildi. Ankara Halkevi binasının bir bölümünde değişiklik yapılarak operanın sahnelenmesine uygun bir mekân oluşturuldu.

Münir Hayri Egeli de bu arada, Firdevsi'nin Şehname'sinden uyarladığı Öz Soy operasının metnini yazmaya koyulmuştu. Bu hummalı çalışma sonucunda, tam beş gün sonra, operanın provalarına başlandı.

Atatürk çalışmaların nasıl gittiğini öğrenmek için, müzik zevkine güvendiği dostlarından birini, bazen bir yabancı büyükelçiyi Halyetmez; ama onları, sonsuza dek sürecek hayatlarında birbirlerinden ayrı kalmaya ve birbirlerini tanımamaya mahkûm eder... Yapıtın bundan sonraki bölümlerinde, Anadolu savaşları ve onu takip eden barış dönemine kadar gelinir. Son bölümde, gene efsane havasına dönülür: Dağların arasındaki tapınakta, Feridun, Hatun ve öteki beyler vardır. Hakan Feridun sorar: "Peki ama ben Tur ile Iraç'ı görmüyorum; neredediler?" Bu soru üzerine, 'Anlatıcı Ozan' sahnenin tam karşı tarafındaki Cumhurbaşkanlığı Locası'nda yan yana oturan Atatürk ile İran Şahı'nı göstererek, 'İşte Tur, işte Iraç: Her Türk bir Tur, Her İranlı bir Iraç'tır" der... İşte o günü ve Öz Soy operasının o anını aktaran kimi anılarda, bu noktada, İran Şahı'nın Atatürk'ün ellerine sarıldığı aktarılır.

Adnan Saygun, Öz Soy operasını anlatıyor

Adnan Saygun *(altta)*, 'Atatürk ve Musiki' adlı yapıtında, Öz Soy operasının kaynağının, İran şairi Firdevsi'nin Şehname'sindeki 'Feridun' efsanesi olduğunu belirtir. Bu efsaneye göre, Hakan Feridun'un Selm, Tur ve Iraç adlı üç oğlu vardır. Atatürk'ün isteği üzerine bu efsane operanın *(üstte; Öz Soy operasının başrol kadrosu)* livrettosunda şöyle ele alınır: Yıllarca çocuk doğuramamış olan Feridun'un eşi Hatun, hamile kalır; artık doğurmak üzeredir. Bütün beyler dağların tepesindeki tapınakta toplanmışlardır. Bir süre sonra Feridun'un ikiz oğul sahibi olduğu haberi gelir. Hatun da bebekleriyle birlikte tapınağa getirilir. Herkes neşe içinde bu mutlu olayı kutlarken, etraf birden kararır ve o anda, Kötülük Tanrısı Ahriman belirir. Ahriman, şölene kendisinin davet edilmemiş olmasından dolayı hiddet içindedir. Çocukları öldürmeye gücü

Atatürk ile İran Şahı Ankara'da; hemen arkalarında İnönü ile Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras (en solda). Öz Soy operasının metnini yazan Münir Hayri Egeli (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

İran Şahı Rıza Pehlevi, onuruna düzenlenen bir geçit töreninde, Atatürk ile birlikte (sağda). 1971'de PTT'nin bastırdığı pul serisinde, 1934'teki ziyaretin fotoğrafı da yer aldı (sağ altta).

kevi'ne gönderiyordu. Bir gün dayanamadı, kendisi de kalkıp geldi. Provaları büyük bir dikkatle izledikten sonra, beğendiğini söyleyip, sanatçılara iltifat etti. İran Şahı sınırlarımızdan girdiği sırada, operanın son provaları da bitmek üzereydi.

Besteci Adnan Saygun, 'Atatürk ve Musiki' adlı yapıtında, Öz Soy operası ile ilgili çalışmaları anlattıktan sonra, "İran Şahı'na bir opera gösterme fikri, Atatürk'ün aklına nereden gelmiş olabilir?" diye sorar ve bunun ayrıntılı bir yanıtını da verir:

"Öyle sanıyorum ki, iki düşünce O'nu bu arzuya itmiştir. O sıralarda kendisinin İran ile yakınlaşmayı, iki devlet arasında sağlam bir dostluk kurulmasını istediği anlaşılıyordu. (...) Din-mezhep konularını bir yana itip, iki milletin, ana-baba bir, özkardeşler oldukları fikrini bir İran efsanesine dayanarak ileri sürme düşüncesine kendisini kaptırmış olmalıdır. (...) İkinci düşünceye gelince, Atatürk (...) Şah'a elbette ki Türkiye'nin şehirlerini, o zaman mevcut olan bir-iki fabrikasını gösterebilecekti. Fakat bütün bunlar İran da vardı veya olabilirdi. Ama bir musikili sahne eseri, Şah için yepyeni bir şey olacaktı. Gerçekte bu, kendisi için de yepyeni bir şeydi..."

Ülkesi dışına ilk gezisini Türkiye'ye yapan Şah, Gürbulak'tan giriş yaptıktan sonra, Kars, Erzurum, Gümüşhane üzerinden 14 Haziran'da Trabzon'a ulaştı. Burada ken-

Türkiye'nin 1934 yılı gündeminde neler vardı?

İran Şahı'nın Türkiye'yi ziyaret ettiği yıl ülke, çağdaşlaşma yolunda hızlı adımlar atıyordu: 21 Haziran'da 'Soyadı Kanunu' çıkarıldı *(üstte; Soyadı Kanunu nedeniyle nüfus müdürlüklerine başvuran vatandaşlar);* 26 Kasım'da, "hacı, hoca, hafız, molla" gibi unvan ve lâkapların resmî dilde kullanımı yasaklanarak, eski toplum yapısının ifadesi olan dinsel hiyerarşik söylem terk edildi. 3 Aralık'ta çıkartılan bir başka kanun ile de, din adamlarının dinî kisveleri yalnızca mabetlerde ve törenlerde giyebileceklerine ilişkin uygulama yürürlüğe girdi.

Kafesler kalkıyor

İstanbul Belediyesi, Şubat ayında, kentin tarihî ahşap dokusu içinde bulunan evlerdeki kafeslerin sökülmesini kararlaştırdı *(altta; bir itfaiye eri kafesleri söküyor).* Sokaktan geçenlerin evin içini görmelerini önlemek amacıyla pencere önlerine yapılan bu kafesler, kaç-göç geleneğinin bir parçası idiler.

Kadınlar, milletvekili...

Yılın 'flaş' olayı da, TBMM'nin 5 Aralık 1934 günü kabul ettiği bir kanun ile, Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınması oldu. Yasanın kabulünden sonra, 1935'in Şubat ayında yapılan seçimlerde, Türk kadını 18 temsilcisini Meclis'e gönderecekti.

Zaro Ağa'nın ölümü

Türkiye'nin 'uzun yaşam' rekortmeni Zaro Ağa da, 28 Haziran'ı 29 Haziran'a bağlayan gece, tedavi edildiği Şişli Etfal Hastanesi'nde hayata gözlerini yumdu. Kendi ifadesine göre 162, nüfus kağıdına göre

disini bekleyen Yavuz zırhlısına binerek Samsun'a gitti.

Atatürk de Samsun'dan özel bir trenle Ankara'ya gelen Şah ve maiyyetini Ankara Garı'nda karşıladı. Üç gün süren resepsiyonların, ziyafet ve törenlerin ardından, 19 Haziran akşamı Şah ve beraberindekiler, Ankara Halkevi'nde, onuruna bestelenen Öz Soy operasını ilgiyle izledi.

Gazi zaman zaman Şah'a doğru dönüyor, konuğunun yüzüne bakarak neler hissettiğini anlamaya çalışıyordu... Üç perdelik operada, 'Anlatıcı Ozan'ı Ahmet Edip, 'Ulu Anne' rolünü Nimet Vahit canlandırıyorlardı. Kadroda, Nurullah Şevket ile 'Ayşim' rolünde Semiha Berksoy da vardı.

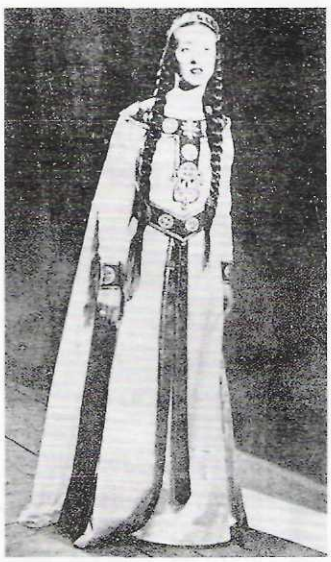

Üç saat süren operanın finalinde, çok heyecanlanan Şah birden uzandı, Atatürk'ün ellerini tuttu. Bu adeta, sessiz bir teşekkür idi.

Şah, 20 Haziran sabahı, Atatürk ile birlikte, 7 ili kapsayan yurt gezisine çıktı. Altı gün süren bu gezide, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Manisa, İzmir, Balıkesir ve Çanakkale ziyaret edildi. İzmir'de Şah onuruna büyük bir askerî manevra düzenlendi.

Çanakkale'den Gülcemal vapuru ile İstanbul'a gelen Şah, 27 Haziran sabahı Atatürk ile birlikte Heybeli'deki Deniz Harp Okulu'nu gezecek; Heybeliada açıklarında demirli bulunan I. İnönü denizaltısına gidip Donanma Komutanı Amiral Şükrü Okan ile görüşecek; Sakarya motoru ile Heybeli'den dönüşünde, Harp Akademisi'ni ziyaret edecekti.

Temsili tam üç saat süren üç perdelik Öz Soy operasında 'Ayşin' rolünü Semiha Berksoy (en solda); **'Ulu Anne' rolünü de Nimet Vahit** (solda) **canlandırıyordu. PTT'nin 1971'de, İran devletinin kuruluşunun 2500. yılı nedeniyle bastırdığı pul serisinden bir örnek** (altta).

29 Haziran günü Şah, Atatürk'ün bir başka sürprizi ile karşılaşacaktı. Gazi, konuğunu Suadiye Plajı'na götürmeye karar vermişti!

İstanbul sıcak bir gün yaşıyordu. Isı, gölgede 35 derece idi; halk plaja akın etmiş, denizin tadını çıkarıyordu.

Plajın gazino bölümünde ağırlanan Şah, İstanbulluların kadın-erkek bir arada denize girişlerini görünce, "Hanımlarınız yeniliği pek çabuk kavramış görünüyor" diyecekti...

O gece Beylerbeyi Sarayı'nda Atatürk'ün verdiği çok dar kapsamlı özel ziyafetin ardından Şah, 2 Temmuz günü Ege vapuru ile ülkesine dönerken, Türk-İran ilişkilerinde yeni ve sıcak bir dönem başlıyordu. ■

157, doktorların kanaatine göre de 130 yıl yaşayan Zaro Ağa *(sağda; 1925 tarihli 'Haftalık Mecmua'nın kapağında, 10. eşi Kudret ile birlikte),* Bitlis'in Mutki İlçesi'nin Meydan Köyü'nde doğmuş, genç yaşta İstanbul'a gelmişti (1800).

Yeni uçaklar seferde

15 Ağustos günü, İstanbul-Ankara arasında, daha önce ara verilmiş olan uçak seferlerine yeni uçakların hizmete konulmasıyla *(altta; yeni uçaklardan birinin basına tanıtımı)* yeniden başlandı. Saat 09.15'te üç yolcu ile Ankara'dan kalkan ilk uçak 10.30'da Eskişehir'e ulaştı; 10.45'te ise Eskişehir'den kalkarak 12.00'de Yeşilköy'e indi. Bir ABD dolarının 119 Kuruş olduğu o günlerde, Ankara-İstanbul arası uçak bileti ücreti 30 Lira idi.

merakediyorum@googlegroups.com

Kuzey Fransa'da Normandiya

Müttefikler, Normandiya'da aldıkları riskle ya Hitler'i bitirecekler ya da ona 'Avrupa Kalesi'ni hazırlama fırsatı vereceklerdi...

M. Tanju Akad

İtalya'daki Müttefik ordusu, 1944 ilkbaharında, Napoli ile Roma arasında çamura saplanmış sürünüyor... Doğu Cephesi'nde ise Ruslar, ilkbahar taarruzlarını bitirmişler, uzun süre soluklanacaklar. Şimdi sıra, yıllardır beklenen büyük Müttefik harekatında...

Polonya'yı birlikte işgal ettikleri eski 'ortağı' Hitler karşısında üç yıldır devasa muharebeleri tek başına yapan Stalin, ikinci cephenin bir an önce açılması için Roosevelt ve Churchill'i bunaltıp duruyor. Atlantik bölgesini savunan 59 Alman tümeni karşısında, denizden çıkarma yapmanın son derece zor ve riskli bir iş olduğunu bilmiyor olamaz. Hitler'in tek umudu ise 'Festung Europa' yani 'Avrupa Kalesi'ni tamamlamak. Eğer Müttefikleri denize dökerse, doğuda Rusları durduracak gücü biriktirebilir.

Almanlar müttefiklerin geleceğini biliyor; ama bilmedikleri iki şey var: Ne zaman ve nereye. Zaman önemli, fakat son derece belirleyici değil. Birliklerin çoğu zaten mevzilenmiş durumda ve esasen çıkarmanın sonbahar fırtınalarından önce yapılacağı aşikar; ama nereye? İşte bu, son derece kritik bir soru. Bilirlerse müttefikleri denize dökebilirler...

Esasen iki olasılık var: Sen Nehri'nin kuzeyinde Le Havre ile Calais arasındaki bölge veya Sen'in güneyindeki Normandiya. Almanlar her iki bölgeye de yaklaşık eşit kuvvet yığmışlar. Müttefikler, çıkarmanın kuzeye yapılacağı veya iki çıkarma birden yapılacağı izlenimini yaratmak istiyorlar. Sırf bu amaçla, İngiltere'de hayalet bir ordu kuruluyor ve bu ordunun yüzlerce hayalet birliği ve karargahları, Almanların dinleyebileceği telsiz haberleşmesi yapıyorlar. Almanların buna inanması çok zor olmuyor; çünkü, ku-

6 Haziran 1944: Çıkarmaya katılan askerler, Fransa'nın kuzey sahiline yaklaşıyor (üstte). Amerikan askerleri, 22 Haziran 1944'te, Normandiya'da karaya çıkıyorlar (altta).

büyük harekât

çıkarması

zey daha yakın ve askerî mantık çıkarmanın en kısa yoldan yapılacağını söylüyor. Ama inanmayan iki kişi var: Rommel ve Hitler.

HİTLER 'NORMANDİYA' DİYOR

Rommel ve Hitler, diğer tüm komutanların aksine, Normandiya diyorlar. Ama Hitler, buna rağmen savunmasını felç edecek bir dizi hatadan kaçamıyor. Harekâta katılan yüz binlerce askerin hayatı ve Avrupa halklarının kaderi, her iki tarafın liderleri tarafından öncelikle masa başında belirleniyor.

Müttefik uçaklarının göz

Hitler ve Mareşal von Rundstedt, harita başında, askerî planları inceliyorlar (solda).

açtırmayan takibi altında Mısır'dan Tunus'a kadar çekilmiş olan Rommel, bütün zırhlı birlikleri kıyıda tutup istilacıları köprübaşına yerleşmeden vurmak istiyor. Çıkarmanın yapılacağı bölgedeki B-ordular grubunun komutanı olan Rommel'e göre, her şey ilk 24 saat içerisinde belirlenecek.

Yine aynı bölgedeki zırhlı birliklerin komutanı olan Geyr von Schwappenburg ise toplu bir karşı taarruz için bunları daha geride ve toplu halde tutmak istiyor. Panzer (zırhlı) birliklerinin büyük komutanı Guderian da Geyr'i destekliyor. Rommel müttefik uçaklarının panzerleri yerlerinden kıpırdatmayacağını söylüyor, ama nafile. Rus cephesinden gelen subaylar, uçaklardan fazla çekmedikleri için ona inanmıyor. Nitekim, çıkarmadan kısa bir süre sonra, Rus cephesinden gönderilen bir kolordu karargahı açıkta ordugah kurar kurmaz müttefik uçakları tarafından darmadağın edilince, sağ kalanlar

Amerikan birlikleri, 7 Haziran 1944'te, Normandiya kıyılarında ilerliyor (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

General Montgomery [en sağda], Normandiya çıkarması *öncesinde*, Churchill ile askerî planları inceliyor (sağda). O güne kadar hiç savaş yitirmemiş olan Atlantik bölgesinin genel komutanı Mareşal von Rundstedt (sağ altta), Normandiya'da büyük bir yenilgiye uğradı.

batı cephesinin ne kadar farklı olduğunu öğreniyor.

O güne kadar hiç savaş yitirmemiş olan Atlantik bölgesinin genel komutanı yaşlı Mareşal von Rundstedt ise ara bir yol izliyor ve bu hiçbir şeyi çözmüyor. Genel ihtiyatlar çok uzakta tutuluyor. Hitler ise komutayı felç eden bir müdahalede bulunuyor ve yakın zırhlı ihtiyatları kendi komutası altına alarak, bizzat emir vermeden bunların hareketini yasaklıyor. Böylece, ciddi bir komuta karmaşası oluşuyor. Müttefikleri denize dökebilecek yegâne güç olan zırhlı tümenlere ne Geyr, ne Rommel, ne de von Rundstedt emir veremiyor. İki mareşal ve bir general, geçen savaşta onbaşılığa terfi etmiş olan kara kuvvetleri komutanı karşısında çaresiz...

Fransa'ya çıkacak olan İngiliz, Amerikan, Kanadalı askerler yoğun bir şekilde hazırlanırken, kader ağlarını örmeye devam ediyor. Alman propagandasının 'Atlantik Duvarı' adını verdiği beton tahkimatlar, sadece çok sınırlı alanları kapsıyor. Bunlar o günlerde herkesin az çok inandığı 'Festung Europa' propagandasının batıdaki surları. Rommel, çıkarma öncesindeki birkaç ayda korkunç bir hızla plajlara beton ve çelik engeller ile mayınlar döşetiyor; ama

bunlar hiçbir zaman Sen'in kuzeyindeki kadar yoğun olamıyor. Hazırlıkların en büyük kısmı, çıkarmanın yapılmayacağı bölgeye gömülmüş.

Ayrıca, kaderin cilvesi, Alamein'de olduğu gibi Rommel'i çıkarma günü yine izinde yakalıyor. O sırada Atlantik'te hüküm süren büyük fırtınanın müttefikleri harekete geçmekten caydıracağını düşünen Rommel, fırsattan istifade karısını görmeye gitmiş. Halbuki Eisenhower, meteoroloji-

6 Haziran 1944: Amerikan çıkarma ekiplerinden biri, Almanlarca çıkarma aracı batırılan diğer bir ekibe yardım ediyor; ekip, Utah Beach'e ulaşıyor.

Çıkarma günü, askerî ekipmanlar ve diğer takviye malzemeleri, Omaha Beach'te karaya indiriliyor (solda).

den fırtınanın hafifleyeceği tahminini almış. Saatlerce düşündükten sonra 'yola çıkın' emrini veriyor. Zaten artık 5 bin gemilik dev armadayı hazırda bekletmek zor; gemilere yüklenmiş olan çıkarma birliklerini geri alıp boşaltmak ise karabasandan farksız.

VE ÇIKARMA BAŞLIYOR...

6 Haziran 1944 gününün ilk saatleri... Almanlar biraz rahat; çünkü karargâhlara gönderilen son meteoroloji raporunda "istila mümkün ama muhtemel değil" ibaresi var. Ama gece yarısından hemen sonra iç bölgelere paraşütçü yağmaya başlıyor. Saatler 03.00'ü gösterdiği sırada Normandiya'daki Alman 7. Ordu'sunun Kurmay Başkanı General Max Pemsel, esas istilanın geldiğini anlıyor; ama Rommel yok. Hitler'in sağ kolu General Jodl ise Führer'ini uyandırmaya cesaret edemiyor. Geceleri çalışan Hitler, istilayı ancak öğle saatlerinde uyanınca öğrenecek.

Bu kritik on iki saat boyunca zırhlı birlikler hareketsiz kalıyor. Diğer üst karargâhlar, hâlâ bunun gösteriş taarruzu olduğunu, esas çıkarmanın Calais bölgesine yapılacağını düşünüyor. Esasen, BBC tarafından Fransız direnişine gönderilen hazırlık mesajı 'Les sanglots longs des violins de l'automne' sözlerinin anlamını tahmin etmişler; ama Normandiya'daki 7. Ordu yerine Sen'in kuzeyindeki 15. Ordu'yu alarma geçirmişlerdi. Bu hatalar dizisi, Normandiya'ya çıkan askerlerin köprübaşında tutunmalarını sağladı. Şimdi artık hiçbir şey onları kıyıdan söküp atamazdı.

Bundan sonraki birkaç gün boyunca her şey Rommel'in tahmin ettiği gibi gelişti. Kesin hava üstünlüğüne sahip müttefik uçakları, Alman birlikleri harekete geçer geçmez tepelerine çullanıyorlardı. Toplu olarak harekete geçirilmeyen Alman zırhlı birlikleri,

Normandiya çıkarmasına katılan Kanadalı askerler (altta).

6 Haziran 1944: ABD ordusunun sıhhiye askerleri, kumsalda kan nakli yapıyorlar (en solda). Dwight D. Eisenhower, 9 Haziran 1944'te, çıkarmada görev alan paraşütçülerle konuşuyor (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

6 Haziran'da Omaha Plajı'nda *yaralanan* 16. Piyade Alayı'dan ABD askerleri, tedavi edilmeyi bekliyorlar (sağda). Normandiya çıkarması sırasında öldürülen bir Amerikan askerinin mezarında 'Fransa için öldü' yazıyor (sağ altta). Mareşal Rommel *(sağda, ortada)*, diğer komutanların aksine, büyük çıkarmanın Normandiya'ya yapılacağını belirtmişti.

bölük pörçük cephedeki delikleri tutmaya gönderilerek israf ediliyorlardı.

Tankların Caen önlerinde Alman piyadelerine destek için kullanılması, Montgomery'nin ilk hedefi olan bu kente girmesini haftalarca geciktirdi. Ama bu muharebeler, daha güneyde yığınak yapmakta olan Amerikan birlikleri için bir nevi kalkan görevi gördü. Bu birlikler Temmuz'da Alman cephesini güneyden parçalayıp kuzeye döndüler ve Falaise'de savaşın en büyük imha muharebelerinden birini yaptılar. İngiliz ve Amerikan orduları arasında sıkışan Almanların ricatları, bir Polonya tümeniyle desteklenen Kanadalılar tarafından kesildi ve Almanlar burada en az 10 bin ölü ve 50 bin esir verdiler. Daha da önemlisi, birçok birliğin organizasyonu tamamen çöktü.

Kritik olan ilk haftalar boyunca, kuzeydeki Alman tümenleri yerlerinden kıpırdamadılar ve ikinci bir çıkarma yapılmayacağını kesinlikle anladıkları zaman artık çok geç olmuştu. Rommel köprübaşının yok edilemeyeceğini görünce, birliklerini imhadan kurtarabilmek için Sen Nehri'nin kuzeyine çekilme izni istedi. Ne var ki Hitler, Rus cephesindeki hatasını tekrarlayarak çekilmeyi reddetti. Birlikler, ölünceye kadar oldukları yerde direneceklerdi. Böylece Sen Nehri üzerinde cephe oluşturma şansını da yitirdiler.

Falaise, gerçekten de bir imha muharebesi olmuş, Fransa'daki Alman birliklerinin beli kırılmıştı. Çıkarma günü olan 6 Haziran ile Falaise'deki Alman direnişinin sona erdiği 29 Ağustos arasındaki Normandiya muharebelerinde, müttefikler 75 bini ölü, kalanı yaralı olarak yaklaşık 230 bin zayiat verdiler. Almanlar ise yaklaşık 200 bin ölü ve yaralının yanı sıra, bir o kadar da esir verdiler. Hitler'in Normandiya'da yitirdiği 400 bin asker, Stalingrad'da mahvolan 320 bin kişilik 6. Alman Ordusu'ndan daha fazladır...

Rommel de yaralılar arasındaydı. Cepheyi teftiş ederken arabasına ateş açan bir müttefik uçağı tarafından ağır şekilde yaralanmıştı. Kaderin garip cilvesi; yaralandığı köyün adının önce Afrika'da, şimdi Normandiya'da hasmı olan general ile aynı adı taşımasıydı: St. Foy de Montgomery. Hatıralarında atalarının

'Roma'ya uzun bir yol var'

1944'te basılmış bir Alman propaganda afişinde, 'Roma'ya daha uzun bir yol var' yazıyor. Gerçekten de, Müttefikler için Napoli'den Roma'ya uzanan yol büyük zorluklarla katedildi. Ancak, 4 Haziran 1944'te Roma düştü, 6 Haziran'da ise Normandiya çıkarması gerçekleştirildi; Almanlara büyük bir darbe vuruldu.

Norman olduğunu söyleyen 'Monty', hasmının Normandiya'nın kendi adını taşıyan bir köyünde yaralandığını öğrenince epey eğlenecekti...

Hitler'in ne pahasına olursa olsun zaman kazanma çabasının bir nedeni de Hollanda'da hazırlanmakta olan roket üsleriydi. V-2 roketleri ile Londra'yı ve limanları bombalayıp İngilizleri pes ettirmek ve müttefikleri yıldırmak istiyordu. Nitekim, çıkarmadan birkaç hafta sonra roketler ateşlenmeye başlandı. Bunlar Londra'da binlerce binayı yıktı ve 6 bin 184 kişiyi öldürdü; ama onların zafere ulaşma azimlerini artırmaktan başka bir sonuç getirmedi. Aslında Hitler, bunu kendi ülkesinden de bilebilirdi. Alman şehirlerinin yerle bir olması da kendi ulusunun savaş azmini kırmamıştı. İkinci bir neden ise, uçan kalelerin aralıksız bombardımanına rağmen Almanya'nın silah üretimini katlayarak artırmasıydı. Alman kömür ve çelik sanayii 1944 yılında on binlerce tank, top ve uçak üretti; ama bunları hareket ettirecek benzinleri kalmadığı gibi, tecrübeli askerleri de hızla yok oluyordu. Hitler ve onu desteklemiş olan Almanlar, kaynaklarını çok aşan işlere girmişler, şimdi faturayı ödeme zamanı gelmişti. Normandiya çıkarmasından dokuz ay sonra Ruslar Berlin'e girdiler.

Normandiya'nın ilk sonucu, hem dünyaya hem de Alman subaylarına savaşın yitirildiğini kesin olarak göstermek oldu. Amaçları batılı müttefiklerle barış yapmak olan bir grup Alman subayı, 20 Temmuz'da Hitler'e başarısız bir suikast düzenledi. Bunun sonucunda çok sayıda muhalif asker ve sivil idam edildi.

Rommel'in de komplocularla temas içinde olduğu söylendi. Mareşal, çok geç dahi olsa, Hitler'in Almanya'yı felakete sürüklediğini anlamış, onun bütün subaylara içirdiği kayıtsız şartsız bağlılık andı, artık kendisi için anlamını yitirmişti. Açıkça Führer'in aleyhine konuştu. Ancak prestiji büyük olduğu için adı komploculara karıştırılmadı. Nekahet günlerini geçirdiği evden alındı ve bir siyanür hapını içmesi emredildi. Sonra da Hitler onun yaralarından öldüğünü söyleyip kahramanlara layık büyük bir cenaze töreni yaptırdı. Dünya, gerçeği savaştan sonra öğrendi... ■

Ciceron, Almanları uyarmıştı

Alman casusu Ciceron *(Çiçero, altta)* İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi olarak, II. Dünya Savaşı süresince Ankara'da kalan Sir Hughe Knatehbull Huggessen'in *(solda)* oda hizmetçiliğini yapıyordu. Ciceron, 1943 sonbaharında Almanlara, Müttefikler'in Normandiya'ya bir çıkarma gerçekleştireceklerini bildirdi; ancak, Almanlar onun bu konudaki ikazlarını ciddiye almadılar. Bu uyarıdan bir yıldan az bir süre geçtikten sonra, 6 Haziran 1944'te çıkarma gerçekleşti.

Almanlar, Atlantik kıyısındaki tüm limanları birer kale haline getirdiklerinden, Müttefikler, ikmal için, Normandiya kıyılarında 'Mulberry' adını verdikleri suni limanlar hazırladılar (solda). **Bugün Normandiya sahillerinde, bu suni limanların kalıntılarını görmek mümkün** (sol üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Lefter, 1961'de İnönü Stadı'nda oynanan Türkiye-SSCB maçında, Rus defansını bunaltıyor (üstte).

Lefter Küçükandoniadis

Türk futbolunun 'ordinaryüsü'

'Ver Lefter'e yaz deftere' sloganıyla yıllarca alkışlanan ve 'ordinaryüs' kimliğini koruyan Lefter, 4 Haziran 1964'te, İnönü Stadı'nda jübilesini yapmıştı ama, aktif futbol yaşamını 1970'e kadar sürdürmüştü.

VÂLÂ SOMALI

Fenerbahçe'nin sıra dışı futbolcularından Lefter Küçükandoniadis'in futbola veda etmesinden bu yana, tam 40 yıl geçmiş... Yeni kuşak futbolseverler, bu müstesna yıldızı seyretme olanağına sahip olamadılar ama, dedelerinden, babalarından dinledikleri Fenerbahçe zafer hikayeleri, onları birer 'Lefter fanatiği' yapmaya yetti!..

O, futbolumuzun yalnız 'ordinaryüsü' değil, yaşayan bir efsanesiydi de... Ferbahçeliler gibi, Galatasaraylılar ve Beşiktaşlılar da, gönül verdikleri takımlara mağlubiyet üzüntüsü yaşatmasına rağmen, Lefter'e hayranlık duyarlardı.

Geçmişin panoramasında Brezilyalı Pele'yi, Arjantinli Stefano'yu ve Macar Puşkaş'ı seyretme imkânı bulanlar ya da günümüzde, Portekizli Figo ile Fransız Zidan'ı mercek altına yatıranlar, 'lokomotif futbolcu' faktörünün neyi ifade ettiğini bilirler... İşte Fenerbahçeli Lefter de, bu dünya starları kadar büyük bir yıldızdı Türk futbolunda; kalitesini taçlandıran 'ordinaryüs' lakabı, bu yüzden layık görülmüştü ona...

Fenerbahçe'nin 1961-62 sezonundaki kadrosu: Ayaktakiler; Naci, Kadri, Hüseyin, Hilmi, Selim, Şükrü, Lefter. Oturanlar; Özcan, Özer, İsmail ve Nedim (üstte).

'Lokomotif oyuncu'lara en fazla ihtiyaç duyulduğu yıllar 1940'lardı. Üst üste 5 yıl şampiyon olan Beşiktaş'ı 'Baba' Hakkı sırtlanmıştı. Kısa paslı, hoş futboluyla gönüllerde taht kuran 'Büyük' Fikret Fenerbahçe'yi, üstün top tekniği, zekası ve 'manita' dediği çalımlarıyla Nikola Büyükvafiadis (Boduri) de Galatasaray'ı taşıyordu.

Ancak, 'Büyük' Fikret artık yaşlanmıştı ve Fenerbahçe'nin yeni bir 'lider'e ihtiyacı vardı. Fenerbahçe'nin Futbol Genel Kaptanı Rüştü Dağlaroğlu, epeydir transferini düşündüğü 'meçhul' bir futbolcunun yolunu gözlemekteydi çaktırmadan. Zira, 'kaptan' Hakkı Yeten'e olan hayranlığından dolayı, Beşiktaş'a sempati duyan bu futbolcuyu, Beşiktaş da transfer etme düşüncesindeydi.

Durumun farkında olan Rüştü Dağlaroğlu, daha atak davrandı ve Taksim kulübünün bu yetenekli futbolcusunu, ikna kabiliyeti sayesinde Fenerbahçe'ye transfer etti; hem de '250' lira gibi küçük bir meblağ karşılığında... Lefter'di bu oyuncunun adı...

1925'te Büyükada'da doğmuştu Lefter; Arnavutluk'tan Türkiye'ye iltica eden Hristo Efendi'nin küçük oğluydu. Meşin yuvarlağın peşinde koşmaya bağladığı ilk yer, Büyükada futbol sahasıydı (Ünü Türkiye'ye yayıldığı yıllarda, Büyükada'da, evinin bulunduğu sokağa 'Fenerbahçeli Lefter Sotağı' adı verilecekti). Beyoğluspor Kulübü'nde oynayan ağabeyi Panani'yi örnek alarak futbola başlamıştı.

Taksim Kulübü yöneticileri, Lefter'i, Büyükada'da organize edilen yaz turnuvalarında izlemişler, çok beğenerek kendi renklerine bağlamışlardı. Lisansının çıkarılması için, yaşı iki yıl büyütülmüştü. 1941'de Taksim'de oynamaya başlayan Lefter, 2 yıl bu takımda top koşturmuştu. 'Ver Lefter'e yaz deftere' sloganı, daha bu yıllarda, Taksim'de oynarken statlarda haykırılır olmuştu.

Fenerbahçe'nin iki gol makinesi: Lefter ve Niyazi (sol üstte). Lefter, Fiorentina forması ile (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

1961'deki Rusya maçında, Milli Takım Kaptanı Lefter, gol arayışında (sağda). Lefter, 1954 Dünya Kupası final grubunda, kaptan olarak çıktığı maçta (altta).

Lefter milli formayla (sağ üstte). Türk Milli Takımı, 19 Şubat 1956'da 'Dünya yenilmezi' diye tanımlanan efsanevi Macar Milli Takımı'nı 3-1 yenmiş; gollerin 2'sini Lefter atmıştı (sağda; İsfendiyar'ın ortaladığı topu Lefter vole ile ağlara yolluyor).

Beyoğluspor günlerinin ardından, askere giden ve savaş günlerinin anormal şartları nedeniyle 48 ay Diyarbakır'da askerlik yapan Lefter'in, bu uzun görevi sırasında teselli bulduğu tek meşgale, yine futbol olmuştu.Askerlik görevi sonrasında, 1947'de geldiği Fenerbahçe'de, Lefter'in yıldızı iyiden iyiye parlamaya başlamış, şöhreti tüm yurda yayılmıştı.

Lefter, Sarı-Lacivertli forma altında futbolunu devam ettirirken, 4 İstanbul Ligi şampiyonluğu ve 4 ülke çapında lig birinciliği yaşadı.Taksim'de oynarken kendisine yakıştırılan 'ver Lefter'e yaz deftere' sloganı, Fenerbahçe taraftarlarının dillerinde marş olurken, futbolseverler, onu 'futbolun ordinaryüsü' lakabıyla taçlandırdılar. Oynadığı her ulusal karşılaşmada, sırtındaki formanın hakkını vererek mücadele etti rakipleriyle. Nitekim, 50 maç barajını aşarak, 'Altın Madalya' alan ilk Türk futbolcusu oldu.

II. Dünya Savaşı sona erip hayat yavaş yavaş normale döndüğünde, Avrupa ülkeleri arasındaki sportif karşılaşmalar yeniden başladı. Bu çerçevede, Türkiye ile Yunanistan da, tarihlerinde ilk kez karşı karşıya geldiler. Özel mahiyetteki maç, 23 Nisan 1948'de, Atina'nın Panatinaikos Stadı'nda oynandı. Türk Milli Takımı, komşu ulusal takım karşısında mükemmel bir oyun sergileyerek sahadan 3-1 gibi net bir skorla ayrıldı; Milli Takım'ın gollerinden ikincisini ağlara Lefter yolladı. Bu duruma çok sinirlenen bir Yunan futbol fanatiği, maçın ardından süratle stattan çıktı; Akropol'e tırmandı ve üç yanı uçurum bir tepeye kurulmuş olan bu tarihî mabetten kendini boşluğa bırakarak intihar etti...

1951-52 sezonunda, İtalya'nın Fiorentina takımında yer aldı Lefter. 1952-53 sezonunda ise Fransa'nın Nice takımında, Avrupa macerasını başarıyla sürdürdü. 1953'te tekrar Fenerbahçe'ye döndü; 1964'teki jübilesine kadar Sarı-Lacivertli renklere hizmet etti.

1964 Haziran'ında jübilesini yaptığında, nüfus kağıdındaki yaşı 41'di ama aslında 39 yaşındaydı Lefter. Ekonomik problemlerin de getirdiği bir mecburiyetle, jübilesinin ardın-

dan, yeniden futbola döndü. Önce Yunanistan'ın Egaelo takımında, arkasından da Güney Afrika'nın Johannesburg takımında antrenör-futbolcu olarak görev yaptı. Tekrar yurda döndükten sonra da bu kimlikle, *Boluspor* ve *Mersin İdmanyurdu* takımlarını çalıştırdı. Antrenör olarak çalıştırdığı son takımlar ise Samsunspor, Orduspor ve Konya ekipleri oldu. Dolayısıyla, faal futbol yaşamını, 1970 yılı sonuna dek sürdürdü.

Bugün, 79. yaşını geride bırakan ve hâlâ Büyükada'da yaşayan Lefter Küçükandoniadis, mesleğinde 'çekirdekten yetişme' dedikleri insanlardandı. Zamanımızın kontrolden yoksun iş piyasasında, durum değerlendirmesini iyi hesaplamış ve kısa sürede kalkınıvermişti. Maddi durumu düzeldikçe, adı bir başka şekilde söylenir olmuştu...

Etrafındaki akıl hocalarından biri, birgün kulağına şu öneriyi fısıldayıvermişti: "Gel seni bizim kulübe başkan yapalım...". "Ama ben spordan anlamam ki" diyecek olmuş; 'akıl hocası' tarafından, 'Günümüzde spor kulüplerine yönetici olabilmek için sadece paralı olmanın yeterli olduğu' anlatılmıştı kendisine.

Lefter Küçükandoniadis, '50 milli maç' oynayarak Türk futbol tarihinde ilk kez altın madalya almaya hak kazanmıştı (solda; Lefter, arkadaşlarının omuzlarında ve altta; adına düzenlenen törende parlamenter Kemal Satır ile).

Bir ay içinde, ilk önce kitabına uydurularak üyelik işlemleri tamamlanmış ve ardından da başkan namzedi olarak basına tanıtılmıştı. Kulağına fısıldandığı gibi, 'şampiyonluklarla beraber modern tesisler' vaat etmiş, 'Sesimizi Avrupa sahalarında da duyuracağız' demişti... Onu bu işe soyunduranlar, Galatasaray ile özel bir maç da ayarlamışlar ve kendisini takımı tanıması için İnönü Stadı'na getirmişlerdi.

Profesyonel takım maçı öncesinde, Sarı-Lacivertli genç takıma da maç bağlanmıştı. Gençler sahaya çıkarken, stadı dolduran seyirciler büyük bir sürprizle karşı karşıya kalmışlardı: Fenerbahçe Genç Takımı'nın başında 'kaptan' olarak sahaya çıkan 45 küsur yaşındaki oyuncuyu bir yerlerden tanıyorlardı... Gençlere taş çıkartacak kadar dinamik ve hareketli olan bu yaşlı futbolcu, yaptığı 'dribling'lerle, genç takım arkadaşlarına attığı mili metrik paslarla o güne damgasını vuruyordu...

Stadı dolduranlar, kısa zamanda bu müstesna oyuncunun gerçek kimliğini tespit etmişlerdi. 'Haydi bastır!.. Futbolumuzun ordinaryüsü!..' nidalarının statta yankılanmaya başladığı dakikalarda, şeref tribününde oturan yeni başkan, yanındakilere şunları fısıldıyordu, futbol dünyasından bi'haber olarak: "Kim bu genç yetenek yahu?.. Müthiş çalımları var, ilerde büyük işler yapabilir... Onu hemen profesyonel yapalım!"

Hayret nidaları arasında, bu bilgisizliğe isyan eden biri söze girmiş ve "Başkan, o meşhur Lefter... Türk futbolu*nun ordinaryüsü...*" *demişti* kızgınlıkla... Bu anlattığımız, İnönü Stadı'nda yaşanan gerçek bir olaydı... ■

merakediyorum@googlegroups.com

60'lı yılların unutulmaz filmleri

'Devr-i siyah-beyaz'

Siyah-beyaz sinemamızın altınlar, gümüşler devriydi 60'lı yıllar... Renkler siyah-beyazdı; ama gönüller, dilekler renkliydi. O yıllarda, 'film bitti' dendiğinde, hep bir başka filmin sıcak duygu çiçekleri açardı gönüllerimizde...

'Film Bitti' TRT 2 ekranlarında

TRT'nin yapımcı-senarist ve yönetmenlerinden Füsun Koyutürk'ün hazırladığı 'Film Bitti' adlı altı bölümlük belgesel, TRT 2 ekranlarında izleyiciyle buluşuyor. Türk sinemasındaki 60'lı yılları siyah-beyaz karelerde yansıtan belgeselin ilk bölümü, 11 Mayıs'ta yayınlandı. Belgeselde, dönemin ünlüleri 'dönemlerini' anlatıyorlar; filmleri, bölümler halinde hatırlanıyor. Yapım, 60'lı yılların sosyal şartlarını, yaşam tarzını ve psikolojisini de ekrana yansıtıyor. 'Film Bitti', 1-5 Ekim 2004 tarihleri arasında, 41. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde, sinema salonlarında da seyircisiyle buluşacak ve bir fotoğraf sergisiyle de canlandırılacak.

FÜSUN KOYUTÜRK

'Türkiye'yi temsil edemez' damgasıyla, yurt dışına çıkışı dönemin hükümeti tarafından yasaklanan 'Susuz Yaz' filmi, 1964'te Berlin'de 'Altın Ayı' kazandığında, bu Türkiye'nin uluslararası arenada aldığı ilk sinema ödülü olmuştu.

Metin Erksan'ın yönettiği bu filmle '14. Uluslararası Berlin Film Festivali'nde kazandığımız başarıdan tam kırk yıl sonra, aynı ödül bir kez daha bir Türk yönetmenin oldu. Yönetmen Fatih Akın, 'Duvara Karşı' ile, bu kez 54. Uluslararası Berlin Film Festivali'nde birinci olarak 'Altın Ayı' ödülünün sahibi oldu. Siyah-beyaz devre ait bu güzel olayı, bu kez de renkli film dünyasında yaşayarak o eski yıllara dönelim dedik biz de...

60'lı yıllarda kazandığımız bir diğer uluslararası başarı da, az duyurulmasına rağmen, bir komedi filmine aitti. 239 filmin çevrildiği 1966 yılında, yurt dışından gelen bu ödül 'Gümüş Ağaç' idi. İtalya, Bordighera - Sanremo'da düzenlenen 'Komik ve Mizahi Film-

ler' (Festival int.le del Film Comico e Umoristico) yarışmasında, Sadri Alışık ile Ayla Algan'ın başrolünü oynadığı ve yönetmenliğini Atıf Yılmaz'ın üstlendiği 'Ah! Güzel İstanbul' adlı film, ikincilik ödülünü almıştı.

İçki yüzünden her şeyini yitiren ve 'İstanbul Hatırası' yazılı panosu önünde fotoğraflar çeken 'İstanbul efendisi' Haşmet'i, Sadri Alışık canlandırır 'Ah! Güzel İstanbul'da. 'Gönlü güzel' İstanbul sevdalısı Haşmet'le, fakir yaşamından ancak 'artist' olarak kurtulacağına inanan ve evinden kaçan, sonra da 'kötü yola' sürüklenen Ayşe Goncagül'ün (Ayla Algan) traji- komik hikayesidir anlatılan. İstanbul, Haşmet'in ağzından, "Gerçekte kaldı mı bilmem, ama benim gönlümde hâlâ güzel bir İstanbul yaşar" diye anılır filmde. Ve Sadri Alışık'ın o güçlü, içten, sıcacık sesinde, bir kez daha özletir İstanbul kendini...

1960'lı yılların başlarında, Türk sinemasının mekânları, İstanbul merkez ağırlıklıydı. 'Ah! Güzel İstanbul' filmi de bu dönemin önemli belgelerindendi. Filmler, çoğunlukla İstanbul'u yansıtırdı. Siyah-beyaz görüntüler, ya İstanbul'da başlardı, ya İstanbul'a gelişle... Kahramanlar da İstanbulluydu.

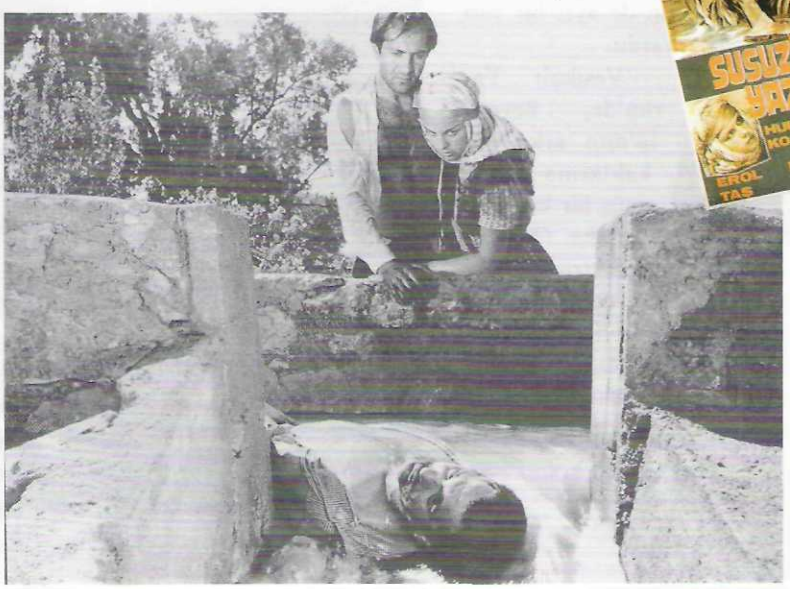

60'lı yılların siyah-beyaz Türk sinemasında, ünlü 'artistleri' bir araya getiren sahnelerin fonunda, genellikle İstanbul vardı (sol sayfada, Türkan Şoray). Siyah-beyaz bir karede Hülya Koçyiğit ve Ediz Hun (solda).

Amerikan model dolmuşları, boş caddeleri, Boğaz Köprü'süz Boğaziçini, gecekondulaşmanın başlangıcını, yeni yeni apartman dairelerini görürüz bu filmlerde. İnsanlardaki, zenginleşme isteğinin ilk belirtileri, sosyal değişiklikler, bugün seyredildiğinde, daha net anlaşılır bu görüntülerde. Bu filmlerin şehrinde, hem de her köşesinde, film gibi hayatlarıyla pek çok karakter, birbirinden çarpıcı öyküler yer alır...

Altmışlı yılların başlarında, İstanbul'un nüfusu bir milyona henüz ulaşmıştır. Yollarda İstanbullular vardır sadece. Tramvayların en yük-

Metin Erksan'ın yönettiği 'Susuz Yaz', 1964'te Berlin'de 'Altın Ayı' kazandığında, bu Türkiye'nin uluslararası arenada aldığı ilk sinema ödülü olmuştu (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Konsomatris ile mahalle manavının imkânsız aşkı

'Vesikalı Yarim'de, iki çocuk babası manav Halil (İzzet Günay) konsomatrislik yapan Sabiha'ya (Türkan Şoray) aşıktır... Ömer Lütfi Akad'ın yalın dili, güçlü gözlemleri doğrultusunda çekilen film, sonu mutlu bitmeyen bir aşkı anlatır; sosyolojik açıdan 'imkansız' bir aşka tanık olur İstanbul sokakları...

sek sesi ise sadece 'çın çın'dır. Bugün, sınırları arasındaki mesafeleri aşmak için saatler harcanan İstanbul; o yıllarda Mecidiyeköy ile Topkapı arasındaki bir alandan ibarettir.

İstanbul'a hakim yeşillikler ve doğa, filmlerde kendini gösterir. Havasının güzelliğini ise yaşayanlar bilir... Apartman bacalarından çıkan dumanlar, arabaların egzozlarından dağılan o gazlar, İstanbul'u istila etmemiştir henüz. Sonra yavaş yavaş, köyden kente yani İstanbul'a uzanan göç dalgasını görürüz filmlerde. Giderek değişmekte olan gece hayatıyla, romantik aşklarıyla, davet eder insanları İstanbul. En büyük aşk melodramları bu şehrin sokaklarında yaşanır. Yani İstanbul, her şeyiyle İstanbul'dur siyah-beyaz karelerde...

İnsanımız, melodramlardaki yaşamlara da çok büyük ilgi gösterir o yıllarda. Kendisini filmin ayrılmaz bir parçası olarak gören ve o filmle yaşayan Türk insanın gözünde, 'Vesikalı Yarim' filminin de ayrı bir yeri vardır.

'Vesikalı Yarim'de, Beyoğlu'nun arka sokaklarına düşmüş bir kız olan Sabiha (Türkan Şoray) konsomatrislik yapmaktadır. İki çocuk babası manav Halil de (İzzet Günay) onun aşkıdır. Halil'in küçük, esnaf dünyası da hemen Kasımpaşa'dadır. Ömer Lütfi Akad'ın yalın dili, güçlü gözlemleri doğrultusunda çekilen film, sonu mutlu bitmeyen bir aşkı anlatır; sosyolojik açıdan 'imkansız' bir aşka tanık olur İstanbul sokakları...

'Vesikalı Yarim', 5. Antalya Film Şenliği'nde, 1968'in en başarılı filmi olur. Şenlikte, En Başarılı Senaryo ödülü Safa Önal'a, En Başarılı Kadın Oyuncu ödülü de Türkan Şoray'a verilir. Aynı film, 2002 yılında, Roma Film Festivali'nde, Türkan Şoray'a bir onur ödülü de kazandırır. Festival kapsamında bir hafta süreyle gösterilen film, bunca yılın ardından, büyük bir katılım ve beğeniyle izlenir.

İtalyan seyircileri gözyaşlarına boğan 'Vesikalı Yarim' böylece, hâlâ duygu adına insanlara yükleme yapabilme gücüne sahip filmlerden biri olduğunu kanıtlar...

KRALLARIMIZ VE SULTANLARIMIZ

Siyah-beyaz sinemamızda, 50'lerde Cahide Sonku ile başlayan 'star' döneminden hemen sonra, yeni yeni 'yüzler' görünmeye başlar perde-

Muhterem Nur ve 60'lı yılların ünlü çocuk yıldızlarından Zeynep Değirmencioğlu, 'Ayşecik' filminde (sağda).

Salih Tozan ve Rüya Gümüşata, 'Kırık Çanaklar'da (solda). Belgin Doruk ve Metin Serezli, 'Güzel Bir Gün İçin' adlı filmde (altta).

de. Bu yüzler, 60'lardan itibaren, birden bire çoğalır ve benimsenir. Pek çoğunun ayrı ayrı, 'film gibi' hikayeleri vardır, 'starlık' öncesini kapsayan. Kimisi figüranlıktan gelmiştir setlere, kimisi 'artist' dergisi yarışmalarından.

Küçük bir 'sinema ordusu' oluşur birden bire. Çoğu kendine bir yer bulur ve çok da sevilir. Başroller, yardımcı roller, kötü adamlar, şuh kadınlar, çocuk yıldızlar, şarkıcılar ve futbolcularla dolu bir çok film çevrilir...

Ayhan Işık 'kral'ımız, Türkan Şoray 'sultan'ımız olur. Onlarla aşık olur ve aşk acısını onlarla tadarız. Kralları-mız ve sultanlarımız, rollerini diğer oyuncularla birlikte öyle güzel paylaşırlar ki, sinema perdesi, masal dünyamız oluverir birden.

Evet... 60'larda siyah-beyaz sinemamız Muhterem Nur, Muzaffer Tema, Orhan Günşiray, Eşref Kolçak, Belgin Doruk, Türkan Şoray, Ayhan Işık, Sadri Alışık, Ekrem Bora, Fatma Girik, Murat Soydan, Selda Alkor, İzzet Günay, Ediz Hun, Yusuf Sezgin, Cüneyt Arkın, Filiz Akın,

Göksel Arsoy, Sema Özcan, Hülya Koçyiğit,Kenan Pars, Tamer Yiğit, Kuzey Vargın, Neriman Köksal, Sevdağ Ferdağ, Lale Oraloğlu, Çolpan İlhan, Tanju Gürsu, Pervin Par, Nilüfer Aydan, Yılmaz Duru, Efkan Efekan, Fikret Hakan, Murat Soydan, Kar-

merakediyorum@googlegroups.com

Ediz Hun ve Selma Güneri 'Son Kuşlar'da (üstte). 'Ayşecik Şeytan Çekici' filminde, Belgin Doruk, Eşref Kolçak ve Zeynep Değirmencioğlu (sağ altta).

tal Tibet ve Süleyman Turan gibi başrol ve yardımcı rol oyuncularıyla, zengin bir kadroya ulaşır.

Perdede ağlayıp gülen bu oyuncular, karakter ve komedi rollerinde, bazen dedemiz, ninemiz, babamız, annemiz olurlar, bazen de kardeşimiz, bacımız... Tabi, hiç sevmediğimiz 'kötü' adamlar ve 'yuva yıkan' kadınlar da vardır. Bir de, esas kadın ve esas oğlanın, ellerinden kurtulabilmesi için dua ettiğimiz 'bar sahipleri' ve 'fedaileri'...

Bu kadar korku içinde, bizi güldürmeyi başaran o komedyenleri de hep sevgiyle kucaklarız; Hulusi Kentmen, Salih Tozan, Kadir Savun, Ali Şen, Turgut Özatay, Hüseyin Baradan, Ahmet Tarık Tekçe, Necdet Tosun, Suphi Kaner, Vahi Öz, Feridun Karakaya, Sami Hazinses, Suna Pekuysal, Öztürk Serengil, Münir Özkul, Mualla Sürer, Danyal Topatan ve Aliye Rona'yı...

Şarkıcı artistlerimiz, filmlerinde bizlere bol bol şarkı söylerler. Sevdiğimiz bir şarkıcının konserine gider gibi gideriz filmlerine. O yıllarda, televizyon henüz yaygınlaşmamıştır; bugün ekranları kaplayan 'klip'lerinse sözü dahi edilmez. Dolayısıyla, konserine gitme olanağı bulamayanlar için, bu 'şarkıcılı filmler', biçilmiş kaftandır. Sahnede Zeki Müren, Gönül Yazar, Ajda Pekkan ya da Erol Büyükburç vardır...

Bir de 'çocuk yıldızlarımız' vardır ki; hepsi kendi evladımız gibidir. 'Ellerimiz beyaz perdeye değebilse de bir çırpıda kurtarıversek onları kötü adamlardan' diye düşünürüz. Ve hemen çocuklarımızın kulaklarına fısıldarız: "Bak evladım, bu adamlar kötü adamlar, onlar gibilerin yanına sakın yaklaşma!". Perdedeki küçük Zeynep Değirmencioğlu (Ayşecik), Ömercik ya da Parla Şenol'dur çoğu zaman...

Duygusal filmlerin ve komedi filmlerinin yanı sıra, Anadolu'nun sosyoekonomik yapısını yansıtan olaylar da bir çok filme konu olur bu dönemde. 'Susuz Yaz' ve 'Yılanların Öcü' gibi filmler, başlı başına birer sinema olayı olarak, 60'lı yıllarda gişe rekorları kırarlar ve seyircinin hafızalarına kazınırlar.

Türk sinemasının bu dönemi, halkın sinemayla kucaklaştığı bir tarihi anlatır. Sinema, halkın en önemli sanatsal olaylarından biri haline gelir. Gişeler

devamlı doludur. 60'lı yıllarda, tam 1683 filmin vizyona girmesi, bu durumun doğal bir sonucu gibidir.

'SİZE BABA DİYEBİLİR MİYİM AMCA?..'

'Artistleri' bir yana, senaryolarıyla, yönetmenleriyle, birçok ölümsüz filme imza atıldı siyah-beyaz Türk sinemasında. Unuttuklarımız neydi, nelerin özlemini duyuyorduk, hangi duygularımızın beyaz perdeye yansımasıydı bu filmler ve hayatın hangi tarafıydı?..

Öyle filmler vardı ki, bir dizi gibi devam ederdi. Belgin Doruk ile 'Küçük Hanım'lar, Zeynep Değirmencioğlu ile 'Ayşecik'ler, Feridun Karakaya ile 'Cilalı İbo'lar, Sadri Alışık ile 'Turist Ömer'ler, unutulmayan film serileriydiler.

Vahi Öz'ün 'Bedia'sı, Öztürk Serengil'in 'Yeşşe'si, Sadri Alışık'ın 'Turist Ömer derler benim adıma' nakaratları; çocuk yıldızların 'Size baba diyebilir miyim amca' gibi cümleleri veya çaresiz bir babanın çocuğuna 'Senin annen bir melekti yavrum' demesi; o yılların sinemasında seyirciyi bazen güldürür, bazen de hüzne boğardı.

'Unutulmayan filmler ve yönetmenleri' dersek, kimler aklımıza gelmez ki: Susuz Yaz, Acı Hayat, Yılanların Öcü (Metin Erksan); Yalnızlar Rıhtımı (Ö.Lütfü Akat); Ayşecik, Kırık Çanaklar, Ağaçlar Ayakta Ölür (Memduh Ün); Otobüs Yolcuları, Karanlıkta Uyananlar (Ertem Göreç); Gurbet Kuşları (Halit Refiğ); Hepimiz Kardeşiz, Şepkemin Altındayım (Ülkü Erakalın), Ah! Güzel İstanbul, Keşanlı Ali Destanı (Atıf Yılmaz); Horoz Nuri, Turist Ömer (Hulki Saner)...

Siyah-beyaz karelerde yakalamayı başardık renkleri ama, hiç bir şeyin filmlerdeki o sıcaklığı getiremeyeceği gerçeğini geç fark ettik. Perdedeki o sese ve sahneye takılıp kaldık:

"Gerçekte kaldı mı bilmem, ama benim gönlümde hâlâ güzel bir İstanbul yaşar..." ■

Ertem Göreç'in yönettiği, 1964 yapımı 'Kızgın Delikanlı' filminde, Türkan Şoray, Göksel Arsoy ile birlikte (solda). Kartal Tibet ve Hülya Koçyiğit, arka fonu yine İstanbul olan bir film sahnesinde (sol altta).

merakediyorum@googlegroups.com

1800'lü yılların sonunda, bol kesim bisiklet pantolonları moda olur...

Ulaşımın en 'tutumlu' hali

Bisiklet

Tasarımcılar, Leonardo'nun 1490'lı yıllarda çizdiği bisikleti gerçekleştirebilme yolunda, 400 yıl boyunca çabalayıp durdular; bisikletin günümüzdeki formuna ulaşması için, 'Peni-Çeyrek Peni' gibi 'garip' yollardan geçildi...

FATİH TOPTAN

Fizik profesörü John Lenihan, 'Bilim İş Başında' adlı kitabında (1999, TÜBİTAK Yayınları), bisikletin esas çekiciliğini, biftek ve şarap, balık ve kızarmış patates ya da sürücünün hoşlandığı başka bir yakıtla çalışabilmesinden aldığını belirtir ve ekler: Bisiklet, aynı zamanda bir teknoloji şaheseridir!..

Lenihan, bu sözleri, 20. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren sıkça gündeme gelen yakıt sıkıntısı ve verimlilik kavramlarını düşünerek sarf etmişti. Zira, bisiklet süren bir insanın, hareket eden tüm canlı ve makinelerden daha az enerji tükettiği saptanmıştır.

Tabii ki, ilk bisikletler tasarlanırken ve üretilirken, bu bilimsel bulguların hiç biri dikkate alınmamıştı. Peki, ilk bisiklet ne zaman yapıldı?.. Tarihin yazılı olmayan kısmını düşünürsek ve işin içine biraz da spekülasyon katarsak, bisikletin tarihini, pekâla tekerleğin bulunuşuna kadar götürebiliriz... Yazılı tarihe başvurduğumuzda ise durumun pek açık olmadığını; 'ilk bisiklet' tanımlamasının, tarih kitaplarında değişik isimlerle

yan yana yer aldığını görürüz. Biz, bu 'kavgalara' girmeden, bisikletin gelişimindeki önemli noktalara, kronolojik bir sıralamayla bakalım...

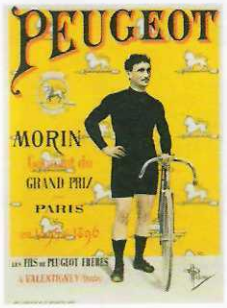
Leonardo da Vinci'nin 1490'lı yıllara ait çalışmalarında -doğruluğu tartışılsa da- bugünün bisikletine benzer bir çizime rastlanır. Ancak, Leonardo'nun pek çok çizimi gibi, bu tasarım da bilindiği kadarıyla, gerçeğe dönüştürülmemişti... Bundan tam 300 yıl sonra, 1790'da, Fransız zanaatkar de Sivrac'ın geliştirdiği 'koşma makinesi'ne rastlarız. 'Célérifére' olarak adlandırılan bu tasarım, iki tekerleğin bir direkle birleştirilmesinden ibaretti.

19. Yüzyıl'ın başlarında ise, pek çok kaynakta, bisikletin kökeni olarak gösterilen, Alman Baron Karl von Drais'in koşma makinesi ile karşılaşırız. Drais'in 1817'de geliştirdiği, tümüyle ahşaptan imal edilen ve sonraları 'Draisienne' adıyla anılacak olan bu 'koşma makinesi', de Sivrac'ın makinesine çok benziyordu. Ancak çok önemli bir farkı vardı; makinenin ön tekerleği sabit değil, yönlendirilebilirdi. Bir ulaşım aracı olarak pek de randımanlı olmayan 'Draisienne', daha çok, üst sınıftan gençler için bir eğlence aracı olarak rağbet görmüştü ve pek çok taklidi yapılmıştı...

1839, bisikletin evrimsel gelişimi içinde önemli bir yıldır; İskoç demirci Kirkpatrick MacMillan, arka tekerleğe bağlanan ve döndüren krank düzenekli, pedallı ilk bisikleti geliştirir. Pek çok kaynakta bisikletin gerçek mucidi MacMillan olarak gösterilse de, onun bu tasarımı, İskoçya dışına pek çıkamaz... Bu yüzden, Fransız Pierre Michaux ile oğlu Ernest Michaux'yu, 1850'li yıllarda geliştirdiği pedallı model sayesinde 'bisikletin babası' olarak niteleyen pek çok kişi vardır. 'Velocipéde' (velespit) olarak anılan bu modelde, gövde ve jantlar tahtadan, tekerlek ise metalden imal edilmişti ve pedal direkt olarak ön tekere bağlıydı. Bu yüzden, pedal bir kez döndürüldüğünde, ön te-

Leonardo da Vinci'nin, 1490'lı yıllara ait çalışmalarında, bugünün bisikletine benzer bir çizime rastlanır (sol sayfada).

1880 yılına ait bir fotoğrafta, o dönemde yaygınlaşan 'Penny Farthing' kulüplerinden biri (sol üstte). **1920'li yıllardan bisiklet ilanları** (üstte ve solda). **1890'da, 'Penny Farthing'i ile poz veren bir bayan** (solda).

Baron Karl von Drais (sol üstte) **ve geliştirdiği 'koşma makinesi'** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

1869'da, New York'ta bir 'velespit' okulu (sağda).

kerlek de bir kez dönüyordu ve dolayısıyla, 'velocipéde'in hızı ön tekerleğin büyüklüğüyle doğru orantılıydı.

'Velocipéde', bisikletin, ticari anlamda, tarihteki ilk başarısıydı ama hâlâ bazı eksiklikleri bulunuyordu. Her şeyden önce, pedal ön tekerleğe bağlı olduğu için, pek verimli ve süratli bir sürüş elde edilemiyordu. Bunun yanı sıra, tekerleklerin metal olması, parke taşı yollar düşünüldüğünde, konforsuz bir sürüş sunuyordu.

'Velocipéde'in, ticari başarısını sürdürmek isteyen imalatçılar ve tasarımcılar, bu handikaplar üzerinde çalışmalarını sürdürerek, daha uygun modeller için çeşitli geliştirmeler yapıyorlardı. Hızı artırmak için ön tekerler büyüyor, tekerlek ağırlığını azaltmak için metal tellerle gövdeye bağlanan jantlar kullanılıyordu. Bu gelişmelerin tümü, İngiliz mühendis James Starley'in, 1871'de geliştirdiği 'Peni-Çeyrek Peni' (Penny Farthing) modelinde vücut buluyordu. Ön ve arka tekerlekler arasındaki fark, bu modelde en çok göze çarpan noktaydı. İngiliz bozuk paraları peni ve çeyrek peni (farthing) arasın-

Bisiklet gelişiyor, bisiklet sporu dünyaya yayılıyor...

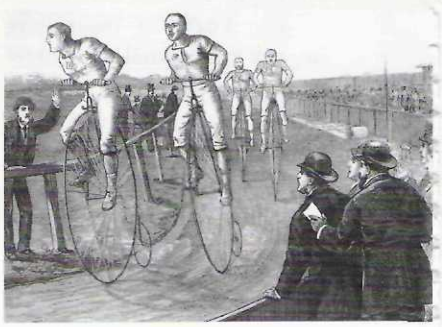

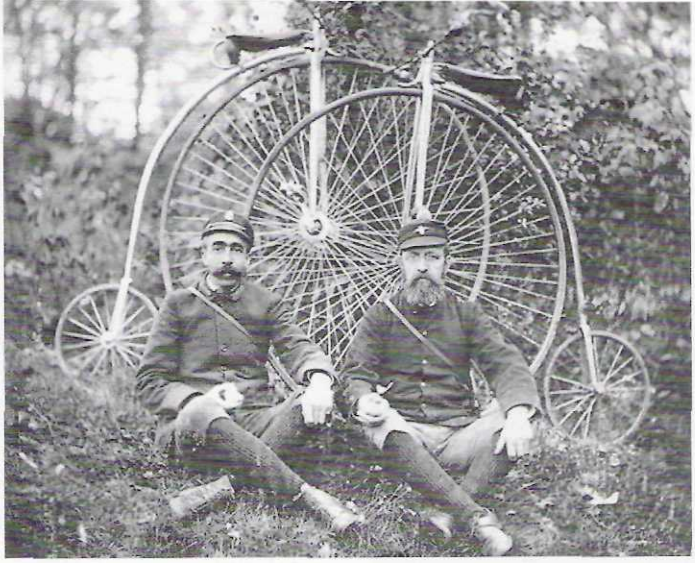
Tarihte, bisikletine ve gücüne güvenen iki kişi ilk kez bir araya geldiğinde, muhtemelen yarışmayı da düşünmüşlerdi. Resmî olarak tarihe düşen ilk bisiklet yarışı, 1869'da Paris ile Rouven şehirleri arasında yapılır *(sağda ve sağ üstte; dönemin illüstrasyonlarında)*. James Moore isimli bisikletçi, 126 kilometrelik bu yarışı 10 saat 23 dakikada tamamlar ve böylece, bisiklet resmen bir spor haline gelir. İlk sürat yarışması da yine Fransa'da, 1888'de, Tullier şehrinde yapılır. Bisikletin olimpiyat oyunlarına girişi ise 1896 yılında gerçekleşir.

1891'de düzenlenen Bordeux Paris yarışı, uzun etaplı turların ilk örneğidir. 1903'te düzenlenmeye başlanan Fransa Turu ise, günümüzde de, kendi branşında dünyanın en önemli yarışmasıdır ve her yıl büyük bir ilgiyle izlenir *(solda; 1903'teki ilk Fransa Turu'nun galibi belirleniyor)*.

1881'de kurulan Fransa Bisiklet Federasyonu ile başlayan örgütlenme, dünyada, günümüzde, profesyonel bisikletçilerin bağlı olduğu Uluslararası Bisiklet Federasyonu (FICP) ve amatör bisikletçilerin bağlı olduğu Uluslararası Amatör Bisiklet Federasyonu (FIAC) ve pek çok alt örgütle, bisiklet sporuna hizmete devam ediyor...

Bisiklet sporunun Türkiye'deki tarihi ise

1890 tarihli bir fotoğrafta, 'Penny Farthing'lerinin önünde dinlenen postacılar (solda).

daki boyut farkına benzetilerek ona bu ad takılmıştı.

Arka tekerleğin dört katı çapa sahip olan ön tekerleği, tüp şeklindeki yalın metal iskeletiyle ve kauçuk lastikleriyle 'Peni-Çeyrek Peni', bisiklet tasarımında hızlı ve verimli modellere giden yolda önemli bir aşamaydı. Ancak, hâlâ aşılması gereken önemli sorunlar vardı; bisikletin bu mevcut yapısı, binmeyi zor hale getiriyor, düz yol dışında sürüşü zorlaştırıyor, daha da önemlisi, aniden durma gerektiren durumlarda, bisikletten düşmeyle sonuçlanan kazalara yol açabiliyordu. Bu sebeplerle, tasarımcılar, daha güvenli sürüş imkanı tanıyan modellerin peşine düştüler.

Lawson tarafından 1874'te geliştirilen 'güvenli bisiklet'te, hareket bir dişli ve zincir takımı aracılığıyla arka tekerleğe aktarılıyor, tekerlek çapları eşitleniyordu. Bu yeniliklere bir de veteriner John B. Dunlop tarafından geliştirilen şişme lastikler eklenince, önceki modellerin pabucu dama atıldı ve bisiklet, bugünkü formuna neredeyse erişmiş oldu. Bundan sonraki gelişmeler, vi-

Selanik'te yapılan yarışlara dayanır. İlk kez, Fenerbahçe Spor Kulübü çatısı altında kendisine yer bulan bisiklet sporu, bu sayede 1912'de İstanbul'da düzenlenen yarışlarda karşımıza çıkar.

1923'te, Türkiye İdman Cemiyetleri Federasyonu'na bağlı olarak Bisiklet Federasyonu kurulur; federasyonun ilk başkanlığına da, Türkiye'de bisiklet sporunun temelini atan kişi olarak gösterilen Muvaffak Menemencioğlu getirilir.

Türk bisikletçileri, olimpiyatlara ilk kez 1924'te düzenlenen Paris Olimpiyat Oyunları'nda katılacaklardır; ama, Paris'te, özel yarışma bisikletleri bulunamadığından bu gerçekleşemez. Yarışlara katılamayan Türk bisikletçiler, federasyon başkanı Muvaffak Menemencioğlu'nun girişimleriyle, bisiklet mekanizmasını daha yakından tanımaları amacıyla, Paris'teki bir bisiklet fabrikasında staj yaparlar.

Bu stajyerler arasında bulunan Cavit Cav *(sağda; 1927'de bir yarışta)*, Paris Olimpiyatları'ndan sonra, Bisiklet Federasyonu tarafından düzenlenen ilk İstanbul ve Türkiye Bisiklet Şampiyonaları ile ivme kazanan bisiklet sporunda ön plana çıkan isimlerden olur ve Türkiye'nin ilk şampiyonluklarını kazanır.

Türkiye'nin ilk uzun etaplı turu, 1928 Olimpiyatları'ndan sonra düzenlenen Ege Turu olur. 1963'te etaplar halinde düzenlenen Marmara Turu ise, daha sonra Cumhurbaşkanlığı Türkiye Bisiklet turu adını alarak uluslararası nitelik kazanır.

merakediyorum@googlegroups.com

1937'de, Washington'da bir bankanın güvenlik görevlileri bisikletleriyle (sağda). 1950'li yıllarda Cambridge caddelerinde bisiklet trafiği (altta).

tes sistemlerinin geliştirilmesi hatta otomatikleştirilmesi ve bisikletin ağırlığını azaltan malzemelerin kullanılması şeklinde oldu...

Burada akla şu soru geliyor: Tasarımcılar, Leonardo'nun 1490'lı yıllarda çizdiği bisikleti gerçekleştirmek için neden 400 yıl boyunca çabalayıp durdular?.. Leonardo'nun çiziminin doğru olmadığını kabul etsek bile; bugün pek çok kişiye basit görünen bir yapıya sahip olan bisikletin son formuna ulaşması için neden 'Peni-Çeyrek Peni' gibi 'garip' yollardan geçildi?..

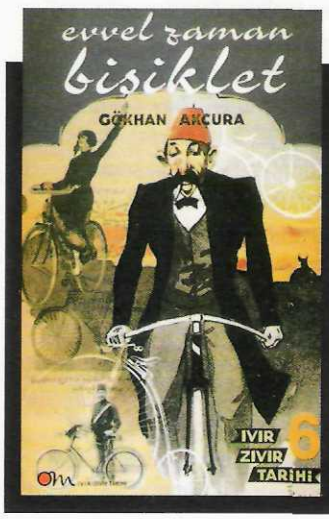
Teknolojinin gelişiminde, uygun malzemeleri üretebilmek, çoğu zaman kilit rol oynar. Drais'in koşma makinesini tasarladığı yıllarda metalurji ona metal konstrüksiyonları ince ve hafif bir şekilde üretebilme imkanı verseydi, muhtemelen o da ahşap yerine metali tercih edecekti. Ve yine Michauxlar, yükü taşıyabilecek kadar kuvvetli ve ince yapıda zincir ve dişli üretebilme imkanına sahip olsalardı, muhtemelen, 'velocipéde'te pedalı ön tekerleğe bağlamayacaklardı. Böylece, ön tekerleğin büyük olarak imal edilmesi gerekmeyecek ve bisiklet ideal formuna yıllar öncesinde kavuşmuş olacaktı...

Teknoloji, insanın üretmeye başladığı günden bu yana, uygun ürünleri geliştirmek için malzeme bilimcilerinin uygun malzemeyi üretmesini bekliyor. Anlaşılan, Leonardo gibi dahi tasarımcıların taleplerine cevap verebilmeleri için, metalurjistlerin ve malzeme bilimcilerinin daha çok çalışması gerekiyor!

BİSİKLETİN ANADOLU SERÜVENİ

Bisikletin Anadolu yollarındaki hikâyesiyle ilgili bilgiyi, 'Evvel Zaman Bisiklet' isimli kitabında, Gökhan Akçura kapsamlı olarak sunuyor. Buna göre, bisiklet Anadolu topraklarına ilk kez, 'Mösyö Tomas Stefans' isminde bir Amerikalı seyyah ile girmişti. Tarik gazetesinde, 31 Ağustos 1885 tarihinde çıkan habere göre, bu Amerikalı 'velespid' ile önce İstanbul'a gelmiş, oradan İzmit'e geçmiş ve beş günlük bir yolculuktan sonra Ankara'ya ulaşmıştı. Kentte, 'Vali

Odeon firmasının 1952 almanağından bir bisiklet ilanı (sağda, ortada).

'Evvel Zaman Bisiklet'

Gökhan Akçura, Om Yayınevi'nden 'Ivır Zıvır Tarihi 6- Evvel Zaman Bisiklet' adlı çalışmasında (İstanbul, 2003), bisikletin Türkiye topraklarındaki serüvenini pek çok yönüyle aktarıyor. Meraklıları, bu kitapta, İstanbul'daki ilk bisiklet yarışlarından, 'Türk sinemasında bisiklet'e kadar, pek çok detayı bulabilirler.

Paşa Hazretleri, memurlar ve bini aşkın Ankaralının' yollara çıkarak seyrettiği 'Mösyö Tomas Stefans', Ankara'da vali ve görevlilerle vedalaşarak Yozgat'a geçmişti...

İstanbul'a ilk bisiklet -bisikleti getiren ve İstanbullular arasında yayan ithalatçı tüccarın adı tam olarak tespit edilemese de- 1890'da gelmişti ve sonraki 5 yıl içinde yaygınlaşmıştı. Gazete ve dergilerde haberlerine sıkça rastlanan bisiklet, Türkiye'de ilk kez, 1900 yılında bir kitaba konu oluyordu. Bu kitap, Ahmed Tevfik'in, bisikletli bir gezinin öyküsünü anlattığı 'Velosiped ile Bir Cevelan' isimli kitabıydı.

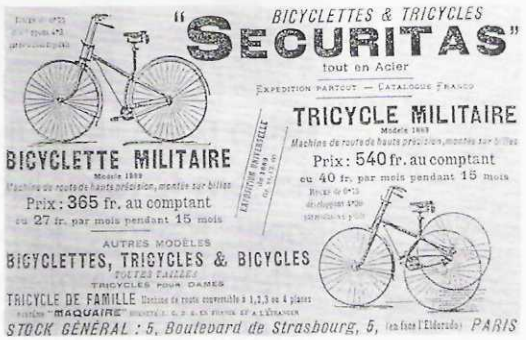
'Evvel Zaman Bisiklet'in sayfalarını çevirmeye devam ettiğimizde, 1913 tarihli zabıta talimatnamesinde, bisikletin bir taşıt olarak resmen tanındığını görüyoruz. Bisiklet; taşıt, eğlence ya da spor amaçlı kullanımlarının yanında, Osmanlı döneminden itibaren, çeşitli dönemlerde, ordu, polis teşkilatı ve PTT gibi kurumlarda da kullanılmıştı.

İlk bisikletler, direkt olarak yurtdışından sipariş ediliyordu. Ancak 1896'dan itibaren İstanbul'da üç farklı yerde; Bortoli Kardeşlerin Beyoğlu'ndaki Bonmarşe Mağazası'nda, Edmond Karvana'nın Yüksek Kaldırım'daki İngiliz Mağazası'nda ve Bahçekapı'daki Orozdibak'ta bisiklet satılmaya başlandığını görüyoruz... Türkiye'de üretilen bisikletlere binmek için de uzun yıllar beklememiz gerekmiş. Bisiklet sporunun Türkiye'deki ilk dönemlerinin önemli isimlerinden Cavit Cav, bir süre çocuk bisikleti ve çocuk arabası üretmiş ve ardından 1961'de, Gayrettepe'de bir bisiklet fabrikası kurmuş. Ancak bu fabrikanın ömrü çok kısa olmuş. Bu nedenle, İzmir Bornova'da, 1963'te kurulan ve yıllık 12 bin adet bisiklet üretim kapasitesiyle faaliyetine başlayan 'Bisan', Türkiye'nin ilk bisiklet fabrikası olarak kabul edilir...

Bisiklet, büyük kentlerin karmaşık trafiğinde alternatif bir araç olma şansına sahipken, günümüz Türkiye'sinde daha çok eğlence amaçlı kullanılıyor. Oysa bizler, Lenihan'ın sözünü ettiği 'biftek ve şarap, balık ve kızarmış patates' gibi yakıtlarından daha verimli pek çok 'yakıt'a sahibiz! ■

'Zabitlerin bisiklet talimleri' (en üstte). **1880 tarihli 'De Paris à Constantinople' rehberinden bir *bisiklet ilanı*** (üstte). **14 Nisan 1938 tarihli 'Karikatür' dergisinin kapağı** (sol üstte). **Türkiye'de bisikletle ilgili ilk kitap olan 'Velosiped ile Bir Cevelan'** (solda). **Bisan'ın ürettiği ilk çocuk bisikletlerinden 'Hüdaverdi'nin bir ilanı** (en solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Pavlov ve köpekleri

1890'larda, Rus İmparatorluğu'nun en modern fizyoloji laboratuarının başına geçen Pavlov; 'köpekleri' ve 'şartlı refleks' kavramlarıyla, 'bilim tarihinin unutulmaz isimleri' arasına girmiştir...

FATİH TOPTAN

İvan Pavlov, bir mektubunda eşine, "İnsan yaşamının bilimi nerede?" diye soruyordu. Bu soruya, Hippokrates ile verilmeye başlanan bilimsel cevaplar, 17. Yüzyıl'dan itibaren çağdaş fizyoloji deneyleriyle aranır olmuştu. Bugün de 'fizyoloji deneyleri' denilince, 'köpekleri' ve 'şartlı refleks' kavramlarıyla, akla gelen ilk isim Pavlov'dur...

Rusya'da, Ryzan adlı bir kasabada doğan Pavlov, 11 yaşındayken babası gibi papaz olmak üzere başladığı din eğitimine, 1869'da, St. Petersburg Üniversitesi'nde öğrenim görmek için son verir. Uzmanlık alanı olarak fizyolojiyi seçen Pavlov, 1875'e kadar, St. Petersburg Üniversitesi'nde öğrenimine devam eder. 1876'da, Çarlık Tıp Akademisi'ne başlar ve 1879'da buradan mezun olur. Kazandığı bir burs ile 1884'te Almanya'ya gider; 1886'ya kadar, burada ünlü fizyologlarla çalışma fırsatı bulur.

Boş fizyoloji profesörlüğü kadrolarına, etkili hocalarla çalışan fizyologların getirilmesi nedeniyle iş bulamayan Pavlov, 1881'de evlendiği eşi Serafima Vasilyevna Karçevskaya ile, bir dönem zor günler geçirir. Üstelik, ilk oğulları Vladi-

İvan Pavlov, Leningrad'daki Pavlov Enstitüsü'nde, bir ameliyatta (üstte). **Pavlov ve 1881'de evlendiği eşi Serafima Vasilyevna Karçevskaya** (sağ üstte). **Pavlov, 1920'lerin sonunda, Askerî Tıp Akademisi'ndeki öğrencileriyle** (sağda).

mir'i de aniden hastalanması sonucu kaybederler. Verdiği derslerle geçinmeye çalışan Pavlov, 1888'de, tıp profesörü Botkin'in laboratuarının başına getirilir; ama, bir süre sonra, burası da ona yetmemeye başlar. Kendi laboratuarında, kendi asistanları ile çalışmak isteyen Pavlov'un şans ayağına gelir: 1885'te, Çar III. Aleksandr'ın kuzeni Prens Aleksandr Petroviç Oldenburgski'nin katkılarıyla 'Deneysel Tıp Enstitüsü'nün kurulması için çalışmalara başlar. Önce enstitüyü planlayacak olan komisyona atanan Pavlov, sonra kendini enstitünün başkanlık görevinde bulur.

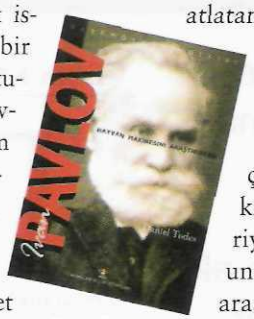
Pavlov, mide sıvısının, yiyeceklerin fiziksel baskısı sonucunda üretildiği görüşünü, yaptığı bir dizi deneyle çürütür. Yemek borularına ve midelerine bağladığı tüplerle, yemek midelerine ulaşmadığı halde, köpeklerin mide suyu salgıladıklarını görür.

Bu deneyler sırasında köpeklerin çeşitli koşulların etkisinde kalarak, aynı miktar yiyecek karşısında her zaman aynı miktarda tükürük salgılamadığını da tespit eder. Köpeklerin salgıladıkları tükürük miktarlarından yola çıkarak, köpeklerin duyularını çevresi hakkındaki önemli bilgilere dönüştüren süreçleri takip edebileceğini düşünür. Yeni laboratuarında bu konu üzerine çalışmaya başlayan Pavlov, yiyecek verilmeden önce birkaç dakika arayla zil çalındığında ve bu, yiyecek verilmeden önce tekrarlandığında, bir süre sonra, zilin çalışıyla beraber köpeğin tükürük salgılamaya başladığını görür. Pavlov, bu davranış biçimine 'şartlı refleks', bu davranış biçimini öğrenmeye de 'şartlanma' adını verir. Köpeğin, et yerken tükürük salgılaması ise 'şartsız refleks'tir...

I. Dünya Savaşı ve Ekim Devrimi, Rus halkıyla birlikte, Pavlov'u ve çalışmalarını da derinden etkiler. Pavlov, Bolşevikleri 'gerçekçi olmayan kuramların peşindeki insanlar' olarak görür. Büyük bir sefalet içine düşer; Haziran 1920'de, hükümete, hayatının sonlarına yaklaştığını, çalışmalarını bitirebilmek için yurtdışına yerleşmek istediğini belirten bir mektup yazar. Mektubu okuyan Lenin, Pavlov için, istediği tüm koşulların sağlanabileceği bir komisyon kurulmasını sağlar. Pavlov, hayatının sonuna kadar Sovyet rejimine muhalefetini sürdürür; ancak, devlet ona verdiği desteği hiçbir zaman kesmez. O da, diğer politikaları eleştirirken, devletin bilime verdiği desteği yadsımaz...

Pavlov, 1935'te, SSCB'de düzenlenen 15.Dünya Fizyologlar Kongresi'nden bir yıl sonra, 27 Şubat 1936'da, yakalandığı zatürree hastalığını atlatamayarak yaşama veda eder. 1904'te aldığı Nobel Tıp ödülü, fizyoloji alanındaki önemli çalışmalarını ve belki de en çok köpekleriyle, 'bilim tarihinin unutulmaz isimleri' arasında yerini alır...

Neden köpekler?..

Anadolu'da, Orta Taş Çağı'nda evcilleştirilen ilk hayvan olan köpek, insanlarla çok eskiye dayanan dostluğunun yanı sıra, fizyolojik deneylerde de sık sık kullanılıyordu. Pavlov da, deneyleri için, diğer hayvanlara göre daha sakin olması ve sindirim sisteminin insanınkine benzemesi nedeniyle, köpekleri tercih etmişti.

Пища, съедаемая собакой, не доходит до желудка и выпадает через отверстие в пищеводе. Но желудок — только под влиянием нервного возбуждения — выделяет желудочный сок.

Köpekleri kullandığı için, Rusya Hayvanları Koruma Derneği'nin eleştirilerine maruz kalan Pavlov, deneylerinde hayvanların zarar görmesi durumunda acı duyduğunu, ancak insanlık yararına buna katlandığını belirtmişti.

1949'da SSCB'de basılmış bir pulda Pavlov (solda, ortada). Pavlov'un yaşamına ilişkin daha detaylı bilgi, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları arasından çıkan 'İvan Pavlov – Hayvan Makinesini Araştırırken' adlı çalışmada bulunabilir (sol üstte). 1924 sonrasında, 'deneysel nevroz' araştırmalarına da başlayan Pavlov, 1929'da, bir fizyoloji kongresi için gittiği Amerika'da (solda, en üstte) ve 1925'te, asistanlarıyla bir ameliyatta (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi'nde

Mazhar Osman ve hastaları

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin ilk yıllarından bir fotoğraf (üstte). Hastanenin ilk *başhekimi Dr.* Mazhar Osman (sağ üstte).

'Bakırköy' ve Mazhar Osman, yıllarca, akıl hastalığı denilince ilk akla gelen isimler oldular. 'Bakırköylük' ya da 'Mazhar Osmanlık' gibi deyimler de günlük yaşamımızın bir parçasıydı...

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Türkiye'nin en büyük akıl ve ruh sağlığı hastanesi olan Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, 15 Haziran 1927 tarihinde açıldı. Bakırköy'deki Reşadiye Kışlaları onarılarak Toptaşı Bimarhanesi'ndeki (Toptaşı Akıl Hastanesi) hastalar buraya nakledildi; hastane, İstanbul Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi (Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi) adıyla faaliyete geçti. Hastanenin ilk başhekimi de Mazhar Osman (Usman) oldu...

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra, Üsküdar'da Toptaşı Bimarhanesi'ndeki akıl hastalarının içler acısı durumuna son vermeye çalışan Dr. Mazhar Osman, yeni bir hastane kurmak ister. İstanbul'un işgali sırasında Fransızlar tarafından kullanılan ve o dönemde terk edilmiş halde bulunan Bakırköy'deki Reşadiye Kışlaları, yeni hastane için uygun görülmektedir. 1924'te, Mazhar Osman'ın isteği Bakanlar Kurulu'nca uygun görülerek izin verilir.

O günleri, Mazhar Osman'ın 1933'te yayınladığı 'Sıhhat Almanakı' kitabındaki "Bakırköy Emrazı Akliye ve Asabiye Hastanesi" başlıklı

yazısından okuyalım:

"Milli hükûmet İstanbul'a elini korkomaz emrazı akliye ve asabiye müesseselerini bize tevdi ediyordu. (...) Mevcut binalardan Bakırköy kışlalarını rica ettiğimiz vakit Ulu Gazi'nin imzasıla taclanmış Vekiller Heyeti kararı bize bildirildi; Toptaşı kapanıyor, Bakırköy teessüs ediyordu."

Toptaşı Bimarhanesi'ndeki hastalar ve eşyalar kamyonlarla ve -hatta o yıllarda Bakırköy'de arabalara uygun yol olmadığı için- manda arabalarıyla taşınmış. 1925 yılından başlayarak nakledilen hastalar, Toptaşı Bimarhanesi cehenneminden kurtulmuşlar.

Toptaşı'ndan Bakırköy'e nakledilen hastalarla birlikte Reşadiye Kışlaları da onarılmış. Kavun karpuz bostanlarının ekimiyle küçük bir çiftlik haline getirilen hastane arazisi, tedavi gören hastaların rehabilite edilmesinde büyük rol oynamış. Ardından, hastanenin onarımı hızlanmış; çamaşırhane ve mutfak kurulmuş. Terzihane, ayakkabı tamir atölyesi gibi küçük atölyelerin de kurulmasıyla hastalar, sosyal hayata daha çabuk uyum sağlamışlar.

17 Haziran 1927'de resmen açılan Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi, 20 pavyonla çalışmaya başlamış. Hastanenin kuruluşunu ve ilk yıllarını 'Sıhhat Almanakı' kitabında anlatan Mazhar Osman'a bırakıyoruz sözü:

1930'lu yıllardan bir fotoğrafta, İstanbul hastaneleri doktorları Bakırköy Hastanesi'nde: Oturanlardan soldan ikinci, Başhekim Mazhar Osman (solda).

"Bakırköy Emrazı Akliye ve Asabiye Hastanesi, Bakırköy istasyonundan orta yürüyüşle yirmi dakika uzakta bir tepecik üzerinde paviyon tarzında yapılmış Reşadiye kışlalarıdır. (...) Yangından kalmış bir enkazdan farkı olmayan bu binayı görünce mal bulmuş magribiye döndük, sevindik... Onu düzeltmeğe, hastane haline sokmağa çalıştık, hâlâ çalışıyoruz. Kiremitlerini örttük, çoğunun zeminini beton veya ksilolit yaptırdık, bir kısmı da şimdilik ahşap; bazı servisleri taksimata ayırdık, her servise üçer banyo koyduk. Ayrıca alaturka on beş kurnalı bir hamam yaptırdık ve mutbahta yemek pişerken ısınan suları borularla buraya vererek masrafsız günde yüz kişinin yıkanmasını temin ettik. Her servise üçer, beşer aptesane yaptık. (...)

Bin dönüm araziden bir karış boş bırakılmıyor, buğday, sebze ekiliyor, birkaç bin kütük bağ, enginarlık, kavun karpuz bostanları, henüz yeni yetişen meyva ağaçları zamanla, Bakırköy'ünü bir çiftlik haline sokuyordu. Bu kadar geniş toprakta çalışan ellerin onda dokuzu hastalardır. Eskiden kapalı bir koğuşta oturmağa, akıbetini beklemeğe mahkûm bu biçareler yavaş yavaş çalışmağa alıştırılıyor, cidden faydalı bir hale konuyor. (...)"

Mazhar Osman yönetimindeki hastane nöropataloji ve deneysel psikoloji laboratuarlarıyla, kısa zamanda çağdaş bir ruh hastalıkları kurumuna dönüştü. Modern bir akıl ve ruh hastalıkları hastanesi olarak, adı bütün Türkiye'de anılır oldu. Hastanenin açılmasıyla birlikte Bakırköy ve hastanenin başhekimi olan Mazhar Osman, yıllarca akıl hastalığı denilince ilk akla gelen isimler oldular; 'Bakırköylük' ya da 'Mazhar Osmanlık' gibi deyimler, gündelik hayatımızda sıkça duyduğumuz deyimler oluverdi... ■

Hastanenin eski çamaşırhanesinde çamaşırlar elle yıkanıyordu (üstte). Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi'nin bahçesi (solda).

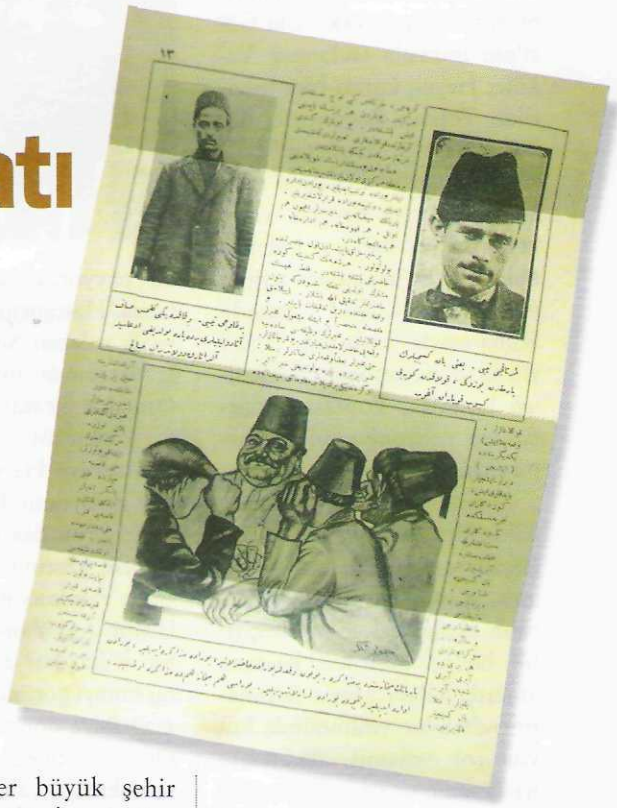
merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Lale Uçan
laleucan@yahoo.com

Yankesiciler, tavcılar ve diğerleri...

İstanbul'un hırsızlık teşkilatı

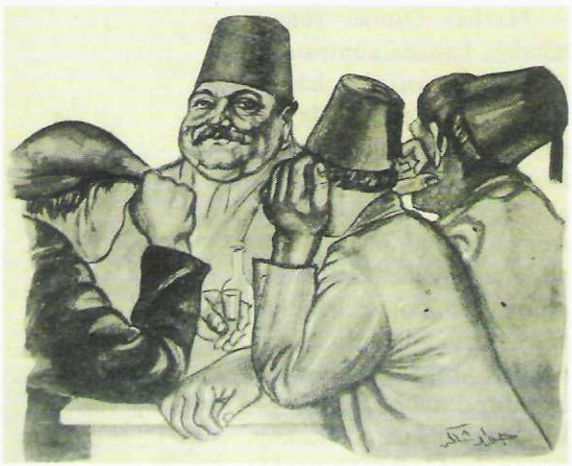

Resimli Ay dergisi, 'İstanbul'da hırsızlığın bir sanat haline gelen yapısını anlamak için bu makaleyi okuyunuz' diye okurlarını uyarır ve bu 'sanat'ın kendine özgü özelliklerini bir bir sıralar...

"Her büyük şehir gibi, İstanbul'un büyük dertlerinden biri de canî ve hırsız yatağı olmasıdır. İstanbul'da bir senede vuku bulan cinayet ve hırsızlık, belki de bütün Türkiye'deki cürümden fazladır. Hırsızlar, şehrin üstüne gecenin kalın perdesi indikten, her tarafta hayat durduktan sonra işe başlayan kimselerdir. Onlar için hayat, gece yarısında başlar ve şafakta son bulur.

Hırsızlığın yuvası, Tatavla ve hapishanedir. Öncelikle, İstanbul'un bütün meşhur hırsızları Tatavla'dan yetişmiştir. Demirci Andon ve Yorgi gibi, bütün İstanbul'u meşgul etmiş ve namını her tarafa yaymış hırsızlar, hâlâ büyük bir kahraman olarak yad edilir. İkinci mekan ise hapishanelerdir; hapishaneye masum olarak düşenler bile, oradan mahir bir hırsız olarak çıkarlar. Burada, her mahpusa hırsızlık sanatının esrarı öğretilir.

Hırsızlık, zannedildiği kadar kolay değildir; bir hırsızın, öncelikle hırsızlık sanatına vakıf olması icap eder. Bununla beraber fevkalade kahraman olması, hiçbir şeyden yılmaması da gerekir... Teşkilat, İstanbul'da beş mıntıkaya ayrılmıştır. Her mıntıkanın bir barbası vardır ki, barba, mıntıka reisi demektir. Bu barbalar eski hırsızlardır. Birçok büyük vakıalarda bulunmuş, vurmuş, vurulmuş hapse girip çıkmış, sabıkalı kimselerdir. Hemen hepsi iri vücutlu, şişman gö-

"Barbanın Meyhanesinde Bir Müzakere: Bütün vak'alar burada hazırlanır, müzâkere edilir; işler buradan idare edilir ve netice de burada kararlaştırılır. Burası hem meyhane, hem de müzakere odasıdır."

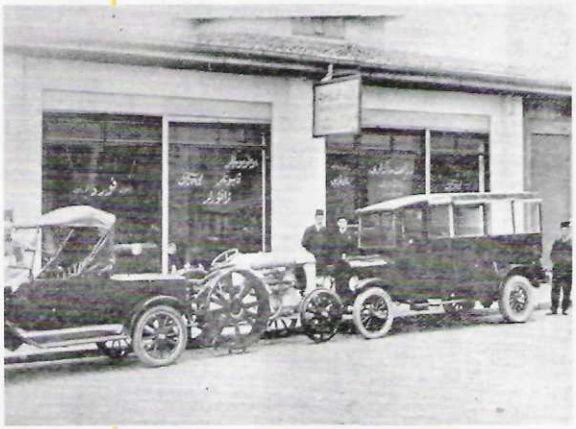
bekli, kırk yaşını geçkin meyhanecidir. Barbalar, zorbalardan yetişir. Zorba, barba ile hırsız arasında bir konumdur; kazançları, hırsızlardan aldıkları haraçtan ibarettir. Bu iki sınıftan sonra amele gelir; hırsızlar birbirlerine amele derler. Olaya, iş adı verilir. İş, kendi içinde sınıflara ayrılır; yankesici, tavcı, dizdizci, manitacı, mantarcı vs...

Meslek erbabı, barbanın meyhanesinde toplanır, işler buradan idare edilir. Her şubenin kendisine göre hazırlığı başka başkadır. Fakat hepsinin müşterek olduğu nokta şudur ki, bütün hazırlıklar araştırma ile başlar. Yapılacak vakıa hakkında derin tatbikat yapılır. Bu işte muhbirler kullanılır. Bunlar çalmazlar; öğrendikleri yerin planını meyhanede, arkadaşlara muayyen bir para karşılığında verirler. Hırsızlar bu plana göre hareket ederler. Hırsızlar arasında kabul edilen esaslardan biri de muhbirleri zabıtaya ihbar etmemektir.

Hırsızlık yapıldıktan sonra, para başkasına devredilir; parayı üzerinde tutmak uğursuzluk sayılır. Bu devir işine zula denir ki, zulacı aldığı parayı mıntıka barbasına götürür. Hırsızların faaliyet ve zekâları barbaca mâlum olduğundan, paranın bölüştürülmesinde bir müşkülat çekilmez. Evvela yüzde 25 avukat ücreti, malikane masrafı ve yüzde 10 barba hakkı ayrılır. Kalan paranın yüzde 35'i işçiye, yüzde 30'u zulacıya, yüzde 20'si yamağa, yüzde 10'u muhbire ve yüzde 5'i takipçiye verilir..."

(Resimli Ay, No:3-1921, S.12-14)

Mühürdarzade'nin Ford acentesi

"İstanbul'un en işlek yerinde, Eminönü Meydanı'na nâzır büyük cepheli bir ticarethanedeki intizâm geçenlerin dikkatini çeker. Cepheyi teşkil eden büyük camların üzerine baktığınızda, orada insanın ruhunu okşayan bir Türk ismi görüyorsunuz: 'A. Vefa'. Bu ismin yanındaki ibareden, Vefa Bey'in Amerika'nın ve dünyanın en büyük fabrikalarından biri olan Ford otomobillerinin vekili olduğunu anlıyoruz. İçeriye baktığımızda, çok geniş ve derin bir manzarayla karşı karşıya kalıyoruz; Ford otomobilleri, ziraat traktörleri, harman makineleri sıralanmış...

Müessese içinde insanın içine bir his doğuyor; evet, burası tam manası ile asrî, ilmî teşkilatlı bir ticarethane. A. Vefa Bey ve refîkaları hâlis Türk; Türkçe'den başka Fransızca, İngilizce, Almanca'yı mükemmel söyleyip yazıyorlar. Mağazanın üst kısmına ayrılmış yerde müdür oturuyor; müşteri ile sık sık telefonlaşıyor. Burada her şeyin bir yeri var ve her şey yerli yerinde duruyor. Fazla lakırdı da olmuyor. Müşteriler bile çabucak mağazanın ruhunu anlıyorlar. Oradan ayrılanlar, daima müessese sahibinin nazik selamıyla uğurlanıyorlar. A. Vefa Bey'in kullandığı 'Efendim yine buyurunuz. Kusura bakmayınız' sözleri, Avrupa iş disipliniyle Şarkın ananevî nezaketinin karışımı bir üslûptur."

(Servet-i Fünûn, No.24-1498, S.385)

'Gizli kahramanlar'

"Çavuş Pehlivan Ahmed oğlu İsmail, Onbaşı Mustafa oğlu Şükrî, Hasan oğlu Hüseyin; Seddü'l-Bahir'de düşman elinden mitralyözü alıp ateş altında siperlerimize kaçıran üç kahraman..."

(Harp Mecmuası, No.3- 1915, S. 44.

'Gelin tuvaleti'

"Artık harp bitti; tuvaletten bahsedebilmek imkânları da hasıl oldu demektir. Harbin şimdiye kadar ertelediği düğünler de günden güne artmaktadır. Gelin tuvaletleri ve düğün elbiseleri içinde, okuyucularımıza son modellerden bahsetmek istiyoruz. Gelin elbiseleri, şimdi ekseriyetle kısadır. Elbiselere inci floşla sırma boncuk işlenmekte. Duvaklara gelince, Yahudi usûlüyle şifon dikkati çekmektedir."

(Büyük Mecmua, No.5-1919, S.67)

merakediyorum@googlegroups.com

Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler
Hülya Küçük
Kitap Yayınevi,
2003, İstanbul

Türkiye'nin Yeniden Doğuşu
Clair Price
Çeviri: Bilal Çölgeçen
Yeni Hayat Yayınları, 2003,
İstanbul

Lozan Barış Konferansının Perde Arkası
Dr. Rıza Nur-Joseph C. Grew
Örgün Yayınevi,
2003, İstanbul

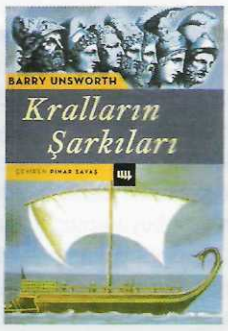

Güneş Umuttan Şimdi Doğar
(Türkan Saylan Kitabı)
Söyleşi: Mehmet Zaman Saçlıoğlu
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,
Nisan 2004, İstanbul

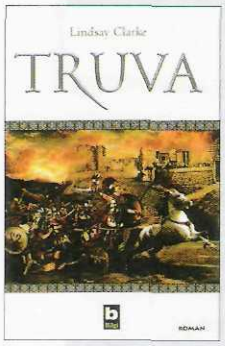
Kanadalı Bir Gelinin Türkiye Anıları
Hughette Eyuboğlu
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,
2003, İstanbul

İki Troya romanı

Brad Pitt'in Akhilleus'u canlandırdığı 'Troy' filminin yankıları sürerken, Troya Savaşı'na farklı açılardan yaklaşan iki kitap, dikkatimizi çekti: İlki, Barry Unsworth'un 'Kralların Şarkıları' (Literatür Yayıncılık, Mart 2004), savaşın nedenlerini irdeliyor ve Troya'daki mücadelenin 'Güzel Helena' yüzünden değil, hükümdarların iktidar hırsından kaynaklandığını, bir tarihî roman çerçevesinde ortaya koyuyor. Avustralyalı yazar Lindsay Clarke'ın 'Truva' adıyla Türkçe'ye çevirilen 'The War at Troy' adlı romanı (Bilgi Yayınevi, Mayıs 2004) ise, Unsworth gibi günümüze göndermeler yapmadan, Troya'nın öyküsünü, Homeros dışındaki kimi kaynaklardan da faydalanarak, mitolojik bir temelde kurguluyor.

'Eğitim' gündemde iken

Rahmetli Prof. Seha L. Meray'ın Türkçe'ye kazandırdığı 'Microcosmographia Academica' adlı kısa denemeyi ('Bir Genç Üniversite Politikacısına Kılavuz, F. MacDonald Cornford) Meray'ın 1967-68 yıllarında kaleme aldığı üniversite sorunlarına ilişkin makaleleriyle birlikte okumak, oldukça aydınlatıcı... Bunların arkasından, çağdaş Fransız düşünürü Edgar Morin'in 'Geleceğin Eğitimi İçin Yedi Bilgi' adlı çalışmasını okumak, geleceğe dönük bir eğitimin ne demek olduğunu gözlerimizin önüne seriyor. İki kitap için de Bilgi Üniversitesi Yayınları'nın editörlerine teşekkür etmeli!

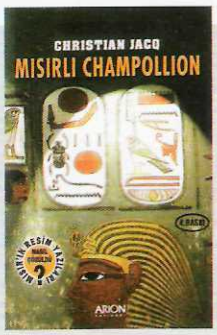

Hatırlatma: Reşad Ekrem'in yıldönümü

Gelecek yıl, Reşad Ekrem Koçu'nun doğumunun 100'üncü, ölümünün de 30'uncu yılı olacak. Herhalde, Doğan Kitap tarafından üç yılı aşkın bir süredir düzenli bir biçimde devam ettirilen 'Reşad Ekrem Koçu Kitapları' dizisi de 20 kitabı aşacak. 40'ın üstünde kitap üretmiş bir 'popüler tarih' üstadı olarak bizim de saygı ve sevgiyle anımsamamız gereken Koçu'nun yapıtlarının yanı sıra, Doğan Kitap, Koçu'nun 'tefrikalaşmış hikâyelerini' de 'Hatice Sultan ile Ressam Melling' adı altında topladı. Bu kimi kısa, kimi uzun tarihî anlatılar, Koçu'nun Resimli Tarih Mecmuası, Hayat Tarih Mecmuası ya da Tarih Dünyası gibi dergilerde yer almış çalışmalarından toparlanmış... İnşallah gelecek yıl, Reşad Ekrem Koçu'yu anarken, onun paha biçilmez 'İstanbul Ansiklopedisi' de bir yayın projesinin konusu olabilir.

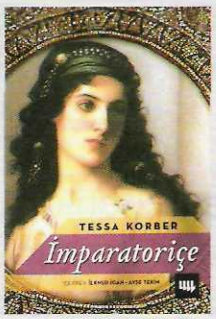

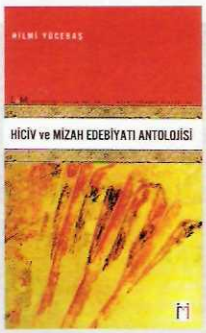
LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Mısırlı Champollion
Christian Jacq
Çeviri: Zühre İlkgelen
Arion Yayınları, Nisan 2004, İstanbul

İmparatoriçe
Tessa Korber
Çeviri: İlknur İgan-Ayşe Tekin
Literatür Yayınları, 2003, İstanbul

Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi
Hilmi Yücebaş
L&M Yayınları, Mart 2004, İstanbul

Bir Rönesans keşişinin itirafları

Avustralyalı çağdaş yazar ve düşünür James Cowan'ın Literatür Yayınları arasında çıkan 'Haritacının Rüyası' adlı kitabını bir 'roman' olarak nitelendirmek zor. Yayınevinin 'tarih içinde Roman içinde Tarih' dizisinde yer alıyor olsa da, Cowan'ın bu tarihî anlatısı, aslında Rönesans sonu Venedik'inden, dünya coğrafyasının her alanına yönelen 'hümanist' bir bakış açısı. Doğu'suyla, Batı'sıyla o dönemin dünyasını daha iyi algılamamıza hizmet eden bir anlatı var karşımızda.

'Fetret Devri'nin öyküsü

Prag'da felsefe ve sosyal psikoloji alanında eğitim almış olan Namık Doymuş, 'Zafer Vaat Etmeyen Topraklar'ın ardından, onun devamı niteliğinde bir başka tarihî roman daha kaleme aldı: 'Cesaretin Ötesinde' (Doğan Kitap, Nisan 2004). Roman, Osmanlı tarihinin en karışık, en dramatik dönemini, 'Fetret Devri'ni (1402-1413) dillendiriyor. Timur Anadolu'dan çekilip gittikten sonra, Yıldırım Bayezid'in üç şehzadesi arasındaki büyük mücadelenin patlak verdiği bu dönemi anlatırken yazar, o günlerin Anadolu insanının portresini de çiziyor.

Sinema ve Türkiye gerçeği

Popüler Tarih yazı ailesinden Ali Özuyar, ilk kitabı "Sinemanın Osmanlıca Serüveni"ni 1999'da yayımlamıştı (Öteki Yayınevi, Ankara).

Sinema tarihine gönül vermiş olan araştırmacı Ali Özuyar'ın doksanlı yılların ikinci yarısında farklı sinema dergilerinde yer almış yazılarını topladığı bu kitapta, 1914'ten 1927 yılına uzanan zaman dilimindeki Türkçe sinema yayımları kronolojisi de yer alıyordu.

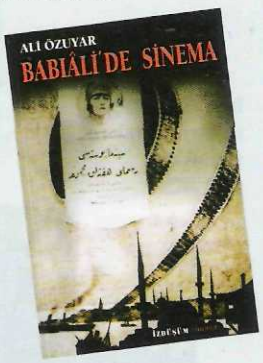
Ayrıca bu kitabında Ali Özuyar, Türkiye'deki ilk sinema dergilerinde yer alan reklamları, özgün klişeleri ve Latin harfleriyle transkripsiyonu ile birlikte yayımlamıştı.

Böylece sinema meraklısı okur, 1914'ten 1927'ye uzanan süreçte, hem Türkiye'deki sinemalarda oynayan filmlerin ilanlarını hem de farklı mağaza ve firmaların bu dergilere verdikleri ilanları bir arada görme olanağı buluyordu

Ali Özuyar'ın şu sıralarda piyasaya çıkan "Babıâli'de Sinema" (İzdüşüm Yayınları, İstanbul) adlı ikinci kitabı ise, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki sinema serüvenine ağırlık veriyor.

Bunlar arasında, daha önce Popüler Tarih'te yer almış (Ağustos 2003) "Mustafa Kemal'i hüzünlendiren film" gibi yazılar da var. Ama bu ikinci kitabı karıştırırken, bizim en çok ilgimizi çeken yazılardan biri, Ali Özuyar'ın belgesini de yayımladığı sinemaya ilişkin bir 'yasak talebi' olayını aydınlatan yazı oldu...

Ali Özuyar'ın Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerine dayanarak aktardığı olay 1913'te, Beyrut'ta geçiyor: Kentteki Müslüman kadınların bizzat vali Edhem Bey'in teşvikiyle sinemaya gitmesinden rahatsız olan bir zat, Mustafa Maraşlı, bu rahatsızlığını bir telgraf ile padişahlık makamına iletiyor ve "gayet rezil bir şekilde adeta meyhane ve kerhane hükmünde bulunan sinematograf tiyatroları"ndan söz ediyor...

Halbuki, o günlerde, padişahlık makamında Sultan Reşad vardır ve Sultan Reşad, Saray'daki yüzlerce kadını Harem bahçesinde toplayarak onlara sinema izlettirmektedir!..

İşte size, Türkiye'nin sinema serüveninden ve aslında Türkiye'nin tüm serüveninden, minik bir kesit!

İyi okumalar dileğiyle.

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Devrim Çakır
devrim.cakir@dunya.com

'Esnaf ve Sanatkârın Dünü'

Lonca'dan KOBİ'ye...

Osmanlı Bankası Müzesi, KOBİ'lerin zaman tünelindeki yansımalarını bir araya getiren 'Lonca'dan KOBİ'ye - Esnaf ve Sanatkârın Dünü' başlıklı sergiye ev sahipliği yapıyor.

Bacacı (üstte), mestçi (altta) ve sarımsakçı (sağ altta).

Garanti Bankası'nın çatısı altında faaliyet gösteren Osmanlı Bankası Müzesi, 14 Ağustos'a dek, kendi projelendirdiği bir sergiye daha ev sahipliği yapıyor. 'Lonca'dan KOBİ'ye - Esnaf ve Sanatkârın Dünü' başlıklı sergi, Türk ekonomisinin belkemiğini oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) zaman tünelindeki yansımalarını bir araya getiriyor.

Osmanlı'nın 600 yıllık lonca geleneğini oluşturan ve bugünün KOBİ'lerinin temelini atan meslek erbabının tanıtıldığı serginin ekonomi danışmanlığı ve metin yazarlığını Prof. Dr. Zafer Toprak, sergileme tasarımını ise Bülent Erkmen yaptı. Fotoğraf tarihçisi Engin Özendes'in koleksiyonundaki 52 fotoğrafın kullanıldığı sergi, her gün 10:00-18:00 saatleri arasında ziyaret edilebiliyor.

KOBİ'lerin içinde yer aldığı her projeye özel bir ilgi ve heyecanla yaklaştıklarını belirten Garanti Bankası Genel Müdürü Ergun Özen, "KOBİ'ler Garanti Bankası için çok farklı bir anlam ifade ediyor. Kurum olarak yalnızca finansal değil kültürel açıdan da ilişkimizi zenginleştirmek

için özel fırsatlar yaratmaya çalışıyoruz. Lonca'dan KOBİ'ye sergisinin, türünün en başarılı örneklerinden biri olduğuna inanıyorum. Sergi, Türk ekonomisinde KOBİ'lerin yerini ve zaman içinde kat ettiği mesafeyi değerlendirmek açısından alışılmışın dışında bir platform sunuyor. Sergiyi ziyaret edecek sanatseverlerin yanı sıra, KOBİ sahiplerinin ve yöneticilerinin de farklı tatlar alacağından eminim" diyor.

Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Zafer Toprak ise KOBİ'lerin tarihsel tabanının ahiliğe, fütüvvetnamelere ve loncalara kadar uzandığını belirterek, "Türkiye'nin dünü esnaf, sanatkar, küçük ve orta ölçekte tacirin ağırlığını koyduğu bir ekonomik yapıdan güç alıyor. Bedensel performansa dayanan, çalıştığı hizmet kolunda bilgi, görgü ve ihtisasını değerlendiren meslek sahipleri, bugünün KOBİ'lerinin dünkü imgelerini oluşturuyor" diyor.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile uyum sürecinde KOBİ'lerin ayrı bir rolü olduğunu belirten Toprak, ekonomideki KOBİ sayısıyla zenginliğin yaygın paylaşılması arasında doğrudan bağlantı olduğunu söylüyor.

Serginin tasarımını yapan Bülent Erkmen ise, "Bu sergi bir 'fotoğraf' sergisi değil. Söylemek istediği 'sözü' sergide yer alan fotoğraflar aracılığıyla söyleyen, bu dönem fotoğraflarının 'vesile' edildiği, bir anlamda fotoğrafın 'kullanıldığı' bir sergi. Panoların sergi mekanındaki duruşları, yerleştirmenin karmaşık yapısı, 'esnaf ve sanatkar' isimlerinin panolarla ilişkilendirme anlayışı, sergi-nin bütününde bir 'pazar yeri' soyutlaması üstüne kurulu bir duygu uyandırmayı amaçlıyor" diyor.

Çömlekçi: Topraktan yapılmış çanak, çömlek, testi, sürahi, bardak ve saksı gibi eşyalar satan esnafa 'çömlekçi' denirdi (solda).

Şekerci: Bayramlık akide şekerinin yanı sıra, şekerden ibikli horozlar ve şekere bulanmış elmalar, çocukların gözde şeker türleriydi (solda, ortada).

Portakalcı: Dünün İstanbul'unda, ancak üst gelir grubu portakal tüketebilirdi. Portakalın Yafa gibi uzak yörelerden gelişi, tek tek satılacak kadar değerlenmesine neden olurdu (solda, en altta).

Fotoğraf tarihçisi Engin Özendes ise, serginin 200 yıl öncesinin bilgilerini aktardığını belirtiyor ve şunları söylüyor:

"Fotoğraf çekimleri için uzun poz süresine gereksinim duyulduğu 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, sokakları doğal ışık altında görüntüleyen Osmanlı fotoğrafçıları, günümüze kadar ulaşan çarşı-pazar fotoğraflarıyla, 200 yıl öncesinden bilgiler aktarır. Bu fotoğrafçıların en önemli çekimlerini stüdyoda hazırlananlar oluşturur. Fotoğrafçılar, eskiden resim ve gravürlerde zaman zaman düşlenerek çizilenler yerine, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında gördüğünü çeken kameraların önünde, Batılının düşlediği ve istediği sahneleri yarattı. Stüdyoda hazırlanan bu fotoğraflarda her tipten insanı birlikte görmek mümkündü; Yastığa yaslanmış şuh kadınlar, çubuk ve nargile içenler, tefli kızlar, eli kılıçlı delikanlılar ve tabii esnaf...".

merakediyorum@googlegroups.com

Ortadoğu'da 'Altı Gün Savaşı'

'Altı Gün Savaşı'nda, İsrail saldırıları sonrasında, Sina bölgesinde hayatını kaybeden bir Mısır askeri.

İsrail ile Mısır, Ürdün ve Suriye arasında 5 Haziran 1967'de başlayan savaş, İsrail'in ateşkesi kabul etmesiyle, 10 Haziran'da sona erdi. Araplara karşı kesin bir zafer kazanan İsrail, 6 gün içinde, kendi topraklarından çok daha fazla Arap toprağını ele geçirdi.

İsrail uçakları, 5 Haziran'da, anî bir baskınla Mısır, Suriye ve Ürdün'e ait 374 uçağı havaalanlarında tahrip etti ve havada büyük bir üstünlük sağladı. General Rabin'in komutasındaki İsrail kuvvetleri, 5-8 Haziran arasında, zırhlı birliklerin harekâtıyla, Gazze Şeridi'ni Mısır'dan, kutsal şehirler Beytüllahm, El-Halil ve Kudüs'ü Ürdün'den aldı ve Batı Şeria'yı işgal etti.

9 Haziran'da Şam'ı bombalayan ve Golan Tepeleri'ne doğru ilerleyerek Suriye'ye karşı geniş çaplı bir saldırı başlatan İsrail, Golan Tepeleri'ni ele geçirdikten sonra, Şam'a doğru ilerlerken, Birleşmiş Milletler'in ateşkes çağrısına uymak zorunda kaldı; ancak, buna rağmen işgal ettiği yerlerden çekilmedi. Bunun üzerine Arap devletleri, Hartum'da toplanarak İsrail'i tanımama kararı aldı. Ateşkes anında Gazze Şeridi, Port Fuad dışında Sina, Batı Şeria ve Kudüs'ün tamamıyla Golan Tepeleri, İsrail işgali altındaydı.

merakediyorum@

googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

